NICHITA STITHAT

Despre suflet

Despre crearea îngerilor, a lumii văzute și nevăzute,
crearea omului, ființa sufletului
și starea lui după moartea trupului

Traducere din limba greacă,
cuvânt înainte și note:
preot **ION ANDREI GH. ȚÂRLESCU**

Ergos Theologikos

Editura Andreas

Ergos *Theologikos*

CUVIOSUL NICHITA STITHAT

Despre suflet

Editura Andreas

Agiot. 12.2012
BAA

Ergos *Theologikos*

CUVIOSUL NICHITA STITHAT

Despre suflet

Traducere din limba greacă,
cuvânt înainte şi note:

Preot ION ANDREI GH. ȚÂRLESCU

Editura Andreas

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
STITHAT, NICHITA
Despre suflet /
Nichita Stithat
București: Andreas Print, 2012
ISBN 978-606-8271-06-4

DIFUZOR EXCLUSIV:
AGENȚIA DE DIFUZARE DE CARTE
IVO PRINT
Calea Griviței nr. 158, demisol, sector 1, București
Tel./Fax: 021.222.07.67
E-mail: ivo_print@yahoo.com
http: **www.editura-andreas.ro**

Coperta 1: Zeul Hermes, Muzeul Agora, Atena, Grecia.
Printre vechii greci se născuse credința existenței unui zeu care va lua sufletele morților, ducându-le în lumea de jos. Sau, câteodată, să le readucă în viața de aici. Acest zeu a fost pentru ei HERMES (sec. V î.Hr.) PURTĂTORUL DE SUFLETE.

© Editura **ANDREAS**, București, 2012
Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate Editurii ANDREAS.
Nicio parte din această lucrare nu poate fi reprodusă, stocată și retransmisă sub formă: tipărită, electronică, mecanică, fotocopiată, audio sau sub orice altă variantă fără permisiunea scrisă a Editurii ANDREAS.

Corectură: **LAURA-IVONA DUMITRU**
Tehnoredactare și copertă: **GHEORGHE DUMITRU**

Imprimare: fedprint tipografie

Bun de tipar: 21.11.2011;
Coli tipar: 10;
Format: 16/54x84 cm (Z6)

Cuvânt înainte

Una din cele mai mari probleme în ceea ce priveşte înţelegerea Literaturii Bizantine este problema gândirii independente sau a exprimării celor care au creat, adică ai scriitorilor. Cercetătorii specialişti au încercat să pătrundă în coerenţa cuvântului Bizantinilor, fie cercetând genurile de literatură, fie păşind pe cărările personale ale scriitorilor bizantini cu ajutorul operelor lor. În fiecare dintre situaţii nivelul de comunicare a cititorului de astăzi cu literatura bizantină se diversifică în funcţie de modurile de distingere şi de înţelegere a materialului literar care i se oferă.

Fără îndoială că textele bizantinilor care urmăresc cu diferite tehnici ale cuvântului să se apropie de lume dincolo de făpturi, de lumea necunoscută a lui Dumnezeu sau chiar de Dumnezeu, au trezit la timpul lor, dar şi astăzi, interesul oamenilor, atât în ceea ce priveşte discuţia despre idei şi problemele lor legate de veşnicie, lucruri filosofice de altfel, cât şi legat de urmărirea neliniştii omului medieval în ceea ce priveşte alegerea

drumului lui care l-ar fi dus la desăvârşire, la apropierea de cunoaştere a necunoscutului şi în cele din urmă la apropierea chiar de Dumnezeu.

Dintre drumurile propuse pentru omul medieval, în afară de cel al eroului şi a filozofului, legat de desăvârşire era acela al monahului. Angel Sicilianul ne spune că, aşa cum în teoria lumii omul mistic şi poetul, poate să ajungă la cele mai ascunse înţelesuri ale existenţei şi a ritmului universal al lumii, tot aşa şi monahul bizantin, alegându-şi drumul de asceză din partea practică a vieţii monahale, poate să ajungă în vârful existenţei umane, acolo unde cuvântul şi erminia raţională despre făpturi nu-i este necesară.

Percepţia monastică despre cunoaşterea lui Dumnezeu, se vede că trece pe lângă ***teologia catafatică*** din gândirea obişnuită a teologilor. Acest lucru se întâmplă fiindcă ***Teologia Mistică***, care prevede apropierea de Însuşi Dumnezeu cu puterile care depăşesc fiecare cunoaştere puternică, nu este supusă de reguli şi de dialectică, fiindcă îl conduce pe om la o lipsă deplină a cunoaşterii.

Teoria pe care s-a sprijinit în esenţă tradiţia teologică a Răsăritului cere o respingere absolută a simţurilor şi a minţii, trecerea de la cunoaştere la lipsa cunoaşterii, aşa încât omul, curăţit de lumea simţurilor şi cea a mentalului, eliberat de greutatea pământească a trupului lui, să urce în sfera cunoaşterii lui Dumnezeu, unde nu cu ochii trupeşti ci cu ochii sufletului să privească la *„lumina*

necreată" a lui Dumnezeu. Această lumină ca o lumină magnetică asigură unirea mistică cu Dumnezeu în respingerea absolută a cuvântului, în tăcerea absolută care stăpânește.

Rădăcinile Teologiei Mistice în Bizanț sunt foarte adânci. O realitate legată de „Teologia Mistică" care ne-a şi dat un nume al primului episcop creştin al Atenienilor este Sfântul Dionisie Areopagitul. În esență lucrarea lui este datată la sfârşitul sec. al V-lea şi reprezintă o etapă importantă a teoreticii despre Teologia mistică" (întâlnirea dintre monahii bitzantini şi mistici). Cel mai cunoscut teolog dintre aceştia este Maxim Mărturisitorul din secolul al VII-lea, care în lucrarea lui „Scara-Κλιμαξ", arăta importanța simbolică a scrierilor Pseudoareopagitice, în drumul duhovnicesc al monahului care va birui patimile şi urcând una câte una treptele Scării Raiului va ajunge în sfera tăcerii absolute (της ησυχιασ-a liniştii), unde sufletul de acum îndumnezeit se va uni cu Dumnezeu.

Extazul lui Plotin, care ca mod prevede unirea ipostasurilor înmulțite ale omului cu „Ev", se substanțializează în *Teologia negativă* a teoreticienilor mistici DIN Bizanț în încercarea de a atinge pe Dumnezeul Cel de neîntrezărit nu prin sensul Acestuia ci prin ființa Lui.

În aceeaşi concepție se mişcă şi cel mai important scriitor mistic din Bizanț şi anume Sfântul Simeon Noul Teolog, dascăl al lui ***Nichita Stithat.*** Despre Simeon putem spune că exprimă

apogeul suprem al creației mistice, nu numai la nivelul exprimării literare dar şi la nivelul ideilor. Fără îndoială că reprezintă centrul energiei Teologiei Mistice din care au izvorât mişcări care mai târziu se manifestă în istoria spiritual-religioasă a lumii, aşa cum se întâmplă cu ***Isihasmul*** răsăritean şi ***Misticismul*** apusean. Sfântul Simeon Noul Teolog a transferat perimetrul teoriei despre lumina dumnezeiască din sfera necunoscutului la lumea pământească şi mai credea că botezul nu este îndeajuns ca omul să se mântuiască, dar mai este nevoie şi de botezul simbolic în duh, unde credinciosul era scăldat de Lumina Dumnezeiască. Chiar dacă părerile lui Simeon pentru epoca lui au fost considerate aspre, au fost acceptate cu entuziasm de cercurile monastice care urmăreau prin asceza lor îndumnezeirea rapidă, care călăuzeşte la cinstea cea imediat de după moarte şi a canonizării imediate de către Biserică marilor personalități ascetice. Imediata canonizare de comunicare prin iubire a monahului cu lumina dumnezeiască, chiar dacă a cunoscut reacția negativă a Bisericii autorizate, a spart legăturile monahilor isihaşti cu ființa operei Teologice a lui Simeon, a cărei învățătură despre misticism a fost adoptată şi de elevul său de Nichita Stithat.

Cuviosul Nichita Stithat a cunoscut de tânăr, mai întâi ca frate de mănăstire la Studiu, personalitatea dascălului lui şi a avut grijă ca lucrarea acestuia să nu se piardă. Legătura duhovnicească

care a luat ființă între cei doi, l-a condus pe Nichita, după moartea sfântului Simeon, la o serie de fapte care aveau ca scop păstrarea vie a memoriei învățătorului lui. I-a scris viața şi s-a preocupat de a strânge toate lucrările lui şi de a le publica, lucrări care îmbogățeau scrierile ascetice cu aerul lor de împrospătare spirituală de la începutul secolului XI. Opera aceasta încorpora o nouă exprimare teologică în ceea ce priveşte trăirea interioară a omului în încercarea lui de a se uni cu Dumnezeu.

Cu toate că Nichita Stithatul avea anumite sentimente față de dascălul lui, de sfântul Simeon Noul Teolog, revine asupra lucrării lui mergând spre rădăcinile teoriei Teologiei Mistice cuprinsă în lucrările lui Pseudo Dionisie Areopagitul şi a lui Maxim Mărturisitorul. Este vorba aşadar de o unire a misticismului cu ideologia ascetică în spațiul desăvârşirii omului, care se reuşeşte, atât prin omorârea patimilor, prin ***iubirea şi viața în Hristos*** cât şi prin intermediul drumului spre desăvârşire a acestuia cu ajutorul strălucirii ***Sfântului Duh*** şi vederea luminii dumnezeieşti.

Lucrarea „**Despre Suflet**“ a lui Nichita Stithat reprezintă lucrarea cheie legat de înțelegerea unui cuprins întemeiat pe o serie de teme, care a preocupat în special înțelepciunea bizantină, cum ar fi crearea îngerilor, a lumii văzute şi nevăzute, crearea omului, ființa sufletului şi starea lui după moartea trupului.

Cunoscând bine Sfintele Scripturi dar şi a scrierilor teologice de până atunci, Nichita Stithatul stabileşte că firea nematerială a îngerilor tinde spre cea a oamenilor şi cea materială a lor tinde spre Dumnezeu, firea descriptivă, nevăzută, mentală şi nemuritoare, însuşiri care le-au fost date acestora ***după harul lui Dumnezeu***, descriind funcţiile lor. În ceea ce priveşte crearea lumii promovează concepţia creştină legată de cele trei perioade în care s-a făcut creaţia. Mai vorbeşte şi despre lumea mentală, simţitoare şi alcătuirea omului din trup şi suflet. Din acest punct şi mai departe, Sufletul ca duh al trupului, se uneşte cu trupul şi-i luminează drumul spre mântuire.

Esenţa Sufletului i-a preocupat pe mulţi filozofi vechi de la Ionieni până la Aristotel şi odată cu întinderea Creştinismului, cercetările scriitorilor s-au întins pretutindeni, fiind adunate într-un imens corp, care dealtfel se scufundă în marea percepţiilor tradiţiei vechi greceşti, ridicându-se la orizontul sistemului gândirii creştine, din care face parte şi percepţia medicinii religioase. Pentru Nichita Stithat, modelul îngerilor reprezintă o paralelă a însuşirilor Sufletului în care distinge tendinţele puterilor raţionalului şi a iraţionalului.

În ciclul premergător morţii omului, comportamentul Sufletului depinde de tendinţele nematerialului şi a elementului material al coexistenţei acestora înăuntrul trupului omenesc. Drumul virtuţii şi al răutăţii, reprezintă lupta aprigă a trupului

şi a firii nemateriale, echilibrul care formează drumul etic al omului spre scopul desăvârşirii, prin intermediul procedurilor de curăţire, de luminare şi de comunicare mistică cu destinaţia dumnezeiască, lepădându-se treptat de greutatea păcatelor.

În final, starea ***sufletelor luminate*** din viaţa după moarte la Judecata cea de Veci, în lumea lui Dumnezeu şi aşezarea ***sufletelor întunecate*** în lumea Iadului, chiar dacă aceste lucruri nu pot fi descrise printr-o gândire clară, se referă în general la sistemul teoriei creştine legat de drumul Sufletului de după moartea acestuia, despărţind aceste două tendinţe a comportamentului trupesc şi spiritual din viaţa omului.

Legat de ***viaţa şi opera lui Nichita Stithat***, acesta a trăit în sec XI (1014 d.Hr.-1090 d.Hr.). A ucenicit lângă Simeon Noul Teolog la mănăstirea Studiu. A ajuns monah la vârsta de 30 de ani, după o chemare spirituală pe care a simţit-o şi faţă de care a ascultat[1]. Stithat a fost biograful lui Simeon Noul Teolog, studiind operele dascălului lui şi s-a preocupat de păstrarea şi transmiterea mai departe a acestora prin publicarea lor. În acest fel Stithat a făcut simţită prezenţa dascălului lui, a lui Simeon,

---

[1] TATAKIS VASSILIOS, **Filozofia Bizantină**, Atena, editura Societăţii Civilizaţiilor Neoelene şi a Învăţământului General, din seria: Biblioteca Învăţământului General, nr. 5, 1977, pag. 150

pe toată durata secolului al XI-lea, dovedindu-l a fi un adevărat dătător de lumină pentru ceilalți[2].

Ca scriitor, Stithat se distinge prin claritatea gândirii dar și prin simplitatea și eleganța[3] limbajului lui.[4] Stithat ***a fost influențat la modul cel mai adânc de dascălul său de sfântul Simeon Noul Teolog, de sfântul Dionisie Areopagitul[5], de sfântul Maxim Mărturisitorul[6] și Ioan Damaschin[7].***

---

[2] MAȚOUKAS NIKOS, **Istoria Filozofiei Bizantine**, Tesalonic, editura Vanias, 1994, pag. 153

[3] GEORGOPOULOS K.D., **Istoria Filozofiei Grecești**, Atena, editura Papadimas, 2000, pag. 761. Domnul Georgopoulos susține că *„eleganța limbajului indică faptul că a fost influențat mai mult de dascălul său, în cercetările misticilor mai vechi, decât de alți scriitori"*.

[4] ȚAMIS DIMITRIOS, **Desăvârșirea omului după Nichita Stithat**, Tesalonic, editura Societății Patriarhale de Studii Patristice, 1971, pag. 16.17: *„Nichita Stithat ca scriitor, se distinge prin claritatea gândirii lui, precum și prin folosirea limbajului lui simplu, în afara acelor situații, când primește cu putere influențele scrierilor areopagitice"*.

[5] Lucrarea lui **Despre ierarhia cerească** se vede faptul că Stithat se apropie de gândirea lui Dionisie Areopagitul.

[6] În opoziție totuși cu Maxim Mărturisitorul, Stithat nu pare a arăta încredere în cuvântul omului și în știință. Pentru Stithat, cunoașterea nu poate avea decât un caracter revelator. Prin această poziție a lui Stithat se găsește de partea opusă a celor care cred că cunoașterea poate să fie rodul și produsul cugetului omenesc.

[7] Stithat, în lucrarea lui ***Despre suflet***, care cercetează problema creației puterilor sufletului, a puterii de a se hrăni și a stării lui după moarte, înfiază în esența lor capitolele renumitei opere a lui Ioan Damaschin, ***„Formulare exactă a credinței Ortodoxe"***.

În ceea ce-l priveşte pe Dionisie Areopagitul, Stithat este în special foarte atent, şi îndepărtează orice fel de părere a neoplatonicismului din învăţătura lui Dionisie despre Ierarhie[8]. Stithat a fost preocupat cu scrierile despre realităţile scetice şi mistice, dar şi de combatarea scrierilor deşarte ale latinilor. Se crede că una dintre lucrările anti-latine pe care le-a scris, a influenţat uşor despărţirea celor două Biserici. Se mai spune că Stithat a revizuit mai târziu cuprinsul acesteia, chiar dacă niciodată nu a încetat să creadă în ceea ce scria[9]. Cea mai mare parte a lucrărilor lui nu a fost încă publicată în limba greacă şi în limba română[10].

---

[8] HRISTOS PANAGIOTIS, **Scrierile Bisericeşti. Părinţi şi teologi ai Creştinismului,** Vol. I, Tesalonic, editura Kiromannos, 1994 (1971), pag. 370.

[9] HRISTOS PANAGIOTIS, **Scrierile Bisericeşti. Părinţi şi teologi ai Creştinismului**, Vol. I, idem pag. 369.

[10] Operele de bază ale lui Nichita Stithat sunt următoarele: **Viaţa şi purtarea a celui între sfinţi părintelui nostru Simeon Noul Teolog, prezbiter şi egumen al mănăstirii sfântului Mamant din Xirokeros, Cuvânt despre suflet, Despre pâinea dospită împotriva Armenilor şi Latinilor, Către Romani despre azimă, posturile de Sâmbătă şi căsătoria preoţilor, Împotriva Latinilor despre purcederea Sfântului Duh,Prima sută de Capete practice, despre curăţirea minţii, A treia sută de Capete despre iubire şi desăvârşirea vieţii, Teorie despre rai, Epistole, Despre ierarhia cerească a Bisericii, Despre rânduielile vieţii, Expunere a mărturisirii şi a credinţei, Ce este cerul liber, Despre sărutarea mâinilor.**

Nichita Stithat face parte dintre scriitorii mistici. Textele lui se referă la modul prin care omul se uneşte cu Dumnezeu, prin care acesta reuşeşte îndumnezeirea şi se desăvârşeşte. Misticii sunt acei scriitori care fac referire la îndumnezeirea omului, la acea stare în care credinciosul primeşte strălucirile Sfântului Duh şi pe cât este cu putinţă îL cunoaşte pe Dumnezeu. Trebuie să subliniem faptul că desăvârşirea omului şi unirea lui cu Dumnezeu, presupune asceză. Nu este vorba de o procedură autonomă. În cazul elementului mistic nu este vorba de o independenţă faţă de cel ascetic[11]. Stithat dă o importanţă deosebită lucrării virtuţii, care este în putinţă să aprindă inima omului, flacăra spre desăvârşire[12]. Stadiile acestei

---

[11] Despre termenul „desăvârşire" în locul termenului „îndumnezeire" vezi la Ţamis Dimitrios, Desăvârşirea omului la Nichita Stithat, pag. 15: *„...dorind să nu se producă anumite schimbări în învăţătura scriitorului despre care vorbim, preferăm să folosim termenul de spiritualitate, prin care astăzi în limbajul teologic vrea să se vorbească despre coexistenţa şi perihoreza elementului ascetic cu cel mistic, ocolind expresia de existenţă a acestora unul în pofida celuilalt..."*

[12] Legat de folosirea termenului de ***desăvârşire*** în locul celui de ***îndumnezeire***, vezi ŢAMIS DIMITRIOS, **„Desăvârşirea omului la Nichita Stithat"**, pag. 15: „... am preferat termenul de desăvârşire, ca fiind cel mai potrivit să răspundă... în loc de termenul îndumnezeire... prin termenul de ***desăvârşire***, se obţine un câmp mai mare de cercetare şi o posibilitate de comentariu la toate nivelurile din viaţa spirituală, cuprinzând şi nivelul cel mai înalt, acela la care se realizează îndumnezeirea".

uniri mistice ale omului cu Dumnezeu şi pe care le expune Stithat în lucrarea **„Cele trei sute de Capete“**, sunt trei: [**καθαρση**-curăţirea], [**φωτιστικη**-luminarea] şi cel mistic [**μυστικη**-desăvârşirea]. Primul stadiu se uneşte cu asceza, care-l pregăteşte pe om de luminare. Asceza (nevoinţa duhovnicească) are ca rezultat *apathia* (extazul) sufletului, care-l poate face pe suflet să vadă lucrurile şi cuvintele făpturilor. Urmează apoi acel stadiu mistic şi anume desăvârşirea omului. În această stare omul dobândeşte posibilitatea să cunoască, chiar şi parţial, tainele lui Dumnezeu. În lucrarea lui Stithat se poate observa şi tradiţia filozofiei greceşti însă întotdeauna filtrată prin învăţătura creştină. Vrem să mai spunem şi despre sensul cuvintelor **„τονος-accent“** pe care-l foloseşte Stithat şi care provine din gândirea Stoicilor, precum şi termenii de [**προκοπη**-progres] şi [**ανακραση**-amestecare]. Cele patru virtuţi, pe care le dobândeşte omul la desăvârşirea acestuia şi anume [**φρονηση**-cumineţenia], [**δικαιοσυνη**-dreptatea] [**ανδρεια**-bărbăţia (curajul)] şi [**σωφροσυνη**-înţelepciunea], sunt împrumutate de la **Platon**, în timp ce caracteristica omului ca fiind un [**μικροκοσμοσ**-microcosmos = o lume mică] provine de la **Poseidon.**

Aşa cum bine semnalează K.D.Georgopoulos: *„Stithat se mişcă cu o mare mobilitate în concepţiile filozofiei greceşti. În «Cele trei sute de Capitole» ale lui, există o mulţime de termeni*

psihologici şi ar merita efortul să fie cercetat izvorul, din care aceştia provin"[13].

Textul ***Despre suflet***, al lui Nichita Stithat face parte din acele opere al căror cuprins este caracterizat a fi unul antropologic. Stithat însă precum şi ceilalţi scriitori bisericeşti, nu se delimitează la o expunere a funcţiilor natural-biologice ale omului, ci prezintă acele subiecte care fac referire la desăvârşirea duhovnicească a omului. În gândirea lui Stithat naturalul este legat de partea simţitoare, aceasta este legată de cea supranaturală şi partea materială de cea nematerialnică. Referindu-se la crearea omului, Stithat va urma cu acribie părerile scriitorilor bisericeşti mai dinainte şi va susţine că omul a fost creat după chipul lui Dumnezeu [**κατ'εικονα**] şi este împărat peste toată creaţia[14]. Împrumutând de la Aristotel teoria filozofilor presocratici sistematizată de acesta, teorie legat de cele patru elemente, Stithat susţine faptul că elementul uscat şi cel rece pe care le deţine omul, se datorează pământului, elementul cald şi cel rece se datorează aerului, elementul uscat şi cel cald se datorează focului şi cel lichid şi rece se datorează

---

[13] GEORGOPOULOS K.D., **Istoria Filozofiei Greceşti**, pag. 765.

[14] NICHITA STITHAT, *„Despre suflet"* 18: «Pentru ca omul să aibă şi el posibilitatea, din moment ce a fost creat *„după chipul"* lui Dumnezeu şi este împărat peste toată creaţia…»

apei[15]. Pentru Stithat, omul însumează întreaga creație, fapt pentru care existența lui cuprinde atât însușirile acelor făpturi care nu au simțuri, a plantelor, a făpturilor iraționale dar și a celor raționale[16]. Sufletul omului, raportat la trupul omenesc, a fost creat din patru virtuți: din cumpătare, bărbăție (curaj), înțelepciune și dreptate[17].

---

[15] NICHITA STITHAT, ***Despre suflet***, 13: *«...Dintre toate lucrurile câte au fost create în aceea clipă și din toate câte au existat mai dinainte, după ce a unit însușirile acestora cu mișcările corespunzătoare ale lor, din toate acestea a făcut o alegere mai puțin obișnuită. Din pământ a luat însușirile uscăciunii și ale frigului plămădind fierea așa cum am spus mai sus. Din apă a luat însușirile frigului și ale lichidului făcând saliva, din aer după ce a luat însușirile lichidului și ale căldurii a dat culoare sângelui. După ce din foc a luat însușirile căldurii și ale uscăciunii, a dat fierei culoarea galbenă...»*

[16] NICHITA STITHAT, ***Despre suflet***, 13: *«..din plante, a folosit însușirile creșterii și ale hrănirii, din animalele iraționale a folosit însușirile de punere în aplicare a simțurilor și aceea de a-și schimba pielea, din natura neînsuflețită a pietrei a folosit însușirile de cimentare și de durabilitate a acesteia și în cele din urmă după ce a plămădit mădularele trupului, a folosit firea rațională, mentală, nestricăciunea chiar și nemurirea îngerilor...»*

[17] NICHITA STITHAT, ***Despre suflet***, 13: *«..a creat acest suflet imaterial, netrupesc, rațional și nemuritor; dar nu l-a creat din propria Lui ființă – această gândire ar fi putut să fie chiar o blasfemie – ci din propria-I putere a creat esența, sufletul rațional, viu și gândit de Acesta, care la rândul lui și acesta este alcătuit din patru elemente, adică din rațiune, bărbăție, dreptate și înțelepciune..»*

Gândirea antropologică a lui Stithat este înțeleasă întotdeauna în relație cu hristologia și triadologia lui. N-ar fi putut să fie altfel, pentru că omul nu poate fi înțeles separat de Dumnezeu și de lucrarea de mântuire a lui Hristos. În acest fel, firea omului alcătuită din două părți, poate fi asemănată într-o oarecare măsură cu cele două firi ale lui Hristos[18], în timp ce împărțirea în trei a chipului văzut a Dumnezeului Celui nevăzut, adică a omului [**ψυχη-νους-λογος**=suflet-minte-cuvânt], se raportează la cele trei Persoane ale Dumnezeirii[19].

---

[18] ȚAMIS DIMITRIOS, ***„Desăvârșirea omului la Nichita Stithat"***, pag. 27, nota de subsol 1.

[19] NICHITA STITHAT, ***„Despre suflet"***, 21: *«Dumnezeu are trei ipostasuri și-l adorăm ca Tată, Fiu și Duh Sfânt. Și făptura pe care a creat-o „după chipul" Lui, adică omul, se consideră că are trei părți, suflet (**ψυχή**), minte (**νοῦ**) și partea rațională (**καί το λογικό μέρος**). Omul deci, care se distinge prin aceste trei elemente ca fiind un singur ipostas, îL adoră pe Dumnezeul Cel în trei ipostasuri, care a creat totul din nimic.*

*Așa cum acele trei ipostasuri sunt veșnice toate trei și sunt de aceeași ființă (**'ομοούσια**), dar Dumnezeu apare într-un întreg nedespărțit, cu toate că este alcătuit din trei ipostasuri (trei persoane), tot așa se întâmplă și cu omul, chipul lui Dumnezeu. Aceste trei părți ale lui au fost create în același timp, sunt de aceeași ființă iar acestea îl reflectă înăuntrul nostru pe Dumnezeul Cel în trei ipostasuri, așa cum am spus mai sus și prin care suntem chip al Acestuia. Și cu toate că am fost creați din pământ, adică din materie, purtăm înăuntrul nostru chipul lui Dumnezeu, care este elementul nematerialnic, însă în nici una dintre situații, aceste două nu se pot amesteca între ele».*

„După chipul" şi „După asemănare" a zidirii omului, arată învecinarea cu absolutul, adică cu Dumnezeu. Omul, chiar dacă face parte din această lume, îşi depăşeşte rădăcina lui biologică şi merge mai departe îndumnezeindu-se[20]. Exact această îndumnezeire, această desăvârşire a omului este şi soarta lui.

Stithat va discuta şi subiectul legat de relaţia dintre suflet şi trup, urmându-l cu fidelitate pe Ioan Damaschin. Susţine unitatea de nezdruncinat a existenţei umane. Aceste două realităţi naturale diferite, arată că sufletul are prioritate, datorită faptului că aceasta este direcţia principală spre care tinde şi o prezintă trupul omenesc[21]. Sufletul

---

[20] NICHITA STITHAT, ***„Despre suflet"***, 23: «Cel mai adânc înţeles al cuvântului *„după asemănarea"* lui Dumnezeu, sunt sensurile de dreptate, adevăr, milă, compasiune şi iubire de oameni. Aşadar, numai cei care le pun în aplicare şi păzesc aceste sensuri, numai acelora li se arată în întregime sensul de *„după chip"* şi *„după asemănare"*, adică se mişcă în modul lor natural, dar în ceea ce priveşte importanţa lor sunt mai presus de animalele iraţionale.» Legat de sensul rădăcinii biologice, vezi EDGAR MORIN, *METODA* ***„Identitatea umană"****, Atena, editura 21*, 2005, trad. DIMITROULIA TITIKA, pag. 33-37.

[21] NICHITA STITHAT, ***„Despre suflet"****,* 40: «Deci, sufletul se mişcă în două feluri, într-unul firesc şi într-unul cu totul opus, care este dincolo de fire. Pe de o parte o mişcare, aşa cum este normal, se îndreaptă în sus, aşa cum se urcă focul, fiindcă este înzestrat cu cea de-a treia lumină, care se leagă cu cea de-a doua, cea a puterilor celor de sus, iar de partea cealaltă, o altă mişcare se îndreaptă către cele de jos, opus

prezintă o mişcare dublă: fie spre desăvârşire, fie spre stricăciune şi moarte. Oricare dintre aceste două căi o va urma sufletul, trupul rămâne în

---

firii dumnezeieşti a omului, fiindcă înăuntrul ei, s-a stins lumina dumnezeiască, în interiorul acesteia dăinuind întunericul înşelăciunii şi al păcatului. Aşadar, pentru că sufletul are aceste două mişcări, prin propria voinţă a lui şi printr-un mod dinamic îşi doreşte toate bunătăţile cele veşnice, aşa cum dealtfel este normal să se întâmple în misiunea lui firească, întreţinând binele şi triumfând. Şi aici, este ajutat de cel mai de preţ însoţitor şi ajutor, care este trupul, aşa încât se vede nevrednic de această slujire şi păstrează frumuseţea obârşiei lui dumnezeieşti şi generoase, este indiferent faţă de cuvintele nevrednice şi lucrurile stricăcioase, găsindu-se într-o continuă relaţie cu Dumnezeu, care trebuie să fie şi continuatorul râvnei lui arzătoare, unindu-se cu Acesta prin lucrările cele mai bune. Altădată însă, sub presiunea stimulilor lui, doreşte şi se supune în întregime părţii lui celei lipsite de raţiune, atunci când credinţa lui în obârşia dumnezeiască scade şi merge spre desfătările cele trupeşti şi atunci când uită de importanţa aparte pe care o are şi de locul lui de origine cel împărătesc. Şi după ce se îndeletniceşte cu faptele cele păcătoase, cu toate puterile lui se coboară la stadiul de animal (la nivelul animalelor). Fără îndoială că Demiurgul lui l-a creat cu înţelepciune, pe de o parte să sufere, iar când va muri să-şi aducă aminte de neputinţa lui firească, educându-se în cumpătare – exact din această cauză sufletul s-a unit cu trupul, datorită ridicării lui – iar pe de altă parte, ca să rabde şi să-L slăvească pe binefăcătorul lui, fiindcă se va mândri datorită măreţiei chipului dumnezeiesc pe care-l are înăuntrul lui şi cu care se pare că se găseşte în mijlocul lucrurilor simţitoare şi raţionale, închipuind în acest fel pe Creatorul lui, deci fiind împăratul lumii.»

continuare însoțitorul credincios al acestuia. Pentru cuviosul Nichita Stithat, precum și pentru toți scriitorii bisericești, acest lucru nu este unul rău. Sufletul este urmat de trup pentru că este motivul și capătul fiecărei acțiuni păcătoase. Așadar pentru Stithat, răul nu este unul firesc, nu provine de la Dumnezeu și nu face parte din existența omului, dar izvorăște din voința lui independentă.[22]

Stithat urmează fidel gândirea patristică anterioară, reușind să-și asimileze creativ izvoarele lui, dar să meargă și mai departe, fără a ezita să-și spună și părerea lui personală.

Preot **Ion Andrei Gh.Țârlescu**
Absolvent al Univeristății
de Teologie Ortodoxă din Atena
Universitatea „Capodistria"

---

[22] Nichita Stithat, *„**Despre suflet**"*, 48: *«...precum oricare altă făptură, tot așa și pe acesta l-a făcut să fie deschis schimbărilor și transformărilor în comportamentul lui, dar întotdeauna din propria lui voință, dându-i-se dreptul să aleagă binele, să rămână stabil și să progreseze în acesta. Și pe om, ca întreg, l-a făcut așa încât să fie o fire fără de păcat, la fel cum am spus mai înainte, să aibă voință proprie-independentă și liberă; și zicând fire fără de păcat, nu vreau să spun că acesta nu primește atacurile venite din partea păcatului – pentru că numai Dumnezeu este în afara oricărei tendințe spre păcat – ci pentru că are dreptul să aleagă sau nu săvârșirea păcatului, deoarece este singurul, care face liber diferențele dintre propriile opțiuni»*

Despre suflet

DESPRE SUFLET[23]

Către Singhelul şi Hartofilaxul Coronidei, de la Nichita şi cel mai bătrân din mănăstirea Studion, care se mai numeşte şi Stithat

Deoarece ştiu că cercetezi în amănunt lucrurile dumnezeieşti, pentru că acestea se găsesc în afara celor văzute, începutul precum şi mişcările patimilor, dar mai mult, fiindcă cunoşti bine scopul şi modul de vindecare al acestora, prietene şi cinstitorule de Dumnezeu părinte, ţi-am trimis cuvântările pe care le-am scris după multă cugetare şi cu aceasta vreau să spun, gândurile legate de suflet, de rai, de rânduiala din lumea de sus şi din cea de jos, aceasta pentru a le cerceta ca pe o piatră nestemată, adică într-un mod cu totul deosebit şi demn de crezare. Şi de acolo să afli câtă putere ascunde fiecare dintre noi şi care sunt preocupările lui dar şi pentru a ne explica şi nouă fiilor tăi cei iubiţi, greşelile gândirii noastre nedesăvârşite, ca să ne dăm seama, cât de departe suntem până la a

---

[23] Traducerea s-a făcut după ediţia critică a textului lui J. DARROUZES: *„Nicétas Stéthatos. Opuscules et Lettres, Sources Chrétiennes“*, vol. 81, 1961, Paris şi Patrologia Graeca de J.P.Migne.

conştientiza şi a înţelege exact lucrurile cele dumnezeieşti şi omeneşti. Pe deasupra să te rogi cu căldură şi pentru noi, ca să ne putem cunoaşte cât mai bine pe noi înşine, aşa cum explică slovele dumnezeieşti şi în acest fel să ne îndreptăm puterile sufletului nostru, aşa încât în ziua ieşirii noastre din această lume pământească, să ne învrednicim adâncindu-ne în studiul stărilor cereşti şi supranaturale, cu ajutorul simţurilor noastre raţionale, care aşa cum este firesc iubesc Duhul dumnezeiesc, care-l eliberează pe om de cele pământeşti[24] şi face ca duhul omului să se unească

---

[24] Sensul de înţelepciune ***pământească*** (***geoides***) este întâlnit deseori la scriitorii bisericeşti. Înţelepciunea lumească este înţelepciunea păcatului, răul, imoralul, plăcerea trupului, vezi VASILIE DE CEZAREEA, ***Despre Sfântul Duh***, Sources chrétiennes, vol. 17, 15.35.33-34. Înţelepciunea pământească, este caracteristică aplecării omului spre păcat şi nu este identificată cu trupul omenesc. În acelaşi timp mai observăm şi termenii de ***σάρκα*** (sárka)şi ***σώμα*** (sóma). În timp ce termenul de śarka = trup, în primele veacuri creştine are un context negativ indicând exact păcatul: '***ουκ ''εστε 'εν σαρκί'*** zice apostolul Pavel în *Epistola către Romani*, cap. 8, 9, termenul de sóma = trup are un context pozitiv. Trupul omenesc este: ***ναός του Θεού*** – lăcaşul lui Dumnezeu (Epistola către Corinteni 1, Cap. 3,16). Trupul omenesc închipuieşte sufletul. Comportamentul lui se schimbă în funcţie de comportamentul sufletului. Acest lucru înseamnă că trupul poate să fie, bun, atunci când avem un suflet bun aşa cum se întâmplă în cazul sfinţilor, sau poate să urmeze legea păcatului, atunci când sufletul este hulit de acesta. Trupul nu este considerat răspunzător faţă de înfăptuirea păcatului. SFÂNTUL IOAN DAMASCHIN, „***Contra maniheilor***“,

cu Duhul lui Dumnezeu. Iar după ce ne eliberăm de neputinţele noastre omeneşti, să vedem şi să cunoaştem mai bine aceste lucruri, atunci când vor dispărea în parte şi va stăpâni desăvârşirea[25]; şi Dumnezeu se va arăta celor care pot să vadă şi să umble în lumină şi nu în întunericul păcatului, pentru că în fiecare dintre noi există şi acum lumina harurilor pe care ni le-a dat Dumnezeu, lumină care străluceşte în întuneric şi nu este înghiţită de acesta[26].

Să ai pace, binecuvântate episcope al meu.

29, pag. 368. 30+31, Kotter IV. Pe de altă parte şi demonii, chiar dacă sunt fără de trup, sunt răi, vezi ISAAC. COMNEANUL, ***„Despre ipostasul răului"***, Paris, Les Belles Lettres, 1982, pag. 155. Atât trupul cât şi sufletul sunt creaturi zidite, aşadar între ele nu există vreo oarecare diferenţă esenţială, vezi Tit al Voştrilor, *Contra Maniheilor*, P.G. 18, 1100D-1101 A. Aşadar, dacă cineva trăieşte ***după trup***, adică în conformitate cu poftele trupeşti, nu poate fi plăcut lui Dumnezeu, fiindcă viaţa trupească înlătură însuşirea lui ca creştin, vezi JOHN ROBINSON, ***„The Body. A Study in Pauline Theology"***, London, Xpress Reprints, 1993, pag. 22-23: *«to be* ***ἐν σαρκί*** *stands also for something incompatible with being a Christian. It is a sphere in which Christians no longer are...»* Modul de viaţă trupesc, duce la moarte (*Epistola către Romani,* cap. 8, 13). Despre materie ca izvor şi pricină a răului, vezi Plotin, *Eneada*, 1.8

[25] Epistola 1 către Corinteni, cap. 13, 9-10: *«...pentru că în parte cunoaştem şi în parte proorocim. Dar când va veni ceea ce e desăvârşit, atunci ceea ce este în parte se va desfiinţa».*

[26] Ioan 1, 5: *«...şi lumina luminează în întuneric şi întunericul nu a cuprins-o».*

Acelaşi, către un prieten drag

1. Bunul meu prieten, cum, şi mai ales, în ce fel ne vom arăta dragostea noastră faţă de aproapele? Prin fapte, numai cu gândul sau prin cuvintele noastre? Bineînţeles că prin fapte, pentru că vorbele sunt considerate a fi în conformitate cu faptele. Şi cum se va putea acest lucru? Numai dacă problemele prietenului nostru le considerăm, le acceptăm, le iubim, le îmbrăţişăm ca şi când ar fi ale noastre[27]. Şi acest lucru se întâmplă dacă avem grijă şi ne interesează ca relaţiile dintre noi şi acela să rămână într-adevăr stabile. Şi care dintre toate celelalte subiecte din relaţia noastră sunt mai stabile decât cele referitoare la nemurirea sufletului şi la mângâierea provenită din cunoaşterea lucrurilor dumnezeieşti, omeneşti şi în general a acestor lucruri aşa cum stau ele dimpreună, cu care ne facem una cu nemurirea şi prin intermediul cărora avem parte de bunătăţile lui Dumnezeu, bineînţeles pe cât ne permite curăţia sufletului nostru?

2. Însă, dacă acceptăm faptul că iubirea desăvârşită faţă de Dumnezeu şi de aproapele nostru are aceste caracteristici şi se manifestă în aceste

---

[27] Iacov, 2, 15-17: *„...Dacă un frate sau o soră sunt goi şi lipsiţi de hrana cea de toate zilele, şi cineva dintre voi le-ar zice: «Mergeţi în pace! Încălziţi-vă şi vă săturaţi!», dar nu le daţi cele trebuincioase trupului, care ar fi folosul? Aşa şi cu credinţa: «dacă nu are fapte, e moartă în ea însăşi.»"*

feluri să ştii prietene al meu, că eu iubesc prietenia duhului şi consider problemele tale ca fiind ale mele, sprijinindu-te prin cuvinte veşnice şi de prietenie şi aşternându-ţi înainte masă, dar nu una trecătoare, ci cu mâncăruri neatinse, pentru a ne bucura într-un mod desăvârşit şi cu simţăminte de veşnicie.

3. Aceste cuvinte despre suflet, despre rai şi despre rânduiala lumii celei de sus şi a celei de jos, pe care eu le-am scris cu multă trudă-le-am trimis tuturor prietenilor mei iubiţi, pentru a le avea puse pe o masă şi a gusta mâncăruri veşnice, aşa cum punem masa oaspeţilor noştri; şi am sădit un câmp de plante nemuritoare pentru a merge pe acesta şi pentru a se bucura de toate acestea de care s-au bucurat şi în continuu se mai bucură-aceste cuvinte deci, ţi le-am trimis şi ţie, care-mi eşti o persoană atât de apropiată şi, după cum vezi, le-am pus pe o masă din cea mai bogată şi împărătească, aşa cum este cea de astăzi, care este încărcată de atâtea bucate. Deci, mi se pare că am înfăptuit împotriva ta cea mai mare nedreptate, dacă nu aş fi întins această masă, pentru a fi mulţumit şi tu cel care eşti cel mai iubit prieten al meu.

Bucură-te pe cât de mult poţi de aceasta cu toate simţurile tale; pentru că de pe masă poţi să iei diferite feluri de bucate dumnezeieşti pline de gusturi asemenea dumnezeieşti dar şi cuvinte, care au legătură cu sufletul fiind pregătite în foc cu multă osteneală, cu vânaturi de păsări şi de

animale, care înoată în apă dar şi cu altele care merg pe pământ, toate acestea având sălaş păşunile mântuitoare. Să te desfeţi din belşug de toate acestea, dacă vei dori-şi bineînţeles că trebuie să-ţi doreşti tu, care eşti un tot unitar armonios alcătuit din patru cumponente să simţi marea bucurie, pentru ca aceste patru virtuţi, care sunt şi ale sufletului te sprijină.

4. Având o imagine generală a raiului pe care l-am sădit pentru tine la răsărit de razele duhului, ca să-ţi umpli simţurile din fiecare fel de bunătate, pentru că de acolo ai posibilitatea să vezi plantele cele nemuritoare şi aici vreau să spun, cuvintele referitoare la suflet, pentru ca pe acesta să-l umpli de lumină infinită şi de bucurie; de asemenea, auzul pe care-l poţi satisface prin sunetul cunoştinţelor, care zboară împrejurul tău şi te provoacă cu ciripitul lor; şi mirosul cu mireasma florilor, care se schimbă în funcţie de felul şi denumirea acestora, care te odihneşte şi te înnoieşte; chiar şi gustul şi pipăitul, prin intermediul cărora dobândeşti acele roade veşnice ale Sfântului Duh, care, bineânţeles, că sunt un sentiment al minţii (al nousului) însă plin de dulceaţă.

5. Şi după ce vezi această rânduială cerească şi pământească, şi felul în care acestea două se unesc între ele şi poţi să le vezi ca un tot unitar nedespărţit şi neîmpărţit, dacă vei bea din potirul cu nectar înţelepciunea dumnezeiască până te vei îmbăta, atunci vei vrea să te îndepărtezi de fiecare

plăcere şi simţ. Şi în final, dacă după atâtea bunătăţi te vei simţi plin în toate simţurile tale, înăuntru tău se va produce – şi sigur se va produce chiar dacă puţin, vei simţi acest lucru – un entuziasm, care va rămâne pentru totdeauna.

6. Şi după ce vei gusta puţin din toate aceste bunătăţi [28] ale acestei nespuse mulţumiri pe care le auzi şi în care crezi şi pe care nici măcar un ochi nu le-a văzut, pentru că s-a înceţoşat de patimi şi de nici o ureche nu au fost auzite deoarece este întru-totul înfundată de necredinţă, şi nici o inimă nu le-a simţit, pentru că este necurată şi aplecată spre cele lumeşti, ştiu bine că dacă mă vei citi cu atenţie, pe mine întru-totul nevrednic atât de mic şi de neînsemnat, vei înţelege cât de adâncă şi sinceră este prietenia noastră şi câte bunătăţi suntem datori noi acesteia. Pe mine, prietenul tău, trebuie să mă incluzi printre prietenii tăi sinceri, pentru că atât cât depinde de mine fac, ştiind să iubesc fără făţărnicie şi fără să ascund adevărul.

Primeşte îmbrăţişările mele şi-ţi urez ţie, prietenului meu să ai întotdeauna pace. *Amin.*

---

[28] IOAN DAMASCHIN ***„Către cei ce judecă rău sfintele icoane"***, Cuvânt 1, 36 şi Cuvântul 2, 32, pag. 148.29-30, Kotter III.

A unui smerit monah Nichita, cel mai bătrân din mănăstirea Studion, ce se mai numeşte şi Stithat

Cuvânt despre suflet

1. Acum la bătrâneţile şi la sfârşitul vieţii mele, am înţeles că trebuie să filozofez[29] despre suflet, acest suflet raţional, nemuritor şi dumnezeiesc, prin intermediul căruia mă văd „*după chipul*" [***κατ' εικόνα***] Creatorului meu Cel sfânt şi cu ajutorul lui (al chipului) am întotdeauna

---

[29] Despre uzul termenului de *filozofie* de către Nichita Stithat vezi notiţa 1 în limba franceză a editorului textului: *Philosophie doit s'entendre non ici non d' un système fondé sur la seule raison mains simplement, dans un sens plus général, d'un exposé systématique.* Legat de uzul filozofiei de către scriitorii bizantini vezi PODSKALASKY GERHARD, ***„Theologie und Philosophie in Byzanz"***, în revista *Byzantinische Archiv,* Heft 15, 1977 şi ATANASIE DE ALEXANDRIA, ATENAGORA, TAŢIAN, ***Cuvântările creştinilor împotriva etnicilor.***

însuşirea de „*asemănare*“ [***καθ' ομοίωσιν***] cu Acela, iar prin puterea lui am harul cuvântului[30].

Deci, cred că această preocupare a mea de a filozofa legat de acest subiect, trebuie să fie făcută şi este avantajoasă bineînţeles, aşa cum oricine ar avea aceeaşi părere ştiind să judece drept legat de lucrurile dumnezeşti şi omeneşti. Mai întâi am considerat că a trebuit să înţeleg cum am fost creat „*după chipul*“ şi „*după asemănarea*“ lui Dumnezeu şi ce înseamnă mai exact acest lucru; cum de sunt chip al lui Dumnezeu, dar în acelaşi timp sunt legat şi de lut şi de materie; care este scopul cel sfânt, în conformitate cu care omul, fiind creat „*din nimic*“[31], în paralel se numără şi printre

---

[30] Este concepţia de bază a antropologiei creştine conform căreia omul a fost creat ***după chipul şi asemănarea*** lui Dumnezeu. Termenul ebraic ***'tselem*** înseamnă exact aparitia, reprezentarea, egalitatea, vezi GIANNARAS HRISTOS, „***Alfabetul credinţei***“, Atena, edit. Domos, 1988, pag. 86. Sensul chipului arată legătura unică care există între Dumnezeu şi om. Această relaţie exprimă o dinamică care iese în evidenţă prin ***καθ' ομοίωση*** – după asemănare. Relaţia lui Dumnezeu cu omul nu se epuizează în ontologia chipului, ci se continuă în dinamica desăvârşirii umane. Omul este chemat la asemănarea cu Dumnezeu. În ceea ce priveşte localizarea ***chipului*** scriitorii bisericeşti subliniază că fac referire la omul ca întreg, vezi EPIFANIE, „***Contra ereziilor***“, P.G. 42, 344 B.

[31] Referirea scriitorilor bisericeşti la ***ἐκ του μη όντος δημιουργία*** – creaţia din nimic are ca scop următoarele: a) de a clarifica faptul că nu a existat ceva mai dinainte – nici idei, nici arhetipuri conform învăţăturii platonice (MAXIM

lucrurile materiale şi simţitoare – pentru că într-adevăr omul participă la creaţia nevăzută şi văzută şi este susţinut de două poluri opuse unind[32] cele pământeşti cu cele mai presus de lume printr-o înrudire şi familiarizare, care există între ele şi în acelaşi timp, cu ajutorul şi concursul acelor două lucruri[33] cu totul opuse, se dobândeşte existenţa lui şi în realitate îi dăruiesc ipostasul, această unire a celor două lucruri, prin natura lor însă fiind distanţate foarte mult una faţă de cealaltă – şi în general, care sunt puterile şi virtuţile existente înăuntrul meu prin care a fost creată viaţa mea, cum se mişcă şi intră în ritm relaţia dintre ele, cărui scop slujesc, ce sens are înăuntrul meu firea

---

MĂRTURISITORUL, ***„Capitole despre iubire"***, P.G. 90, 1025B), b) că Dumnezeu nu a creat lumea din fiinţa Lui (Ioan Damaschin, *Expunere exactă a credinţei ortodoxe*, 13, 58, Kotter II). Este vorba de o diferenţă de esenţă, de o diferenţă încă din rădăcini, a modului de existenţă (VASILE DE CEZAREEA, ***„Contra lui Eunomiu"***, P.G. 29, 660A) şi c) subliniază dependenţa absolută a creaţiei faţă de creator, rezultând că zidirea nu există de la sine. vezi MAXIM MĂRTURISITORUL, ***„Mistagogia"***, P.G. 91, 668 B şi ATHANASIE DE ALEXANDRIA, ***„Contra elinilor"***, P.G. 25, 81C.

[32] Înţelegerea omului ca legătură cu creaţia văzută şi nevăzută, reprezintă loc comun pentru scriitorii bisericeşti şi pentru filozofi, vezi IOAN DAMASCHIN, ***„Expunere exactă..."***, 26.11-12, Kotter II.

[33] Omul participă şi la lumea materială dar şi la lumea spirituală. Exact această complexitate a omului, evidenţiază şi unicitatea acestuia, vezi GRIGORIE DE NISSA, ***„Cuvânt catehetic"***, P.G. 45, 25D.

rațională existentă, cum este înțeleasă mutarea de la lucrurile ce sunt fireşti, cum pot să mă ridic după ce cad în păcat, care sunt caracteristicile ei şi cu care dintre puteri, cu cele care îmi aparțin sau cu altele străine, plec din viața pământească şi merg în alta, unde mă duc după moarte, ce fel de loc este acesta în care locuieşte sufletul la sfârşitul drumului lui pe pământ şi a trudei acestuia pe durata vieții mele.

2. Pentru că înăuntrul meu, a existat încă de la început de când am fost creat de Dumnezeu şi am primit viață, această taină pe care o cunoşteam pentru prima oară. Creându-mi sentimentul de a nu putea să înțeleg toate acestea şi multe altele de nepătruns, mi-am dat seama că trebuie să cercetez care este scopul lor, cum pot exista împreună, lăsând celor care vor să cerceteze mai departe lucrurile, un studiu sfânt, pentru a-şi aduce aminte de neânsemnătatea mea. Iar la aceste lucruri mă gândesc după cum urmează.

a. Câteva gânduri ale celui ce scrie despre sufletul omului, şi mai întâi despre îngeri, care reprezintă prima creație a lui Dumnezeu.

3. La început Dumnezeu, Cel care le-a făcut pe toate şi a decretat puterile cele veşnice[34], s-a gândit şi imediat gândurile Lui s-au transformat în

---

[34] vezi IOAN DAMASCHIN, „***Expunere exactă…***“, 17.2-4, Kotter II.

faptă, pentru că firile raționale, nevăzute, nemuritoare şi mentale au primit însuşiri simțitoare, făcându-şi apariția ceva creat. Acestea bineînțeles că aveau legătură cu prima şi de nedescris fire a luminii celei dumnezeieşti, deoarece i-a creat pe îngeri. Iar aceştia au primit de la Acela, lumina cea de-a doua, pentru a-L sluji şi a deservi la săvârşirea voii Lui[35] sfinte ba chiar mai mult, pentru a le supraveghea pe toate şi drumul oamenilor, care au fost creați „*după chipul*" lui Dumnezeu; însă, poate cineva să-i descrie pe îngeri, deoarece numai Dumnezeu se află în afara granițelor gândirii. Şi aşa nemărginit cum este Acesta[36], nu este cu putință ca cineva să-L descrie pentru simplulmotiv că în acelaşi timp este înăuntru, în afara dar şi deasupra tuturor lucrurilor, datorită ipostasului[37] mare şi supranatural al Acestuia dar şi pentru că Acesta este motivul creării universului. „*De Acesta au fost create toate prin participarea Lui lucrătoare şi în Acesta toate se sfârşesc*" [38], aşa cum ne spune şi dumnezeiescul apostol Pavel.

---

[35] Epistola către Evrei 1, 14: *«...Îngerii oare nu sunt toți duhuri slujitoare, trimise ca să slujească pentru cei ce vor fi moştenitorii mântuirii?».*

[36] vezi IOAN GURĂ DE AUR, P.G. 51, 37, IOAN DAMASCHIN, ***„Expunere exactă a credinței Ortodoxe"***, 4. 32-33, Kotter II, GRIGORIE TEOLOGUL, ***„La Sfintele Paşti"***, P. G. 36, 628 A.

[37] vezi PLATON, ***„Societatea"***, 509b. 7-10

[38] Epistola către Romani 11, 36.

4. Firea dumnezeiască şi nematerială a acestor puteri netrupeşti şi dumnezeieşti, dacă este comparată cu fiinţa [***ουσία***] şi firea [***φύση***] Creatorului şi unicului Dumnezeu, care se află în afara oricărei firi materiale, se poate vedea că este materială şi are trup. Pentru că această fire, oricât de mult ar fi considerată de noi că este lipsită de materie şi fără trup, comparată cu Dumnezeu care a creat-o „*din nimic*" şi raportat la chipul Lui, aceasta este considerată că într-un anume fel are trup şi este materială[39]. Aşa cum am spus mai sus, acest lucru se întâmplă pentru că poate să-şi schimbe forma, în funcţie de predispoziţia lui. Şi acest lucru este unul foarte firesc, pentru că oricare făptură este caracterizată de schimbare suportând transformări, aşadar îşi schimbă forma, iar neschimbat[40] pentru totdeauna, rămâne numai ceea ce nu a fost creat niciodată.

5. Aşadar ca fire mentală şi raţională care este, are voinţă independentă şi alegere liberă de sine, însă ca o făptură creată ce este, se poate transforma tot de la sine în funcţie de părerea pe care o are, cu toate că are posibilitatea să nu se depărteze de bine şi să progreseze [***προκόπτειν***] în acesta precum şi opusul şi anume ocolind răul, totuşi neputând să se pocăiască fiindcă nu are trup,

---

[39] IOAN DAMASCHIN, ***„Expunere exactă a credinţei Ortodoxe"***, 17. 11-14, Kotter II

[40] vezi ORIGEN, ***„La Iezechel"*** Biblioteca Părinţilor greci şi a scriitorilor bisericeşti, vol. 16, pag. 293. 2-7

acesta fiind nemuritor ci nu după firea lui, ci după harul dumnezeiesc[41]; pentru că, orice lucru care are un început, este foarte firesc să aibă şi un sfârşit, numai Dumnezeu existând dintotdeauna, în afara oricărei noţiuni de timp, căci Acesta a creat noţiunea timpului[42].

6. Deci îngerii, sunt cea de-a doua lumină, strălucirea lor primind-o de la Stăpânul luminii[43]. Şi pentru că toţi au fost creaţi cu Cuvântul dumnezeiesc din nimic şi au devenit „*desăvârşiţi*" prin binecuvântarea Sfântului Duh, tot aşa importanţa, lumina şi harul dumnezeiesc, le au de la Creatorul lor.

7. Deci prima făptură creată a lui Dumnezeu, Cel care pe toate le-a făcut cu înţelepciune, sunt puterile cetelor de îngeri cereşti şi dumnezeieşti. Şi spunem că este primul lucru creat de Dumnezeu, pentru că mai înainte de oricare alt lucru creat, Dumnezeu a zidit aceste cete „*din nimic*"[44] [***'εκ του μή 'ΌντΟσ***].

---

[41] vezi NEMESIE DE EMESSA, ***„Despre firea omului"***: *«...fiindcă îngerii nu au vreo oarecare nevoie să-i atragă în păcat, ci prin firea lor sunt eliberaţi de patimile trupeşti, de nevoi şi de plăceri, prin urmare nu au nici o oarecare îndreptăţire să se pocăiască»*, vezi IOAN DAMASCHIN, ***„Expunere exactă..."***, 17.20-21, Kotter II.

[42] vezi DIONISIE AREOPAGITUL, ***„Despre numele dumnezeieşti"***, P.G. 3,940 A

[43] vezi IOAN DAMASCHIN, ***„Expunere exactă a credinţei ortodoxe"***, 17.25-26, Kotter II

[44] Fazele creerii lumii încep de la lumea spirituală. Aceste puteri inteligibile reprezintă capătul zidirii lumii, a venirii lui la existenţă. Aici trebuie să subliniem faptul că

b. Câteva gânduri generale legate de facerea lumii.

8. După crearea îngerilor, Dumnezeu a creat în acelaşi fel tot „din nimic", lumea materială. O parte din aceasta a creat-o din nimic, în timp ce o altă parte a creat-o din materiile care deja existau[45]; adică cerul, pământul, aerul, focul şi apa

---

îngerii nu se găsesc în afara lumii materiale. Şi aceştia fac parte din lumea creată, din lumea stricăcioasă aşa cum se întâmplă cu existenţele care au fost create din porunca creatoare a lui Dumnezeu. În lumea scriitorilor bizantini nu îşi au locul motive pe jumătate platonice şi arhetipuri, aşa cum este îndepărtată orice fel de suspiciunea de panteism neoplatonic realist. Legat de cetele îngereşti, dintre scriitorii bizantini, ne vorbeşte reprezentativ Dionisie Areopagitul, *Despre ierarhia cerească,* P.G. 3,200D-201A, 250C.

[45] Dumnezeu le-a creat pe toate din nimic, adică le-a adus la existenţă din inexistenţă şi în continuare a folosit unele dintre acestea pe care le-a creat pentru a creea alte existenţe. Spre exemplu, din nimic a creat lutul, iar din lut l-a creat pe om. Acest act creator dublu a lui Dumnezeu nu înseamnă că există vreo altă materie existentă mai dinainte. Pentru scriitorii bizantini nimic nu a fost creat dintr-o materie preexistentă. Stithat, precum şi alţi scriitori bizantini, neagă existenţă vreunei oarecare materii existente mai dinainte, pe care Dumnezeu o foloseşte ca să creeze lumea, pentru că altfel ar însemna că această materie este veşnică şi coexistă cu Dumnezeu, vezi IOAN GURĂ DE AUR, ***„Omilii la Facere"***, P.G. 53,28. La capătul celălalt al acestei păreri a scriitorilor bizantini se găseşte gândirea grecească veche şi anume că nimic nu poate fi creat din nimic, vezi ARISTOTEL ***„Metafizice"***, 999b. 6-8; Despre concepţia lui Platon în relaţie cu părerile patristice, vezi WOLFSON H. A., ***„Plato's praeexistent Matter in Patristic philosophy. The classical tradition"***, New York Ithaca, 1966, pag. 409-420.

au fost create din nimic fără a mai exista deja vreo altă materie asemănătoare acestora; apoi animalele, plantele şi semințele au fost create din ceva care exista mai dinainte. A făcut sub formă rotundă conturul cerului, care este sferic, asemănându-l cu un compas. Cu alte cuvinte a creat *„staulul"* unde stau făpturile văzute şi nevăzute în care mai sunt cuprinse şi puterile raționale din lumea cea de sus precum şi toate lucrurile simțitoare. Bineînțeles că singurul care nu poate fi descris este Dumnezeu, pentru că Acesta este creatorul tuturor, Acesta dă plinătate şi viață tuturor şi pe toate le înconjoară cu îmbrățişarea Lui; în centrul acestui univers a întins şi a sprijinit pământul într-un fel nemaiîntâlnit, fără să existe vreo temelie stabilă în mijlocul apelor, exact ca o piele umflată sau ca o pelerină care se întinde, atunci când cineva este gata să o poarte.

9. Apoi a făcut tăria, un altfel de cer, diferit față de primul, ca să funcționeze ca o graniță despărțitoare între cele două ape, cea de deasupra tăriei şi cealaltă de sub tărie, aşa cum ne spune şi dumnezeiasca Scriptură[46]. După aceea a făcut aerul şi focul iar mai întâi de toate dintre acestea două, a fost creat focul pentru că este un element mult mai uşor față de celelalte şi se înalță mult mai repede. După care într-un al treilea cer, a întins aerul; pentru că, de obicei Sfânta Scriptură, numeşte aerul cer zicând: *„să vă minunați de toate*

[46] *Facere,* 1-6

păsările cerului"[47]. Aşadar este clar că păsările nu zboară în cer ci în aerul pe care noi îl respirăm. Aerul este un element foarte subţire, umed şi cald[48], este cauza pentru care noi respirăm, este cauza glasului nostru (care se aude); aerul nu are culoare, este curat şi transparent, cu ajutorul căruia vedem, auzim, mirosim, aerul primeşte şi cald dar şi rece, uscăciune şi umezeală.[49]

10. Mai mult, în prima zi, Dumnezeu, ca şi când se găsea într-o casă imensă, împărătească, a mai creat şi lumina; „ *este Cel care locuieşte în lumina neapropiată*"[50] [***ο φως οικων 'απρόσιτον***] şi „*Cel care aruncă pe El lumina şi este înconjurat*

---

[47] *Daniel,* 3,80

[48] Vezi NEMESIE DE EMESSA, „***Despre firea omului***", pag. 173 *„Aerul [este] lichid şi cald, conform firii lui, focul [este] cald şi uscat"*

[49] Scriitorul prezentând şi dezvoltând modul în care a fost creată realitatea globală a existenţei, chiar dacă foloseşte materiale şi informaţii care provin din ştiinţele înţelepţilor din afară, nu unrăreşte să scrie o lucrare cosmogonică de cercetare, aşa cum este înţeleasă aceasta de gândirea filozofică. Stithat propune o metafizică, postştiinţifică, care fără doar şi poate este şi una bilblică, dar în acelaşi timp şi patristică: Izvorul unic şi cauza fiinţelor, indiferent de modul în care au fost create, este Dumnezeu. Stithat nu face „ştiinţă", ci vrea doar să clarifice faptul că toate câte au fost create au un singur creator cu voia căruia, dar nu din fiinţa Lui şi-au dobândit existenţa. Scriitorii bisericeşti îşi iau distanţa de rigoare faţă de cosmologia elenă veche şi, în general, a ştiinţei.

[50] *Epistola I către Timotei,* 6,16

de aceasta, cu uşurinţa cuiva, care poartă pe el o haină"[51] [***το φως 'αναβαλλόμενος ως 'ιμάτιον***], acest lucru pentru a împodobi creaţia văzută.

Apoi, în ziua a patra a făcut lumina, lumina mare şi pe cea mică[52] şi stelele, pentru a putea stăpâni, aşa cum s-a scris, şi a putea distinge când începe ziua şi când începe noaptea şi ca un Creator ce este, tuturor acestora a dăruit lumină.

11. În acest fel şi în acest univers, înţeleptul Dumnezeu, într-un chip minunat, pentru că exista mai dinainte puţină materie, a creat diferitele feluri de animale şi plante, mai întâi împărţindu-le în cele care au simţuri şi cele care nu reacţionează la simţuri, în făpturi care îşi schimbă înfăţişarea şi în cele care rămân neschimbate.

Toată această creaţie a fost plămădită, folosind ca primă materie de lucru, aceste patru elemente existente mai dinainte, adică, focul, apa, aerul şi pământul. După ce le-a amestecat [***(ανα)κρασίν***] făcând un aluat indivizibil care conţinea elemente bune, de calitate, elemente ce erau cu totul şi cu totul străine şi diferite între ele şi după ce a făcut pământul folosind elementul uscat şi elementul cald, apa amestecându-o cu elementul rece şi umed, aerul cu elementul umed şi cald, iar focul cu elementul cald şi uscat, a luat din toate aceste feluri de pământ de bună calitate şi a făcut

---

[51] *Psalmul*, 103,2

[52] Vrea să spună Soarele şi opusul care este Luna.

animalele[53]; din pământul uscat şi rece a creat *„fierea albastră"*, din pământul rece şi apa lichidă a făcut saliva, care este lichidă şi caldă. Din aerul lichid şi cald a făcut sângele, fiindcă şi acesta este lichid şi cald; în cele din urmă, din focul cald şi uscat a creat *„fierea galbenă"*.

Prin amestecarea, deci, a acestor elemente, a creat trupurile animalelor, care la rândul lor şi ele sunt alcătuite din alte elemente în parte, prin amestecarea celor din care au fost cuprinse, aşa cum dealtfel este şi firesc să se întâmple cu orice trup, care este compus, fiind alcătuit din părţile lui componente. Mai înainte de crearea animalelor, a poruncit pământului să rodească plante şi multe feluri de ierburi, pentru ca să fie hrană şi cuiburi animalelor şi în acest fel a dat ritm lumii văzute. Dacă mai înainte cu ajutorul Cuvântului Celui de o fiinţă, a dat mişcare lumii văzute, acum i-a poruncit să se mişte fără a se odihni cu ajutorul puterii neobosite a dumnezeescului Lui Duh, care dă viaţă întregului univers.

12. După ce Dumnezeu a creat, după cum am zis, o zidire care în acelaşi timp este şi raţională dar şi simţitoare, vreau să spun cetele îngerilor, şi după ce a creat cerul şi pământul, cetele îngerilor le-a aşezat între acestea două, adică între cer şi

---

[53] Vezi NEMESIE DE EMESSA, ***„Despre firea omului"***, idem, pag 175, *„Toate corpurile au fost create prin unirea celor patru elemente ale acestora, şi corpurile plantelor dar şi corpurile animalelor..."*

pământ, gândindu-se că firea îngerilor, pe de o parte se înrudeşte cu cerul şi se apropie prin asemănare [*καθ' ομοίωσιν*] de firea Lui netrupească şi raţională, iar pe de altă parte, are şi alte caracteristici care sunt, cu totul diferite şi se plasează foarte departe de firea lor de mai dinainte şi aici vreau să spun, firea lor simţitoare, fiindcă este un element al simţurilor. Deci după ce Dumnezeu a făcut toate acestea, s-a gândit să meargă mai departe cu lucrarea, vroind să creeze ceva şi mai minunat, şi anume să zidească ceva care să aibă în acelaşi timp trăsăturile gândirii Lui şi dincolo de simţuri dar şi trăsăturile iraţionale pe care le are fiecare fire zidită. După ce acest gând a fost corect prelucrat, Cel care le are în stăpânirea Lui pe toate şi pentru că ştia exact cauza raţională a acestora şi anume firea, tendinţa, legătura şi mişcarea fiecărui element din cele ce urmau să fie create, a pus în aplicare gândul Lui, cu multă înţelepciune şi putere. Şi să cercetaţi această lucrare tainică pe care raţiunea umană nu o poate cuprinde.

c. Gânduri despre crearea omului

13. Dintre toate lucrurile câte au fost create în aceea clipă şi din toate câte au existat mai dinainte, după ce a unit însuşirile acestora cu mişcările corespunzătoare ale lor, din toate acestea a făcut o alegere mai puţin obişnuită. Din pământ a luat însuşirile uscăciunii şi ale frigului plămădind fierea aşa cum am spus mai sus. Din apă a luat

însuşirile frigului şi ale lichidului făcând saliva, din aer după ce a luat însuşirile lichidului şi ale căldurii a dat culoare sângelui. După ce din foc a luat însuşirile căldurii şi ale uscăciunii, a dat fierei culoarea galbenă, din plante, a folosit însuşirile creşterii şi ale hrănirii, din animalele iraționale a folosit însuşirile de punere în aplicare a simțurilor şi aceea de a-şi schimba pielea, din natura neînsuflețită a pietrei a folosit însuşirile de cimentare şi de durabilitate a acesteia şi în cele din urmă după ce a plămădit mădularele trupului, a folosit firea rațională, mentală, nestricăciunea chiar şi nemurirea îngerilor.

Apoi, Dumnezeu, suflând după cum s-a scris şi dând suflare de viață, a creat acest suflet imaterial, netrupesc, rațional şi nemuritor; dar nu l-a creat din propria Lui ființă – această gândire ar fi putut să fie chiar o blasfemie – ci din propria-I putere a creat esența[54], sufletul rațional, viu şi gândit de Acesta, care la rândul lui şi acesta este alcîtuit din patru elemente, adică din rațiune, bărbăție, dreptate şi înțelepciune.

---

[54] Scriitorii bisericeşti urmând să ocolească panteismul, referitor la participarea omului la dumnezeire, infiază distingerea dintre ființă şi energiile lui Dumnezeu. Zidirea participă la Cel nezidit prin energiile dumnezeieşti. Omul ia parte la energiile lui Dumnezeu dar niciodată la ființa Lui. Vezi MEYENDORFF JEAN, ***„Sfântul Grigorie Palama şi tradiția ortodoxă mixtă"***, Atena, Editura Akritas, trad. Mainas Elefterios.

14. După ce le-a amestecat într-un anume fel şi le-a frământat cu lut prin mâinile creatoare ale Cuvântului dumnezeiesc al Lui, l-a creat pe om într-un mod cu totul nemaiîntâlnit, o făptură, care se mişcă la graniţa dintre raţional şi simţitor[55], care pe de o parte are trup, iar pe de altă parte are suflet, fără însă a crea mai întâi o fire după care cealaltă, aşa cum se întâmplă spre exemplu în situaţia cauzei şi efectului, întotdeauna precedând cauza. Acest lucru nu se întâmplă şi în situaţia omului, adică nu a fost făcut mai întâi trupul după care a fost făcut şi sufletul sau mai întâi sufletul după care a fost făcut trupul. După ce (Dumnezeu) a unit cele două firi[56] într-un singur ipostas, fără ca acestea să se amestece între ele[57], adică firea raţională a sufletului cu firea stricăcioasă a trupului, care la rândul lui a fost creat din materii diferite[58], în aceeaşi perioadă de timp a creaţiei şi

---

[55] Omul participă în acelaşi timp şi neîntrerupt la două realităţi: la natural şi la metafizic. Omul este existenţa singulară dar în acelaşi timp dihotomică.

[56] Scriitorii bisericeşti exclud concepţia origenistă despre existenţa mai dinainte a sufletelor. Şi aceste două realităţi naturale au fost create în acelaşi timp şi reprezintă o realitate comună şi neamestecată. Sfântul Maxim reprezintă părerea că sufletul este creat la conceperea omului din voia lui Dumnezeu.

[57] Despre modul unirii sufletului cu trupul vezi NEMESIE DE EMESSA, ***„Despre firea omului"***, idem pag. 151-165

[58] Vezi IOAN DAMASCHIN, ***„Expunere exactă a credinţei ortodoxe"***, 26.59, Kotter II.

același moment de unire a acestor două firi, l-a arătat pe om ca fiind o singură persoană „*după chipul*“ și „*după asemănarea*“ Acestuia.

15. Și după ce și-a dat seama că acest om era o făptură foarte frumoasă, i-a dăruit Sfântul Duh, pentru a putea cunoaște cele existente, pentru a avea răbdare și a putea intui. După ce l-a cinstit cu harul propriei voințe (voință independentă) și cel al deciziei libere – acestea prin concesie divină – l-a făcut un mic „*dumnezeu*“ pe pământ și stăpân absolut al acestuia[59], exact datorită relației lui (a omului) cu Dumnezeu, așezându-l în rai ca în niște palate împărătești. Și imediat omul, a devenit un suflet viu având înăuntrul lui multe puteri și însușiri, pentru că a fost creat „*după chipul*“ și „*după asemănarea*“ lui Dumnezeu, care l-a creat

---

[59] Frumusețea omului în fața creației irațională nu înseamnă că acesta poate să o folosească într-un mod sălbatic pentru folosul propriu. Frumusețea omului este exact aceea care-l așază ca un admirator în fața întregii creații. O relație de dominare nu poate să fie decât una catastrofală. Epoca de astăzi, cu imensele probleme ecologice, este dovada cea mai relevantă a acestei gândiri greșite despre creație, a supunerii creației față de nevoile omului. Omul nu este tiranul creației, ci este acela (legătura) care este chemat să aducă această creație la comuniunea cu Dumnezeu. Acest lucru nu se poate realiza atunci când creația este folosită pentru a-l satisface pe om. Despre dominarea omului asupra firii vezi GRIGORIE PALAMA, ***„Cele 150 de capitole“***, scrierile lui Grigorie Palama, vol. V, Tesalonic, Edit. Kiromanos, 1992, pag 71 de la 7 la 8.

într-un mod nemaiîntâlnit din unele lucruri existente mai dinainte.

16. Pe acest om, Dumnezeu l-a făcut lipsit de răutate, sincer, lipsit de curiozitate, adică fără viclenie, fără griji, lipsit de tristețe, plin de toate virtuțile şi bunătățile, o podoabă diferită de toate celelalte făpturi, mai bun şi mai presus de toate, văzut, rațional, muritor dar şi nemuritor[60], aşezat între măreție şi smerenie. Dar mai înainte de toate, l-a făcut aşa pentru a fi stăpân absolut al propriei persoane, pentru a avea fire şi voință aşa încât să

---

[60] Vezi NEMESIE DE EMESSA, *„Despre firea omului"*, idem pag 61: *„Evreii, încă de la început, au mărturisit cu toții că omul nu a fost creat nici murior nici nemuritor, ci de găseşte la mijlocul dintre aceste două firi, aşa încât dacă urmează patimile trupeşti va cădea şi în transformările trupului, dar dacă va prefera bunătățile sufletului va fi învredincit de nemurire. Deoarece, dacă Dumnezeu l-ar fi creat de la început nemuritor nu l-ar mai fi condamnat la moarte în cazul în care păcătuia. Nu poate nimeni să condamne starea trecătoare a muritorului; dacă l-ar fi creat neemuritor nu l-ar mai fi făcut să aibă nevoie de hrană, pentru că niciuna dintre făpturile nemuritoare nu are nevoie de hrană...* ". Omul, şi în general toată creația, datorită faptului că a fost creat din nimic, numai din porunca cea creatoare a lui Dumnezeu, este o ființă care se hrăneşte. Aceasta prezintă o mişcare, fie spre desăvârşire, fie spre împuținare şi într-un final spre dispariție. Firea umană deține o anume neputință încă din naştere, o eventuală nereuşită care depinde direct de realitatea necreată. Omul, poate să reuşească să ajungă la nemurire sau să o piardă. Istoria omului a arătat faptul că acesta se îndreaptă spre eşec, spre păcat. Nu există nimic bolnav în imperfecțiunea naturală a omului

nu păcătuiască; nu pentru că nu ar putea fi ispitit să-l împingă spre păcat, deoarece singurul care nu păcătuieşte este Dumnezeu, ci pentru faptul că firea lui nu era predispusă de la început pentru a păcătui; era un înger care cunoştea foarte bine tainele lui Dumnezeu, urmărea lucrurile dumnezeieşti şi omeneşti, se închinase în acelaşi timp la slava pământească şi cerească a lui Dumnezeu, era duh şi carne; pe de o parte pentru a păstra, datorită harului lui Dumnezeu, locul lui nobil de provenienţă, ca să păzească neîntinată recunoştinţa lui faţă de Acesta, Cel care l-a înzestrat, făcându-l mândru de măreţia lui, iar pe de altă parte, să se recunoască ca un om ce este, însă după căderea lui în păcat să aibă cunoştinţă de cauza, care l-a dus în această situaţie, pentru că era dator faţă de înţelepciunea lui Dumnezeu şi prin plinirea vremii ar fi plecat din această viaţă.

17. Acesta a fost pe scurt, unirea deosebită al acestor materii opuse, care s-au încununat prin formarea unui aliaj, fără a se produce vreo amestecare între ele, creat în aşa fel încât omul să fie plăsmuit prin intermediul Cuvântului lui Dumnezeu „*după chipul lui Dumnezeu*“ şi să i se dea viaţă cu ajutorul Sfântului Duh.

d. Cărui scop divin serveşte crearea omului?

18. Să cercetăm, dacă şi tu consideri că este bine, scopul divin în conformitate cu care Dumnezeu din atâtea materii a creat o asemenea făptură curioasă care este un ipostas şi în care însuşirile cele sufleteşti, adică cele nestricăcioase şi nematerialnice şi cele trupeşti, stricăcioase şi materiale nu se amestecă între ele. Pentru că din două firi diferite trebuia să alcătuiască o compoziţie nedespărţită, aşa încât în aceasta să se imprime şi să fie recunoscută marea înţelepciune a lui Dumnezeu şi măreţia făpturilor Lui, după ce din făpturile raţionale şi simţitoare a luat însuşirile lor caracteristice, creându-l pe om „*după chipul*“ şi „*după asemănarea*“ Lui, aşa cum am spus mai înainte. Din ce motiv şi cărui scop servesc acestea? Pentru ca omul să aibă şi el posibilitatea, din moment ce a fost creat „*după chipul*“ lui Dumnezeu şi este împărat peste toată creaţia, ca prin raţiunea lui, să cunoască făpturile cele create şi firea lor, dobândind cunoaştere într-un mod care-i este la îndemână, precum Acela, care mai înainte de a crea întreaga lume din nimic, a ştiut firea fiecărui lucru şi explicaţia lor raţională, aşa cum Acela a cunoscut mai dinainte cărui scop servea funcţionalitatea lor, iar acestea toate se întâmplau pentru că El era Împăratul veacurilor.

19. Fă-mi te rog favoarea şi fii atent la măreţia acestei făpturi create pentru prima oară, „*după asemănarea*“ şi „*după chipul*“ lui Dumnezeu.

Pentru că uscăciunea şi răceala fierii celei negre, aşa cum am spus în capitolele de mai sus, le-a dobândit în clipa când a fost creat din pământ, căldura şi umiditatea sângelui din aer, uscăciunea şi căldura fierii galbene din foc, lichidul şi răceala salivei din apă; de la plante a împrumutat însuşirile creşterii, a hrănirii, a naşterii şi a înmulţirii, de la animalele iraţionale a împrumutat însuşirile simţurilor, a iritaţiilor şi a schimbării înfăţişării, din materia pietrei fără simţuri, a primit însuşirile cimentării şi ale osificării, stabilităţii membrelor trupului, de la îngeri a împrumutat nestricăciunea şi de asemenea firea raţională şi mentală, iar în cele din urmă Dumnezeu a primit de la Dumnezeu suflare de viaţă, care este sufletul nematerial şi dumnezeiesc.

20. În acest fel, omul a fost creat din două *ousii*, elemente-esenţe, şi anume cea a sufletului şi cea a trupului[61], acesta fiind scopul divin al creării

---

[61] Aşa cum bine subliniază Nichita Stithat, omul nu aparţine numai unei singure firi. Când spunem că omul aparţine unei singure firi, aceste lucru se întâmplă în exces. Pentru că oamenii nu se diferenţiază între ei prin vreo oarecare esenţă caracteristică, şi pentru că toţi sunt alcătuiţi din suflet şi trup, din această cauză spunem că omul aparţine unei singure firi. Aşadar asemănarea existenţială a ipostasurilor de acelaşi fel ne dă posibilitatea să identificăm firea cu genul, vorbind în acest fel despre o fire comună a tuturor acelor ipostasuri care fac parte din acelaşi gen, indiferent din câte firi este alcătuit fiecare ipostas, vezi IOAN DAMASCHIN ***„Despre firile compuse"***, 7, pag. 414. 1-14 Kotter IV.

omului. Să vedem acum, la o primă aruncare de privire, ce înseamnă „*după chipul*“ şi „*după asemănarea*“ lui Dumnezeu şi care este esența sufletului (*ousia*). Şi înaintând în acest fel, vom ajunge la finalul şi altor capitole, de care am amintit.

e) Ce înseamnă că omul a fost creat „după chipul“ şi „după asemănarea“ lui Dumnezeu şi care este ființa sufletului?

21. „*După chipul*“ lui Dumnezeu, este ceva văzut înăuntrul nostru, aşa cum am gândit şi am dezvoltat subiectul în cea de-a *Treia sută de Capete gnostice* [62], conform cu teoria divizării sufletului în trei părți. Dumnezeu are trei ipostasuri şi.l adorăm ca Tată, Fiu şi Duh Sfânt. Şi făptura pe care a creat-o „*după chipul*“ Lui, adică omul, se consideră că are trei părți, suflet (***ψυχή***), minte (***νού***) şi partea rațională (***καί το λογικό μέροσ***). Omul deci, care se distinge prin aceste trei elemente ca fiind un singur ipostas, îL adoră pe

---

[62] În aceaşi lucrare, din vol. 120 din Patrologia Graeca, stihurile 851-1010, Stithat prezintă nivelele de curățire a omului şi de unire a acestuia cu Dumnezeu. aceste nivele sunt trei: purificator, iluminator şi mistic. Primul nivel face referire la asceză, al doilea face referire la teoria naturală sau filozofia practică, iar al treilea nivel face referire la teologia mistică, unde sufletul omului priveşte la frumusețea lui „Este“, vezi mai amănunțit la TATAKIS VASSILIOS, „***Filozofia Bizantină***“, Atena 1977, pag. 150-151

Dumnezeul Cel în trei ipostasuri, care a creat totul din nimic.

Aşa cum acele trei ipostasuri sunt veşnice toate trei şi sunt de aceeaşi fiinţă (***ὁμοούσια***), dar Dumnezeu apare într-un întreg nedespărţit, cu toate că este alcătuit din trei ipostasuri (trei persoane), tot aşa se întâmplă şi cu omul, chipul lui Dumnezeu. Aceste trei părţi ale lui au fost create în acelaşi timp, sunt de aceeaşi fiinţă iar acestea îl reflectă înăuntrul nostru pe Dumnezeul Cel în trei ipostasuri, aşa cum am spus mai sus şi prin care suntem chip al Acestuia. Şi cu toate că am fost creaţi din pământ, adică din materie, purtăm înăuntrul nostru chipul lui Dumnezeu, care este elementul nematerialnic, însă în nici una dintre situaţii, aceste două nu se pot amesteca între ele.

22. Aşadar, sufletul raţional, mintea şi raţionalul sunt chip al lui Dumnezeu. Acestea stau împreună într-un tot unitar nedespărţit, care are aceeaşi fire şi substanţă. Mintea şi raţionalul sunt trăsăturile sufletului, care nu are trup, este dumnezeiesc şi raţional, elemente care există mai înainte de veci, sunt de o fiinţă şi nu sunt cu putinţă să se dezlipească între ele, să se despartă unele de altele, aşa cum dealtfel şi Tatăl nu este cu putinţă să se despartă şi să fie considerat separat de celelalte persoane existente mai înainte de veci şi de o fiinţă, adică de Fiul şi de Sfântul Duh, pentru că Tatăl, Fiul şi Sfântul Duh sunt o singură dumnezeire şi stăpânire, care pe toate le-a făcut.

Acest lucru înseamnă „*după chipul*“ lui Dumnezeu, fiindcă măreția, independența şi oricare alt lucru asemănător cu acestea, sunt lucruri care se pot vedea în chip. Aşa cum stema şi sceptrul sunt simboluri nedespărțite între ele ale puterii imperiale, tot cam în acelaşi fel, lipsa trupului, a cantității şi a formei, sunt legate de ființa sufletului; sau aşa cum culoarea albă şi neagră, au legătură cu trupul. Aşadar, chiar dacă o să cunoaştem bine aceste lucruri, aceasta nu înseamnă că am aflat ce este ființa sufletului şi a trupului.[63] Noi doar am aflat acum despre lucrările ființei *(ousiei)* acestor ingrediente.

23. Cel mai adânc înțeles al cuvântului „*după asemănarea*“ lui Dumnezeu, sunt sensurile de dreptate, adevăr, milă, compasiune şi iubire de oameni. Aşadar, numai cei care le pun în aplicare şi păzesc aceste sensuri, numai acelora li se arată în întregime sensul de „*după chip*“ şi „*după asemănare*“, adică se mişcă în modul lor natural, dar în ceea ce priveşte importanța lor sunt mai presus de animalele iraționale.

24. Sufletul în esența lui, aşa cum dealtfel şi alții au dovedit foarte bine acest lucru, este simplu,

---

[63] Stithat va susține ceea ce în continuare a alcătuit linia comună a sciitorilor bisericeşti şi anume că există o diferență clară între lucru, ceea ce există, şi ceea ce este acest lucru. Aşadar cunoaştem energiile lucrurilor dar niciodată esența lor, vezi MAȚOUKAS NIKOS, ***„Istoria filozofiei bizantine“***, Tesalonic, Edit. Vanisa 1994, pag. 295-296.

fără trup, viu, nevăzut – nu este cu putință în nici un fel să-l vedem cu ochii trupului, ci numai cu rațiunea şi mintea – locuieşte însă într-un trup material şi stricăcios, căruia îi dă viață, mişcare, creştere, simțuri şi posibilitatea de a se înmulți. Cea mai curată parte a lui se gândeşte la Creatorul care i-a dăruit rațiunea, din fire este independent, are voință şi posibilitatea de a transforma dorința lui în faptă[64], se mişcă de la sine[65], mai exact, îi place să se mişte, fiind făptura altcuiva.

25. Toate aceste caracteristici, sufletul le-a luat bineînțeles de sus din înălțimi, din harul Creatorului

---

[64] Mişcarea autonomă a sufletului reprezintă spațiul comun pentru toți scriitorii bisericeşti. Omul a fost creat ca să fie liber. Fără independență omul nu există, vezi MAXIM MĂRTURISITORUL *„Comentariu la lucrările Sfântului Dionisie Areopagitul“*, P.G. 4, 308 A. mântuirea omului presupune consimțământul lui liber. Omul nu este cu putință să se mântuirască cu forța, vezi MAȚOUKAS NIKOS, *„Teologie dogmatică şi simbolică“*, vol. II, idem pag. 524-528

[65] Omul, şi în general toată creația, datorită faptului că a fost creat din nimic, numai din porunca cea creatoare a lui Dumnezeu, este o ființă care se hrăneşte. Aceasta prezintă o mişcare, fie spre desăvârşire, fie spre împuținare şi într-un final spre dispariție. Firea umană deține o anume neputință încă din naştere, o eventuală nereuşită care depinde direct de realitatea necreată. Omul, poate să reuşească să ajungă la nemurire sau să o piardă. Istoria omului a arătat faptul că acesta se îndreaptă spre eşec, spre păcat.

lui[66], căruia îI datorează existența şi fără îndoială progresul, în conformitate cu harismele care într-un anume fel le-a primit.

f) Care puteri în general, au alcătuit şi au contribuit la crearea sufletului, care sunt virtuțile lui şi în ce fel omul este văzut ca o lume rațională?

26. Însă, cred, că trebuie a cerceta şi un asemenea subiect şi anume că sufletul a fost creat de Dumnezeu într-un mod oarecare asemănător, aşa cum s-a întâmplat cu făptura văzută şi simțitoare, adică din patru elemente ale virtuților generale, şi aici vreau să spun cu ajutorul înțelepciunii, al bărbăției şi al cumpătării[67], dar şi cu ajutorul celor trei părți generale şi puteri adică

---

[66] IACOV, 1,17: *„Toată darea cea bună şi tot darul desăvârşit de sus este, pogorându-se de la Părintele Luminilor, la Care nu este schimbare sau umbră de mutare".*

[67] Important este să aducem la cunoştință faptul că NICHITA STITHAT are ca punct central al creării sufletului cele patru virtuți platonice *„Stithat se mişcă cu o mare mobilitate în concepțiile filozofiei greceşti. În capitolele acestuia există o mulțime de termeni psihologici şi ar merita efortul să se cerceteze izvorul din care aceştia sunt extraşi"*, Despre influența filozofiei platonice în gândirea lui Nichita Stithat, vezi GEORGOULOS K. D., ***„Istoria filozofiei greceşti"***, Atena, Edit. Papadimas, 2000, pag. 768.

cele ale minții, a gândirii şi ale dorinței[68]. Mai cred că acesta (sufletul) s-a adunat şi s-a întregit în acelaşi timp cu crearea trupului, deoarece coexistă cu acesta, exact din aceeaşi clipă a creației lor. Privitor la suflet, omul a fost creat în acelaşi timp cu sufletul şi nu mai întâi unul iar apoi celălalt[69].

27. Însă trebuie să cercetăm, cum a fost creat omul, ca fiind o altă lume mai bună şi mai măreață decât restul lumii şi cum acesta se poate arăta ca fiind o făptură mare în timp ce el este o făptură mică. Şi să cercetați măreția creației. Având Dumnezeu deci, aceste patru virtuți generale, din fiecare luând materia potrivită, a creat în acelaşi timp cu sufletul, ca un întreg, pe om, „*după chipul*" lui Dumnezeu, aşa încât lumea rațională şi nevăzută să fie de acum încolo una văzută şi simțitoare. Şi aşa cum a întins cerul, tot cam în acelaşi fel a aşternut în om înțelepciunea, sub care, precum aerul, aşa s-a aşternut şi setea după râvna duhovnicească, care are exact aceeaşi strălucire a stelelor, aşa încât să fie una strălucitoare pe toată durata vieții lui, luminată de înțelesurile dumnezeieşti; în această viață, precum şi în cer, i-a pus pe cei doi mari luminători, a dat posibilitatea

---

[68] Scriitori bisericeşti urmând să discute despre împărțirea sufletului, împrumută cu lejeritate de la filozofi termenii referitori la acest lucru, fără să insiste foarte mult, vezi GRIGORIE DE NISSA, ***„Despre construcția omului"***, P.G. 44, 176B

[69] Nichita Stithat revine în continuu la tema creerii în acelaşi timp a sufletului şi al trupului.

cunoaşterii lucrurilor omeneşti şi dumnezeieşti, pentru a străluci peste această lume şi a o lumina, dăruind acesteia nu numai prima lumină creată, cum ar fi soarele, dar şi prima lumină dumnezeiască a Sfântului Duh. Şi aşa cum a întărit pământul, tot aşa, şi omului i-a dăruit ca temelie principală a vieţii lui, dreptatea, şi aşa cum a creat plantele care în continuu dau roade, tot aşa şi în viaţa omului a sădit cuvintele morale ale filozofiei practice[70] pentru ca omul să se poată bucura de o fericire fără sfârşit. Şi aşa cum a creat aerul, a aşternut înăuntrul omului cumpătarea, aşa încât să aibă întotdeauna gând curat, pentru a putea reprima revoltele părţii iraţionale a sufletului, adică defectul indiferenţei, al mâniei şi irascibilităţii

---

[70] Sensul filozofiei la scriitorii bisericeşti are un cuprins moral şi ascetic. Există o mutare clară de sens a termenului *filozofie* şi anume din spaţiul teoretico-ştiinţific, în spaţiul practic-moral şi ascetic. Însă, această schimbare de sens, în nicio situaţie nu înseamnă că scriitorii bizantini treceau cu vedereapeste aspectele filozofice sau că le înfiau fără a judeca asupra lor, sau fără să facă o selecţie proprie din bogatul material pe care-l aveau în mâini. Considerăm că aceste păreri ale nefamiliarizării şi neînţelegerii a aspectelor filozofice de către scriitorii bisericeşti, sunt greşite, în special atunci când ne gândim că diferiţi scriitori filozofi au fost o parte importantă a studiilor bizantinilor. Dacă cineva ar cerceta programa de învăţământ, ar vedea că filozofia ocupa un rol important. Scriitorii bizantini, bisericeşti şi laici, îşi însuşeau într-un mod creator filozofia înaintaşilor lor Greci, dând un nou conţinut celor împrumutate de la aceştia.

manifestate. Şi aşa cum a umplut marea de apă din belşug, tot aşa a înzestrat şi firea umană bolnavă şi instabilă, cu bărbăţia, pentru a putea dărâma obstacolele şi pentru a putea depăşi greutăţile făcute de păcat, de şarpele cel vechi, care a înşelat-o pe Eva şi pentru a avea răbdare şi stabilitate, aşa încât prin deciziile lui sigure să se poată împotrivi duhurilor celor viclene.

28. Şi dacă Dumnezeu, cu ajutorul Cuvântului Acestuia l-a creat pe om, întregind în acest fel lumea, i-a dăruit acestuia ca putere, harul preasfântului Duh, pe de o parte pentru a se mişca fără să se oprească, aceasta fiind o harismă firească dintre cele care i-au mai fost date, pe de altă parte, pentru a reprezenta un întreg indivizibil, fără ca vreodată să se poată împrăştia, Dumnezeu creându-l pe om ca un întreg armonios, duh şi suflet, aşa cum dealtfel a spus şi David: „*Cu cuvântul Domnului cerurile s-au întărit şi cu duhul gurii Lui toată puterea lor*“[71].

Din această minunată lume a virtuţilor generale, ca şi cum ar fi din patru izvoare, se revarsă că apa din belşug a lor, râurile celorlalte virtuţi ale Sfântului Duh şi udă această lume raţională deoarece este oraşul şi raiul lui Dumnezeu.

29. Dacă Hristos Cuvântul lui Dumnezeu, într-un fel sau altul, a folosit elementele şi cele patru virtuţi pentru crearea lumii văzute în acelaşi fel precum le-a folosit şi pentru crearea lumii

---

[71] *Psalm,* 32.6

raționale, atunci, trebuie să cunoaștem şi trăsătura caracteristică a acestora exact aşa, cum ştim despre însuşirile caracteristice ale acelor elemente materiale. Şi exact aşa cum în elementele materiale, într-una se găsea caracteristica uscăciunii şi a căldurii, în alta a umidității şi a căldurii, iar în alta era cea răcorii şi a umezelii, tot aşa în fiecare dintre aceste virtuți, caracteristica cea mai specială a lor este foarte reprezentativă. Mai exact, caracteristica înțelepciunii, este măreția şi libertatea voinței ba chiar mai mult, cu ajutorul minții poate să se apropie de adâncul înțelesurilor, poate chiar să țină în frâu simțurile; caracteristica dreptății, poate să contribuie în egală măsură la o judecată dreaptă, redarea corectă a responsabilităților în antiteză cu interesele, adică împăcarea rivalilor între ei – războiul este dus între cel mai rău şi cel mai bun – punerea în aplicare a acestei reglări, vine în interseul amândurora, ba chiar mai mult, face posibilă cântărirea corectă a problemei şi posibilitatea de a se lepăda de lucrurile pământeşti, de cele ce sunt pline de patimile lumeşti, acceptând pe cele ce sunt mai presus de materie; caracteristica cumpătării, este puritatea şi curăția, de asemenea bucuria nespusă pe care o dăruieşte libertatea Sfântului Duh, harul sincerității şi mireasma nemuririi; caracteristica curajului înseamnă a fi gata întotdeauna gata de a se împotrivi şi ca nu cumva să dea cineva înapoi în fața greutăților şi nu numai asta, dar să şi poată să dezarmeze prin

cuvinte clare, orice lucru nefiresc, care se petrece prin devierea de la rânduiala obişnuită a lucrurilor, făcând în acest fel să dispară laşitatea copilărească, cu ajutorul lancei răbdării şi a stăruinţei.

30. Şi în acest fel a fost creată de Dumnezeu această lume nemărginită, care este omul mic şi văzut, iar pentru a se slăvi numele lui Dumnezeu, în omul necuvântător a fost aşezată firea raţională, iar lumea raţională a fost aşezată în lumea cea văzută şi simţitoare, Dumnezeul cel nemuritor şi preaînalt, fiina aşezat în cel stricăcios şi smerit[72].

g) Care este ierarhizarea acestor puteri şi care este mişcarea lor firească?

31. După ce sufletul a fost creat în acest fel, conform voinţei divine, a fost divizat în două părţi şi anume: partea raţională şi partea iraţională. Dintre acestea două, partea raţională rămâne neâmpărţită în timp ce partea iraţională se împarte mai departe în alte două părţi. Dintre aceste două părţi a celei iraţionale, una dintre ele nu se supune celei raţionale, pentru că este condusă de fire, cum ar fi spre exemplu, cel ce dă viaţă, cel care între-

---

[72] Existenţa umană cuprinde sinoptic toată varietatea creaţiei. Fiecare persoană umană este o a doua lume. Unitatea ontologică care caracterizează creaţia este înfăţişată în persoana omului. Fiecare om este *imago mundi,* înzestrat cu tendinţa de a împrietenii şi a armoniza în întregime rânduiala creaţiei, vezi amănunţit KALLISTOS VARE, ***„Teologia ortodoxă în sec. XXI"***, Atena, Edit. Indiktos 2005, pag. 47-48.

ține înmulțirea, hrana şi dezvoltarea; acestea nu se supun raționalului, deoarece sunt conduse de fire[73]. Supunerea conştientă, este o problemă a raționalului şi se subîmparte în: dorință şi conştiință, iar această parte se numeşte, partea pasivă şi doritoare, fiindcă alcătuieşte partea irațională a sufletului care este predispus la păcat. Acest rezultat al supunerii față de rațional este şi împotrivirea față de vreo oarecare patimă ce ar putea surveni. Dar dacă toate acestea se împart în cinci simțuri, ele pot fi conduse în două moduri şi anume: fie că se mişcă în felul lor firesc aşa încât va intra în funcțiune modul ideal al lor de mişcare, sau dimpotrivă, se vor mişca împreună cu firea lor, astfel că va rămâne valabil modul cel mai rău de mişcare al acestora.

32. Pentru că omul a fost creat având la bază toate elementele mai dinainte existente, acest vine în relație cu toate lucrurile şi aici vreau să spun, cu cele neânsuflețite şi iraționale dar şi cu firea rațională. Cu altele, vine în relație în funcție de nevoile trupului lui şi în funcție de cele patru elemente adunate strâns la un loc, iar cu altele în funcție de necesitatea de a se hrăni, de a se dezvolta şi înmulți. În alte situații, în funcție de predipoziția lui interioară, adică de simț şi dorință, dar şi în funcție de sentimentele şi plăcerile lui. De partea cealaltă, legat de firile netrupeşti şi mentale

---

[73] Vezi NEMESIE DE EMESSA, ***„Despre firea omului"***, idem, pg. 231-287.

ale lucrurilor, se preocupă cu generozitate raţiunea şi mintea lui, cercetând fiecare subiect şi cântărindu-l, iar după o gândire logică faţă de toate acestea, urmăreşte punerea în practică a virtuţii, şi nu raportat la ceea ce se vede, ci privind chiar până departe dincolo de simţuri[74].

33. Cercetând deci cineva, în acest fel natura făpturilor, atunci când judecata lui despre Dumnezeu este una dreaptă, deosebind aşa cum trebuie, lucrul corect de lucrul greşit, şi dacă este indiferent faţă de lucrul greşit, dacă urmăreşte cu credinţă binele, dacă râvneşte numai la bunătăţile cele veşnice pe care le dăruieşte Dumnezeu, dacă îşi înarmează voinţa lui numai pentru a se împotrivi păcatului, dacă are ca lucrare a lui dreptatea şi virtutea, numai atunci se mişcă în conformitate cu modul firesc pe care i l-a sădit Dumnezeu[75] rămânând în armonie cu dorinţele şi

---

[74] Nichita Stithat urmându-i pe Aristotel şi pe ceilalţi scriitori mai noi, cum ar fi Theofrast, Nemesie de Emessa şi Ioan Damaschin, urmăreşte o clasificare ierarhică a făpturilor. Plantele, animalele şi omul sunt incluse într-un lanţ biologic în care locul cel ami înalt îl deţine omul. Cei doi reprezentanţi de seamă ai acestei clasificări sunt Aristotel şi ucenicul lui Theofrast, vezi ARISTOTEL, ***„Despre naşterea animalelor"***, 737b.26. Trebuie să spunem că astăzi, această părere referitoare la lanţul făpturilor nu este una acceptată, vezi STEVEN ROSE, ***„Cărările vieţii, Biologie, Libertate, Determinism"***, Atena, Edit. Katoptro, 2005, trad. Papastavros Ecaterina

[75] Vezi ATENAGORA, ***„Despre învierea morţilor"***, Biblioteca Părinţilor şi Scriitorilor Bisericeşti Vechi, vol. IV, pag. 321,

sentimentele lui față de Acesta, care-l conduc bine în viață luptându-se alături de puterile prietene ale îngerilor, care de partea cealaltă, îl ajută să-şi aşeze într-un ritm corect viața, partea cea mai rațională a sufletului fiind una efemeră, acoperită de ritmul firesc al vieții lui dar şi raționalul făcând să dispară comportamentul cel urât.

34. Dar atunci când, dimpotrivă, judecata lui în ceea ce priveşte distingerea dintre corect şi greşit nu este una dreaptă şi urmează drumul greşit, deoarece crede că este drept[76] , bineînțeles că rămâne indiferent față de modul corect de viață, dorințele lui fiind aplecate spre lucrurile materiale, care de la sine sunt schimbătoare, efemere şi

---

VASILE DE CEZAREEA, ***„Despre credință"***, P.G. 31, 464B, IOAN GURĂ DE AUR, ***„Omilii la Adrianda"***, P.G. 49, 131, IOAN DAMASCHIN, ***„Expunere exactă a credinței ortodoxe"***, 3. 4-5, Kotter II. Scriitorii bisericeşti acceptă existența ideilor implantate, însă printr-o viziune diferită față de cea a filozofilor Greci. Ideile implantate nu reprezintă doar daruri ale lui Dumnezeu date omului – ceva asemănător era valabil şi în lumea greacă veche a idolatriei –, ci este vorba de daruri care trebuie folosite spre binele comunității creştine.

[76] Datorită lipsei de judecată şi de voință, omul este în neputință de a distinge între bine şi rău. Aşadar, săvârşind răul, acesta consideră ca înfăptuieşte binele. Această părere a scriitorilor bisericeşti izvorăşte din convingerea că omul, ca chip văzut al Dumnezeului Celui nevăzut, este bun vezi PLATON, ***„Protagoras"***, 358 cd, vezi MAXIM MĂRTURISITORUL, ***„Comentarii la lucrările lui Dionisie Areopagitul"***, P.G. 4, 53B, IOAN DAMASCHIN, ***„Contra maniheilor"***, P.G. 94, 1560 BC.

hilare[77], predispoziția lui îndreptându-se împotriva lucrurilor, care se înrudesc cu firea generoasă a omului, urmărind pe cele trecătoare ale vieții. Şi în felul acesta, pentru că omul nu se mai mişcă rațional, ci în sens contrar firii pe care i-a dat-o Dumnezeu, este gata să trăiască în afara firescului şi să fie robul simțurilor, lucru care nu este vrednic față de firea lui dumnezeiască, privind în jos[78], adică spre lucrurile cele lumeşti, aşa cum fac animalele. Şi pentru că a pierdut funcționalitatea firească a minții lui, se aseamănă cu animalele cele iraționale iar în modul de reglare a vieții lui se comportă precum acelea, fiindcă posibilitatea lui rațională a dispărut şi prin aceste energii greşite, se indică faptul că s-a păstrat partea cea mai irațională a sufletului acestuia.

---

[77] Distincția dintre bine cu adevărat (cu adevărat bun) şi ceea ce noi credem că este bun (binele părut) este un punct-nod în gândirea scriitorilor bisericeşti. Pentru scriitorii bisericeşti binele cu adevărat se identifică cu Dumnezeu, în timp ce binele (inprobabil) are legătură cu lumea simțurilor şi a plăcerilor. Numai Dumnezeu este neschimbabil, aşadar binele adevărat, care ar trebui să fie neschimbabil, se identifică cu Dumnezeu, vezi GRIGORIE DE NISSA, ***„Cuvinte despre moarte şi doliu"*** *(Editura ANDREAS, 2012).*

[78] IOAN DAMASCHIN, ***„Despre cântarea cea întreit-sfântă"***1, pag. 304.8-15, Kotter IV. ***„Cuvintele creştinilor împotriva etnicilor"***. *ATHANASIE AL ALEXANDRIEI-ATHENAGORA-TAȚIAN*, idem., pag. 275, notița 42.

35. Poate că unii vor să împărtăşească cu mine această nedumerire a mea şi anume că sufletul, în timp ce are o fire divină, nematerială şi fără trup, acesta pofteşte spre lucrurile cele materiale, pământeşti şi trupeşti; şi în timp ce trăsătura lui caracteristică, aşa cum am spus, este aceea de a râvni la bunătăţile cele nemuritoare, acesta este preocupat din toate puterile lui de lucrurile efemere şi stricăcioase. Dar legat de puterile stăpânitoare şi mişcările fireşti ale sufletului, aşa cum s-a întâmplat cu problema simţurilor, am vorbit mai înainte. Acum însă, să cercetăm cum pronia divină a rânduit ca aceste puteri să funcţioneze.

Poate că cineva zice, pentru ce motiv sufletul pofteşte la lucrurile trupeşti şi materiale fiind preocupat din toate puterile lui de cele trecătoare şi văzute, după ce s-a dovedit că are fire dumnezeiască, fără de materie şi netrupească? Cum se poate îndreptăţi o fire nematerialnică şi netrupească spunând că-şi doreşte atât de mult lucrurile materiale, stricăcioase şi trecătoare, în timp ce trăsătura ei, aşa cum este firesc, este aceea de a se îndrepta şi de a-şi dori cele dumnezeieşti? Dar pentru asta, să fiţi atenţi şi la gândurile cele ce urmează.

h) Care este planul lui Dumnezeu pentru suflet?

36. Pentru că sufletul a fost creat din aceste două puteri contradictorii şi însuşirile celor două firi s-au unit într-un singur ipostas, aşa încât să nu se amestece între ele, şi pentru că o parte a lui (a sufletului) este raţională iar cealaltă este iraţională, care se mai numeşte şi pasivă, fiindcă este influenţat de diferite ispite şi lucruri venite din afară, din aceste motive, acesta se divizează în trei părţi[79], din care a fost alcătuit ca o parte compusă ce este, adică dintr-o parte raţională, care se mai numeşte şi (***νοῦσ***) minte, dintr-o parte de memorie şi o parte doritoare. Cu una din părţile lui, şi anume cu cea raţională, sufletul este într-o legătură cu fiinţa îngerilor, aşa cum am spus puţin mai înainte, iar cu partea lui de memorie şi cu cea doritoare, sufletul este într-o legătură cu cele iraţionale, adică se găseşte într-o stare care tinde spre cele de sus. Acest lucru se întâmplă deoarece este fiinţă, care are însuşirile a două puteri care într-un mod paradoxal, sunt opuse între ele, întotdeauna omul punându-şi problema şi întrebându-se căreia dintre cele două firi să-i dea întâietate,

---

[79] Stithat urmează tradiţia platonică care a cunoscut o prelucrare pe măsură, din partea lui Poseidon, referitor la tema sufletului, înfiind împărţirea lui în trei părţi şi anume în: raţională, mentală şi doritoare.

adică logosului[80] dumnezeiesc (cuvântului) prin care se înrudeşte cu Dumnezeu ca fire divină ce este sau celeilalte de spiță mai joasă, cu care se poate înjosi căzând la nivelul necuvântătoarelor.

37. Deci, pentru că sufletul se compune într-un mod aparte şi pentru că are două firi diferite, aşa cum prin înțelepciune, a fost arătat acest lucru de un altul înaintea mea[81] – iar eu sunt de acord cu acesta – are şi puteri de cunoaştere şi de trăire; puterile cunoaşterii sunt: mintea (***nousul***), cugetul (***dianoia***), slava (***doxa***)[82], imaginația (***fantasia***) şi simțul (***estisis***); iar puterile trăirii, adică toate cele care trezesc poftele şi dorințele, sunt: voința (***voulissis***) şi predilecția (***proeressis***)[83]. Prin simțuri, sufletul primeşte diferite comenzi, care atrag imaginația, iar imaginația se poate transforma în părere, mai departe cugetul, după ce cercetează dacă părerea este una corectă sau greşită, o alege

---

[80] ATHANASIE AL ALEXANDRIEI, ***„Cuvânt despre întrupare"***, P.G. 25, 101B. Atât posibilitatea rațională a omului, cât şi omul în întregime sunt înțelese întotdeauna şi numai în relație cu Dumnezeu.

[81] Mai mult ca sigur că se referă la IOAN DAMASCHIN, scriitor bisericesc al sec. al. VIII-lea, Nichita Stithatul folosind capitolele antropologice din lucrarea monumentală a acestuia şi anume ***„Expunere exactă a credinței ortodoxe"***.

[82] Vorbeşte de părerea simplă pe care o poate formula cineva.

[83] Despre uzul şi importanța termenului aristotelic „predispoziție" în textele scriitorilor bisericeşti, vezi pe larg NEMESIE DE EMESSA, ***„Despre firea omului"***.

pe cea corectă, respingându-o pe cea greşită. Această înlănțuire de lucruri, se numeşte gândire; după ce gândirea se transformă în înțeles şi se fixează în partea gânditoare a sufletului, atrage memoria pentru a-şi dori ceea ce a judecat că este corect şi a iubit[84].

38. Şi pentru că încă din clipa în care a fost creat sufletul există o putere nedespărțită, care doreşte şi uneşte toate părțile esențiale din care este creat acesta – iar această putere se numeşte voință[85] – într-un mod firesc, ca ființă a ***nousului*** (a minții) şi a simțului, doreşte să existe, să trăiască şi să se mişte pentru lucruri[86] care depind de noi sau pentru lucruri care nu ne stau la îndemână, adică pentru lucruri puternice sau nu. Şi după ce voința este aşezată ca judecător în fața acestuia (a sufletului) care a ales partea cea bună, face ca gândirea să lucreze, de acum încolo sufletul trăind în continuu cu alegerea bună sau rea pe care a făcut-o, într-un mod firesc sau nefiresc. Acest lucru, fiindcă aşa a fost aşezată înăuntrul lui de către Creatorul liber de sine, adică având

---

[84] La acest punct scriitorul prezintă modul în care se realizează procedura cunoscută. Stithat nu ia ca model situația de față, ci-l urmează cu atenție pe Ioan Damaschin. Simțul prin conlucrarea simțurilor, percepe elementele materiale şi în acest fel se crează patima imaginației.

[85] vezi IOAN DAMASCHIN, ***„Introducere în dogmatica elementară"***, 10, 2-3, Kotter I.

[86] vezi IOAN DAMASCHIN, ***„Expunere exactă a credinței ortodoxe"***, 36, 60-61, Kotter II.

libertatea voinţei şi de a alege, aşa încât să poată prin libera alegere pe care o face, pe aceasta să o urmeze fără a-l împiedica vreunul, şi astfel în lupta care se dă înăuntrul sufletului omului legată de alegerea binelui sau răului, această alegere să fie făcută de către om, într-un mod liber[87].

---

[87] Autonomia reprezintă însuşirea prin excelenţă a persoanei umane. La punctul libertăţii voinţei umane, cineva ar putea localiza chipul lui Dumnezeu, vezi Mitropolitul Pergamului, ZIZIOULAS IOANNIS, ***„Zidirea ca mulţumire"***, Atena, edit. Akritas; ATHANASIE AL ALEXANDRIEI, ***„Omilia la sămânţă"***, Biblioteca Părinţilor Greci şi a Scriitorilor Bisericeşti, vol.36, idem, pag. 138, 22-23; SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, ***„Omilii la Facere"***, P.G. 53, 132; IOAN DAMASCHIN, ***„Introducere în Dogmatica elementară"***, 10, 15, Kotter I. Însă libertatea omului deţine şi elementul tragicului înţeles într-o dublă viziune: această libertate a omului se pare că nu este una absolută aşa cum reiese din alcătuirea omului, dar chiar dacă voinţa omului este înţeleasă ca o identificare absolută cu Dumnezeu – întotdeauna va rămâne probabilitatea eşecului şi a nereuşitei, a negării omului de a avea vreo legătură cu Creatorul lui. În acest caz vorbim despre o proastă folosinţă a libertăţii, aşa cum dealtfel ne vorbeşte ATHANASIE CEL MARE şi IOAN DAMASCHIN în lucrarea ***„Contra Maniheilor"***, 72.17-20, Kotter IV. Legat de posibilitatea omului, aceea de a se opune propriilor instincte, punând în acest fel mai presus de toate firea lui, personalitatea lui „vreau" mai presus de biologicul „am nevoie", vezi şi observaţiile cercetătorului german, antropologul MAX SCHELER, ***„Poziţia omului în lume"***, Atena, edit. Roes, 2001 pag. 98-100: *„...Într-un cuvânt omul poate să transforme energia instinctivă într-una activ-spirituală"*.

39. Acest lucru se întâmplă, pentru că în suflet se dă o luptă, iar trupul conform cu Sfânta Scriptură, pofteşte la lucruri opuse celor pe care le pofteşte duhul, în timp ce duhul doreşte lucruri opuse celor pe care le doreşte trupul[88]. Aşa cum o

[88] La scriitorii bisericeşti cuvintele **„soma= trup"** şi **„sarka= carne"** nu se indentifică ca sensuri. Trupul omului nu are un conținut negativ, ci moral este negativizat, IOAN DAMASCHIN, ***„Contra Maniheilor"***, 29, pag. 368. 30-31, Kotter IV. Trupul îi urmează sufletului, fie spre bine, fie spre rău. Chiar dacă locul arătării păcatului, locul arătării răului, nu este izvorul răului. Termenul de „sarka" însă are un context negativ. „Sarka" înseamnă răul înfăptuit, având legătură cu aplecarea omului spre păcat, având legătură cu gândul la păcat. Caracteristică este expresia Apostolului Pavel: „nu este în trup". În gândirea scriitorilor bisericeşti este accentuat trupescul omului. Tât trupul cât şi sufletul sunt lucruri create – avându-L ca singur Creator pe Dumnezeu – aşadar neexistând vreo diferențiere mai importantă. Trupul şi sufletul reprezintă realități distincte, trupul fiind mijlocitorul sufletului pentru prezența lui în lume; tot prin această viziune suntem datori să înțelegem şi sensul de asceză. Ascetismul nu neagă prezența persoanei umane, nu are un caracter meta-fizic. Țelul este acela de a se lupta cu patimile şi nu cu trupul; vezi şi P. PASHOS, ***„Pateric"***, Atena 1970, pag. 101. Trupul participă la sfințirea sufletului. În gândirea Bizantinilor ***pnevmatikokrația*** = dominarea spirituală şi subminarea trupului nu ocupă nici un loc. Trupul este lăcaşul Dumnezeului Celui Viu, locuința lui Dumnezeu. Un exemplu caracteristic este cel al Fecioarei Maria care a deținut virtutea şi binele. Trupul participă la sfințirea sufletului închipuind sufletul. Trupul şi sufletul se sfințesc împreună pe un singur drum, îmbinate în chip mistic. Sfințenia este psihosomatică deoarece omul suportă trup şi

balanță se înclină într-o parte sau în alta până își găsește echilibrul, tot așa și sufletul se înclină de partea aceea, care zice să aleagă prin posibilitatea lui rațională, având pe de o parte mentalul, iar pe de altă parte, balanța atârnând spre cele două părți irațională ale sufletului. Din această cauză, în sufletul omului se dă o luptă aprigă, fiindcă acesta vrea să trăiască în această predispoziție filozofică, dorind să folosească propria rațiune,[89] așezând cunoașterea sufletului lui într-un echilibru dintre lucrurile dumnezeiești și omenești, așa încât să fie stabil și într-un echilibru absolut dintre aceste două lucruri opuse, aceasta, pentru a nu se apleca vreodată spre vreo parte sau spre vreo alta, spre cele de jos, spre vreo patimă și dorință, pentru a-și

---

suflet. Sfințenia nu presupune dematerializarea omului. Închinarea în semn de cinste la sfintele moaște, ci nu cultul lor, arată catafaticul raportat la trupul uman, vezi BEGZOS MARIOS, *„Fenomenologia religiei"*, Atena, edit. Scrieri Grecești, pag. 259-260. Bineînțeles că în primii ani ai creștinismului, au existat din partea creștinilor și tendințe extreme raportat la trup, cum au fost situațiile eunucilor, al căror loc de desfășurare este greu de depistat; legat de această temă vezi cartea lui E. DODDS, *„Etnici și Creștini până la Marele Constantin"*, Atena, edit. Alexandria, 1995, pag. 19-68. De partea cealaltă a acestor idei, se găsește concepția platonică din gândirea vechilor greci și anume că trupul este mormântul sufletului.

[89] Scriitorii bisericești urmându-l pe Platon, urmând să arate legătura dintre puterile sufletului, folosesc asemănarea eniohului (PLATON, *„Fedron"* 246a-246b) sau asemănându-le cu stăpânul corabiei (PLATON *„Legi"*, 961e).

satisface simțurile, evidențiind faptul că o parte a sufletului dorește ceva iar cealaltă parte a lui, ia apărarea cu multă ardoare a alegerii pe care a făcut-o, încercând să înfăptuiască acel lucru. În principiu, legat de aceste lucruri există o mare taină și greu este ca cineva să o poată percepe ca să o explice.

40. Deci, sufletul se mișcă în două feluri, într-unul firesc și într-unul cu totul opus, care este dincolo de fire. Pe de o parte o mișcare, așa cum este normal, se îndreaptă în sus, așa cum se urcă focul, fiindcă este înzestrat cu cea de-a treia lumină, care se leagă cu cea de-a doua, cea a puterilor celor de sus, iar de partea cealaltă, o altă mișcare se îndreaptă către cele de jos, opus firii dumnezeiești a omului, fiindcă înăuntrul ei, s-a stins lumina dumnezeiască, în interiorul acesteia dăinuind întunericul înșelăciunii și al păcatului. Așadar, pentru că sufletul are aceste două mișcări, prin propria voință a lui și printr-un mod dinamic își dorește toate bunătățile cele veșnice, așa cum dealtfel este normal să se întâmple în misiunea lui firească, întreținând binele și triumfând. Și aici, este ajutat de cel mai de preț însoțitor și ajutor, care este trupul, așa încât se vede nevrednic de această slujire și păstrează frumusețea obârșiei lui dumnezeiești și generoase, este indiferent față de cuvintele nevrednice și lucrurile stricăcioase, găsindu-se într-o continuă relație cu Dumnezeu, care trebuie să fie și continuatorul râvnei lui arzătoare,

unindu-se cu Acesta prin lucrările cele mai bune. Altădată însă, sub presiunea stimulilor lui, doreşte şi se supune în întregime părţii lui celei lipsite de raţiune, atunci când credinţa lui în obârşia dumnezeiască scade şi merge spre desfătările cele trupeşti şi atunci când uită de importanţa aparte pe care o are şi de locul lui de origine cel împărătesc. Şi după ce se îndeletniceşte cu faptele cele păcătoase, cu toate puterile lui se coboară la stadiul de animal (la nivelul animalelor). Fără îndoială că Demiurgul lui l-a creat cu înţelepciune, pe de o parte să sufere, iar când va muri să-şi aducă aminte de neputinţa lui firească, educându-se în cumpătare – exact din această cauză sufletul s-a unit cu trupul, datorită ridicării lui – iar pe de altă parte, ca să rabde şi să-L slăvească pe binefăcătorul lui, fiindcă se va mândri datorită măreţiei chipului dumnezeiesc pe care-l are înăuntrul lui şi cu care se pare că se găseşte în mijlocul lucrurilor simţitoare şi raţionale, închipuind în acest fel pe Creatorul lui, deci fiind împăratul lumii[90].

---

[90] vezi GRIGORIE DE NISSA, *„Cuvânt catehetic"* P.G. 45, 29B. Aici putem observa locul special al omului în lume. Omul nu este un **„ON"= existenţă** precum celelalte existenţe, dat fiind faptul că toate celelalte existenţe au fost create pentru acesta, au fost create pentru a-l sluji. Acest lucru nu înseamnă că omul este altceva, dincolo şi în afara naturii, dar nici faptul că omul poate să folosească natura oricum vrea acesta. O gândire despre natură în folosul lui, este mai presus de toate, păgână. Omul este dator şi trebuie

41. Dar pentru că firea sufletului s-a reglat în aşa fel pentru viaţa prezentă şi câteodată într-un mod sau altul se preocupă de lucrurile netrebuincioase sau bune, exact acest lucru dovedeşte şi compoziţia fiinţei lui, adică faptul că sufletul este compus şi alcătuit, ca făptură ce este, din putere iraţională şi raţională. Fiindcă, aşa cum s-a spus de multe ori până acum, o parte a lui este raţională iar cealaltă este fără raţiune. Şi pentru că este creat, cu uşurinţă poate să se transforme, şi pentru că este compus, numai firea dumnezeiască nefiind creată, acesta nu poate să se transforme[91]. De asemenea firea dumnezeiască este simplă şi nu este o alcă-

---

să se folosească de natură ca de un dar al lui Dumnezeu, în scopul de a fi condus spre sfinţenie, ZIZIOULAS IOANNIS, ***„Creaţia ca mulţumire"***, Atena, edit. Akritas, pag.123. Într-o altă situaţie se întâmplă ceea ce atât de frumos descrie Apostolul Pavel în epistola către Romani: *«...Căci făptura a fost supusă deşertăciunii – nu de voia ei, ci din cauza aceluia care a supus-o –, cu nădejde, pentru că şi făptura însăşi se va izbăvi din robia stricăciunii, ca să fie părtaşă la libertatea măririi fiilor lui Dumnezeu. Căci ştim că toată făptura împreună suspină şi împreună are dureri până acum...»* (Epistola către Romani, 8, 20-22).

[91] vezi IOAN DAMASCHIN, ***„Către cei ce judecă sfintele icoane"***, *Cuvântul 1*, 10, pag. 84.4-5, Kotter III; IOAN DAMASCHIN, ***„Cuvânt contra Nestorienilor"***, 1, pag. 264.37, Kotter IV; IOAN DAMASCHIN ***„Despre Sfânta Treime"***, P.G. 13B; GRIGORIE DE NISSA, ***„Răspuns către Apolinarie"***, P.G. 45, 1253B.

tuire de mai multe materii[92], pentru că se găseşte deasupra oricărei esenţe şi firi[93] şi mai ales pentru că aceasta este cauza întregii creaţii şi stăpânitorul tuturor, dăruind viaţă cu puterea ei dumnezeiască, tuturor făpturilor.

42. Deci, în funcţie de puterea pe care o deţine de fiecare dată una din părţile sufletului, şi dorinţele acestuia se mişcă raportat la acest lucru, deoarece fiecare lucru se bucură de celălalt lucru, care se aseamănă cu el, aşa cum spune şi un cuvânt înţelept. Aşadar partea raţională a sufletului se bucură împreună cu duhurile raţionale ale puterilor cereşti şi doreşte să guste din ambrozia dumnezeiască, cu care şi acestea se hrănesc şi din care sufletul se satură, atunci când îşi dă seama că se luptă împotriva rivalului lui. Aşa cum spune şi dumnezeiescul David: *„omul a mâncat pâine îngerească"*[94], tot aşa, atunci când partea iraţională a

---

[92] vezi IOAN DAMASCHIN, ***„Expunere exactă a credinţei ortodoxe"***, 13, pag. 40.68-70, Kotter II; IOAN DAMASCHIN, ***„Contra Maniheilor"***, 71.11, Kotter IV.

[93] Esenţa lui Dumnezeu este una dintre esenţele lumii. Scriitorii bisericeşti au apucat deja să răspundă tuturor acelora care probabil au arătat obiecţii în ceea ce priveşte folosinţa termenului de „ousia" pentru dumnezeire, accentuând un cu totul alt caracter al creatului şi necreatului. Dumnezeu chiar dacă se numeşte „ousia", nu ar fi putut să fie o esenţă, precum celelalte. Dacă Dumnezeu este considerat „ousie" cu un caracter laic, atunci inevitabil suntem conduşi la o formă de micşorare a lui Dumnezeu în interiorul creaţiei, la o slăbire a caracterului lui Dumnezeu.

[94] *Psalm* 77, 25.

sufletului precumpăneşte, doreşte ceea ce-şi doresc animalele necuvântătoare (fără raţiune), aşa cum zice iarăşi acelaşi David: *„omul altăratu-s-a dobitoacelor celor fără de minte şi s-a asemănat lor"*[95]. Deci, pentru că firea omului se preschimbă uşor, aşa cum a fost dovedit, pentru că sufletul cu raţiunea lui are posibilitatea triumfului şi se opune răului, acesta îşi doreşte bunătăţile cele cereşti. Însă când este egalat şi atras de păcat, atunci îşi doreşte lucrurile cele pământeşti şi materiale, fiindcă a fost zidit şi „asamblat"[96] din materie, făcându-se părtaş, aşa cum a fost prevăzut pentru acesta.

43. Şi pentru a cerceta problema şi din cealaltă perspectivă, partea raţională a sufletului, conştiinţa, se mulţumeşte cu legea şi porunca lui Dumnezeu şi numai pe aceasta o respectă şi o doreşte. De partea opusă, puterea păcatului, adică atacul răului, atunci când manevrează şi se impune asupra mădularelor trupului, adică asupra poftei, tendinţei şi mişcării părţii celei mai raţionale a sufletului, face ca acesta (sufletul), să se mişte împotriva legii raţiunii, adică împotriva conştiinţei. Cu toate că vrea şi doreşte să se supună legii lui Dumnezeu şi crede în păzirea poruncilor Lui, totuşi este robit de

---

[95] *Psalm* 48, 12, 20

[96] Omul este influenţat de materie. Tot ceea ce omul cunoaşte, cunoaşte prin intermediul trupului. Trupul omenesc este intermediarul existenţei umane, GRIGORIE DE NISSA, ***„La morţi"***, Gregorii, Nysseni, Opera, IX.I, pag. 48.5-14.

păcat, îl dezactivează cu alte cuvinte şi încearcă să-l forţeze, supunându-l şi devenind rob al acestuia. În acelaşi timp, acesta doreşte să se depărteze de păcat, care înfăţişează chipul lui bun şi înşelător al plăcerii, iar desfătările trupeşti, le vede ca pe un lucru firesc chiar necesar.

44. Însă Sfântul Duh, atunci când noi arătăm că avem dorinţă de a ne lupta[97], vine şi ne sprijină în neputinţa noastră şi face să întărească raţiunea noastră pentru a ne împotrivi dorinţelor trupului nostru, adică a nu ne înclina în faţa acestei chemări rele, mişcării şi poftelor părţii iraţionale a sufletului, cu condiţia că şi noi o să fim devotaţi studiului Sfintei Scripturi, rugăciunii şi răbdării, precum se spune şi în epistola noastră către Cosma dătătorul de legi, în care am explicat despre acest subiect, atunci când am comentat cuvântul apostolic care zicea următoarele: „*Sunt mulţumit de*

---

[97] Începutul colaborării lui Dumnezeu cu omul are ca izvor primele veacuri creştine, atunci când Apostolul Pavel îi numeşte pe credincioşi, colaboratori ai lui Dumnezeu (Epistola 1 către Corinteni, 3, 9); TEOFILACT AL BULGARIEI, ***„Comentariu la Evanghelia după Marcu"***, P.G. 123, 681A; MACARIE EGIPTEANUL, ***„Omilia"*** *37*, P.G. 34, 757A; *Ioan Gură de Aur*, ***„Cuvânt împotriva beţivilor"***, P.G. 50, 442. Începutul conlucrării omului cu Dumnezeu îl găsim în formularea lui Nicolae Kabasila, scriitorul mistic al sec. al 14-lea d. Hr. Omul lui Kabasila este conlucrător cu Dumnezeu. În acest fel Maica Domnului conlucrează cu Dumnezeu la naşterea Fiului Lui, apostolii conlucrează la propovăduirea cuvântului vieţii şi sfinţii se fac, următori şi ucenici ai lui Hristos.

legea lui Dumnezeu în conformitate cu dorințele mele interioare"[98], şi altele asemenea le veți vedea în continuare.

45. Acest război şi dușmănie pe care trupul îl nutreşte față de duh, s-a dezvoltat în neamul omenesc după încălcarea poruncii şi căderea de sub ascultare a lui Adam şi a Evei. După ce am încălcat odată porunca lui Dumnezeu din propria voință şi după ce am acceptat propunerea celui viclean, în adevăratul sens al cuvântului, noi înşine ne-am vândut păcatului. După aceea, trupul nostru, cu dăruire a tins spre păcat, pentru că sufletul s-a predat plăcerilor şi a arătat o predispoziție ca să satisfacă impetuozitățile trupului, din proprie voință fiind dezinteresat de cercetarea lucrurilor dumnezeieşti. Înainte de căderea în păcat a primilor oameni, lucrurile pentru om nu se desfăşurau aşa, deoarece pe atunci trupul nu-şi dorea de la duh lucruri potrivnice dar nici duhul de la trup[99], fiindcă Dumnezeu l-a făcut pe om stăpân

---

[98] Epistola către Romani 7, 22

[99] Clipa încălcării poruncii, a negării omului aceea de a păstra legătura cu Creatorul lui, reprezintă punctul central în gândirea scriitorilor bisericeşti. Toată perioada de timp este împărțită în timpul de dinainte şi după căderea omului în păcat. Tot ceea ce astăzi trăim ca realitate, pentru scriitorii bisericeşti nu are sens, nu are realism, în sensul că face referire la perioada de după căderea omului în starea de degradare a acestuia. Toată realitatea a cunoscut despărțirea dintre perioada de dinainte şi de după căderea. Suntem datori să spunem că încălcarea poruncii (căderea în păcat),

peste toate sentimentele şi împărat al întregii creaţii.

46. Însă după neascultarea lui Adam şi a Evei, lupta şi revolta puterilor sufletului, ia proporţii înăuntrul lui Adam, el însuşi şi-a dat dreptul nesăbuit de a avea stăpânire peste raţiunea lui, pentru că atunci când „a căzut pe treapta animalelor fără raţionament şi s-a asemănat acestora", a încălcat porunca Creatorului său. Pentru că prin felul în care s- răsculat din aceea clipă (a încălcării poruncii) împotriva lui, toată creaţia a devenit duşman al acestuia, creaţie în care până atunci îşi exercitase autoritatea. În acelaşi fel şi creaţia nevăzută, care exista înăuntrul lui, adică partea cea mai iraţională a sufletului, s-a ridicat împotriva

---

izgonirea din rai, nu este consecinţa pedepsei omului ci a negării de a relaţiona cu Creatorul lui. Nemesie de Emessa subliniază că nu avem de-a face cu o încălcare a unui oarecare codice de comportament moral, ci despre ruperea legăturii dintre Dumnezeu şi om. De aceea, păcatul strămoşesc nu este considerat o boală, vezi mai amănunţit la MAŢOUKAS NIKOS *„**Teologia Dogmatică şi Simbolică**" vol. II*, edit. Purnara, 1992, pag. 207-209. Omul nu încalcă un oarecare canon, ci îşi poziţionează existenţa în afara Existenţei, în afara relaţiei dintre el şi Creatorul lui, iar acest lucru este unul distrugător pentru om. Acesta nu poate exista în pustiul lui „Este". Consecinţele căderii omului au un context ontologic înlăturând situaţia de a exista a omului. Omul nu moare pentru că trebuie să fie pedepsit, şi dacă moare, acest lucru se întâmplă pentru că voit acesta rupe relaţia cu trupul lui dătător de viaţă, încetează să mai comunice cu realitatea necreată.

părții celei mai raționale a acestuia și a început război împotriva lui, conform celor ce bineânțeles că au fost prevăzute mai dinainte de Dumnezeu. În ce fel? Într-un asemenea fel, încât omul să sufere și suferind să-și aducă aminte de slava și libertatea pe care a pierdut-o fiind de el considerată „*robie*" și schimbată cu o alta, care aceasta este cu adevărat robia cea mare a lui Adam.

47. Deci reglarea și funcționalitatea puterilor sufletului, sunt așa cum le-am prezentat mai sus. Să vorbim însă acum despre fundamentul sufletului și de care lucruri trebuie acesta să se îngrijească, ce să urmărească, cum poate să înainteze și cum poate să se îndrepteze.

i. Care este temelia firii mentale a sufletului?

48. Şi dacă Dumnezeu a creat sufletul ca fiind un organism viu, simplu, fără trup, rațional, mintal, cu proprie voință, plin de inițiativă și dinamism, creându-l în același moment cu trupul, precum oricare altă făptură, tot așa și pe acesta l-a făcut să fie deschis schimbărilor și transformărilor în comportamentul lui, dar întotdeauna din propria lui voință, dându-i-se dreptul să aleagă binele, să rămână stabil și să progreseze în acesta. Și pe om, ca întreg, l-a făcut așa încât să fie o fire fără de păcat, la fel cum am spus mai înainte, să aibă voință proprie-independentă și liberă; și zicând fire fără de păcat, nu vreau să spun că acesta nu primește atacurile venite din partea păcatului –

pentru că numai Dumnezeu este în afara oricărei tendințe spre păcat – ci pentru că are dreptul să aleagă sau nu săvârșirea păcatului, deoarece este singurul, care face liber diferențele dintre propriile opțiuni[100].

---

[100] Scriitorii bisericești dorind să concentreze adevărul realității creaării *„după chip"* a omului, fac referire la autonomie. Sensul autonomiei este foarte important pentru că subliniază diferențierea omului de creație. Omul își așază „dorința" personală mai presus de biologicul „am nevoie" depășind cauza zidirii lui. Fiindcă pentru scriitorii creștini libertatea nu este o alegere dualistă între două stări. Pentru scriitorii creștini libertatea nu are sens moral sau conținut, ci unul ontologic. Omul folosindu-se bine de libertate, poate să depășească caracterul lui din lume și să se unească cu Creatorul lui, poate să se îndumnezeiască, vezi DIDIM AL ALEXANDRIEI, ***Introducere la Zaharia***, Bibl. Păr. Greci și a Scriit. Bisericești, vol. 48, 1974, pag. 132. 36-38; IOAN DAMASCHIN, ***Introducere în dogmatica elementară***, 10, 15, Kotter I; IOAN DAMASCHIN, ***Expunere exactă a credinței ortodoxe***, 41. 2-3, Kotter II; IOAN DAMASCHIN, ***Contra Maniheilor***, 69. 15-17, Kotter IV. Însă libertatea omului deține și elementul tragicului înțeles într-o dublă viziune: această libertate a omului se pare că nu este una absolută așa cum reiese din alcătuirea omului, dar chiar dacă voința omului este înțeleasă ca o identificare absolută cu Dumnezeu – întotdeauna va rămâne probabilitatea eșecului și a nereușitei, a negării omului de a avea vreo legătură cu Creatorul lui. În acest caz vorbim despre o proastă folosință a libertății, așa cum dealtfel ne vorbește Athanasie cel Mare și IOAN DAMASCHIN în lucrarea ***„Contra Maniheilor"***, 72.17-20, Kotter IV. Legat de posibilitatea omului, aceea de a se opune propriilor instincte, punând în acest fel mai presus de toate firea lui, personalitatea lui „vreau" mai presus de

Deoarece firea omului prezintă multe transformări şi schimbări de comportament, aşa cum am zis cu puţin înainte, pentru că a adormit şi s-a relaxat, începând de acum, suportă cu forţa să se ocupe de poruncile dumnezeieşti, fiindcă a fost zdrobit de gândurile cele trecătoare şi murdare, fiind supus cu totul poftelor acelei părţi a lui, parte care este plină de patimi şi neputinţe.

49. Deci, dacă şi tu eşti de acord cu ce spun, fii atent de acum încolo la forma cuvântului şi la argumentele mele legate de acest subiect. Dacă sufletul este preocupat de tainele lucrurilor dumnezeieşti şi dacă cercetează din ce cauză s-au întâmplat sau se întâmplă lucrurile, care este firea lor, cum se mişcă sau ce mod de judecată au, cu ajutorul puternic al rugăciunii dumnezeieşti şi neântrerupte, însoţite de lacrimi de pocăinţă şi cutremur, iubirea faţă de Creatorul tuturor creşte în continuu. Şi minunându-se de frumuseţea nemaipomenită a tuturor acestor lucruri, mintea lui aleargă spre Creatorul şi participă într-un fel sau altul, bineânţeles deliberat, la harul dumnezeiesc, la îndumnezeire. Dacă sufletul se comportă în aşa fel încât să fie preocupat de lucrurile dumne-

---

biologicul „am nevoie", vezi şi observaţiile cercetătorului german, antropologul MAX SCHELER, ***„Poziţia omului în lume"***, Atena, edit. Roes, 2001 pag. 98-100: *„În comparaţie cu animalul, care întotdeauna zice «DA», chiar şi în situaţiile când ocoleşte realitatea, omul este ON-ul=existenţa care poate zice NU, şi ascetul vieţii...* "

zeieşti, atunci acesta întoarce toate simţurile provenite din influenţele din afară pe care le primesc simţurile lumii interioare.

50. Şi exact aşa cum există simţurile trupului, adică văzul, auzul, mirosul, gustul şi pipăitul, tot aşa şi sufletul are simţurile lui proprii, cum ar fi mintea, cuvântul, simţurile minţii, care sunt cunoaşterea şi dorinţa de a învăţa. Dacă sufletul cu posibilitatea lui raţională se întoarce activ spre a cerceta aceste lucruri dumnezeieşti, aşa cum deja s-a spus, distinge fără greşeală cum s-a mişcat gândul şi raţiunea lui Dumnezeu, apropiindu-se tot mai mult de lucrurile Acestuia, alungând din preajma lui pe cele pământeşti şi efemere. Cu posibilităţile lui raţionale, sufletul interpretează exact mişcările fireşti şi stabilite mai dinainte ale făpturilor mărturisind tuturor cu multă credibilitate firea acestora şi adevărul. Cu simţurile minţii lui, sufletul înţelege adâncul înţelepciunii celei fireşti şi a cunoaşterii. După ce-şi aşază în spaţiul rămas liber toate simţurile trupului, este preocupat de subiectele supranaturale, gustând fără a se sătura din bunătăţile cele nevăzute ale lui Dumnezeu, având fixate lângă el, aşa cum dealtfel este şi firesc, virtuţile generale, în conformitate absolută cu puterile generale ale minţii, aşa cum sunt spre exemplu, înţelepciunea, comportamentul raţional al minţii, posibilitatea cumpătării pentru a-şi da seama imediat ce este corect, calitatea de a observa ce este drept pentru a-şi însuşi acel lucru şi cele

legate de curaj. Dar toate acestea numai când crede de cuviință că îi impun situațiile în care se găseşte, pentru că puterile generale ale minții sunt acestea pe care le-am spus mai înainte, adică înțelepciunea, puterea minții de a-şi da seama repede, spiritul corect de observație şi gândul cu băgare de seamă.

51. Recapitulând deci, putem spune că acesta a fost locul firesc, mai dinainte rânduit de Dumnezeu, al sufletului, într-o zonă unde toate făpturile erau blânde şi fără de răutate, iar acest loc era raiul dumnezeiesc[101], locul lui Dumnezeu, locuința puterilor cereşti, în care Acesta, după ce l-a aşezat pe om, i-a dat poruncă să cultive toate câte cele ce au fost create de Dumnezeu cu poruncile Lui sfinte şi să păzească cu evlavie recunoştința, supunerea şi cinstea față de Creatorul lui şi absolutul Stăpân al cumpătării şi al evlaviei. Fiindcă cel ce s-ar fi ostenit în această lucrare, cu toate câte cele ce am spus mai înainte, adică prin muncă, multă răbdare şi cunoaştere a celor ce se petreceau în acest rai mental, în absolut nici un fel, nu ar fi putut să-şi păstreze sufletul lui neântinat, dacă nu şi-ar fi dat drept canon în această încercare, acela să se smerească şi să stârpească duhurile viclene ale egoismului şi mândriei.

52. Dacă omul ar fi avut în acest fel grijă de sufletul lui, atunci şi acesta nu ar fi deviat de la

---

[101] Despre sensul raiului vezi pe larg, IOAN DAMASCHIN, *„Expunere exactă a credinței ortodoxe"*, 25. 40+49, Kotter II.

drumul lui, aşa cum am scris amănunţit în lucrarea primelor o sută de Capete practice. Fiindcă dacă presupunem că mintea este preocupată de lucruri supralumeşti, aşadar duhovniceşti, atunci şi simţurile ei funcţionând normal, vin în legătură cu cauze externe, rămânând însă indiferente nefiind influenţate de acestea. Singurul lucru pe care-l fac, este acela de a cerceta firea acestor incitări şi motivele pentru care ele se produc, distingând cu acribie lucrările şi calitatea lor, însă în nici un caz nu răspund provocărilor lor, nesupunându-se sau preocupându-se, fie şi superficila de acestea, chiar dacă acest lucru pare a fi unul cumva nefiresc. Însă dacă există din nefericire vreo oarecare neglijenţă, din partea minţii, atunci aceasta se lipseşte de lucrurile materiale şi imediat urmează, după cum este şi firesc, devierea de la drum, pentru că sufletul a arătat în nenumărate rânduri aceea stare superificială faţă de provocările simţurilor.

53. Care este însă înţelesul devierii sufletului de la drumul lui, fiind rezultatul firesc al tuturor acestora, cum şi în ce fel se întâmplă aceste lucruri, o va arăta în continuare cuvântul ce urmează, îndrumat întotdeauna de puterea de sus luminătoare a Cuvântului dumnezeiesc.

j) Ce înseamnă că sufletul se abate de la destinația lui firească?

54. Pentru că sufletul, cu puterea părții raționale a lui se unește cu virtuțile generale și cu firile netrupești și mentale ale puterilor cerești, pentru că stă la aceeași masă și mănâncă împreună cu acestea din pâinea lor, pentru că gândește și-și dă seama corect, pentru că judecă în continuare la toate cele ce se petrec, adică la cele dumnezeiești și în același timp și la lucrurile cele omenești, pentru că, având duh de iubire, se îmbogățește în continuu cu cea mai mare virtute iar aceasta este evlavia, datorită tuturor acestor motive, pentru cei care bineânțeles pot să vadă cum trebuie, omul pare a fi un înger pământesc, iar prin lucrările evlaviei și cuvintele inspirate de Dumnezeu, se dovedește a fi un om ceresc împreună cu aceștia care gândesc la el.

55. Sufletul, pe lângă firea lui netrupească și rațională, în același timp mai are și o fire care poate să suporte transformări și poate să-și schimbe poziția prin liberă decizie – pentru că fiecare făptură prezintă aceste modificări – atunci când înăuntrul lui credința numai are putere și nu mai recunoaște obârșia ei dumnezeiască și cerească, spre care întotdeauna trebuie să-și aibă îndreptată atenția și când este indiferent față de cultivarea acelor plante nemuritoare, care răsar înăuntrul lui - încercând să păstreze toate aceste lucruri relaxându-se – și atunci când în privirea lui hrăpăreață și

în curiozitatea, care din nefericire vrea să-şi dea seama şi să guste din toate cele pe care le vede şi când începe încetul cu încetul ca vederea să se lipească de toate acestea, atunci, din nefericire, se îndreaptă imediat spre încercarea de a se desfăta din toate lucrurile omeneşti mişcându-se în afara drumului lui firesc şi a destinaţiei lui dumnezeieşti.

Din această pricină, îşi arată un mare interes faţă de părerea oamenilor, deoarece crede că are vreo oarecare importanţă, dar el în esenţă este nevrednic de luat în seamă, făcându-se rob al iubirii de arginţi, al averii lui, iubind plăcerile cu o predispoziţie nemaiîntâlnită. Şi toate acestea, pentru că înăuntrul lui a stăpânit partea cea mai lipsită de raţiune a sufletului.

56. Din acea clipă, cu ajutorul aroganţei, care stăpâneşte partea raţională, începe să se comporte ca un demon şi cu dorinţa inumană şi lacomă a iubirii de arginţi [102], poftele lui încep să devină sălbatice, în timp ce poftele iubitoare de plăceri şi desfătările trupeşti îl fac să se comporte ca un animal. În acelaşi timp acesta îşi pierde şi credinţa în Dumnezeu, pentru că este satisfăcut de slava oamenilor, conform celor spuse de Hristos, abă-

---

[102] Epistola 1 către Timotei, 6, 10: *«Iubirea de argint este rădăcina tuturor relelor şi cei ce au poftit-o cu înfocare au rătăcit de la credinţă şi s-au străpuns cu multe dureri»* (1 Tim. 6, 10); IOAN GURĂ DE AUR, ***„Cuvânt despre trădarea lui Iuda"***, P.G. 49.386.

tându-se de la drumul înțelepciunii şi al purității, pentru că se predă în mrejele impetuozității trupului îndepărtându-se de duhul iubirii şi îndreptându-şi toată atenția spre bani. Pentru că dacă aceste lucruri le face cineva, care nu are grijă de nimic altceva în afară de satisfacerea nevoilor trupului, atunci şi sufletul îi arată exact aceeaşi predispoziție pentru aceste lucruri, fiindcă este stăpânit de partea cea mai lipsită de rațiune a lui. Dealtfel trupul fără sufletul care-i dă viață şi energie, este mort şi neputincios în a face ceva[103].

57. După ce se supune ca un rob mândriei, mâniei şi altor pofte, pentru că s-a abătut de la destinația lui firească, se prezintă ca o existență cu multe chipuri şi ca o entitate, care este alcătuită din multe materii nefireşti şi opuse între ele; pentru că partea doritoare a sufletului, aşa cum am explicat în argumentele din „*Capete*", se găseşte la limita, la punctul dintre dorință şi rațiune şi pentru că în fiecare dintre noi lucrează ca o unealtă în funcție de energiile ei fireşti sau nefireşti. Mai exact, dacă dorințele şi rațiunea, aşa cum dealtfel este şi destinația lor firească se mişcă spre lucrurile cele dumnezeieşti, atunci dorința lui stabilă se

---

[103] Despre prioritatea sufletului față de trup şi despre considerarea sufletului ca viață a trupului vezi N. DE EMESSA, ***„Despre firea omului"***, idem. pag. 51: *«...pentru că trupul după ce se desparte de suflet, rămâne în întregime nemişcat...aşa cum rămân uneltele când se despart de meşter»*. Sufletul, suflarea vântului, este dătător de viață pentru puterea omului.

va îndrepta spre descoperirea dreptății și a deciziei corecte, pentru a întâmpina șarpele preaviclean al păcatului, care cu șiretenie șoptește încet conștiinței, sfătuindu-o să guste din plăcerile trupești și să se identifice cu concepția comună care predomină la oameni. Însă atunci când acestea își schimbă drumul lor firesc și își întorc puterea spre facerea lucrărilor ce se împotrivesc poruncilor lui Dumnezeu și atunci când din preocuparea lor de lucrurile dumnezeiești și dăruirea față de acestea, se coboară spre cele pământești, omenești și trecătoare, tot în același fel și dorințele, se îndreaptă spre a săvârși nedreptatea, pentru că acestea dețin o putere covârșitoare, luptându-se și chiar sărind una asupra celeilalte, lucru care se întâmplă celor ce se nevoiesc să-și înfrâneze impetuozitățile și poftele lor.

58. Abatarea sufletului de la destinația lui se datorează se datorează acestor și multor altor motive care însoțesc cele trei gânduri generale ale patimilor, și pe care le-am prezentat analitic în alte studii cu argumente firești.

Însă, cum poate sufletul să se elibereze de acestea și să se îndrepteze, și cum poate să revină la locul lui firesc de mai înainte, toate acestea le vom prezenta în capitolele următoare, așa cum dealtfel am și promis.

k) Cum poate sufletul să se îndrepteze, după ce s-a abătut de la destinația lui?

59. După ce Dumnezeu l-a creat pe om aşa încât să aibă libertatea voinței şi a alegerii, ca să fie acesta responsabil pentru faptele lui[104], i-a dat şi dreptul şi privilegiul să gândească şi să decidă pentru faptele binecuvântate, cuviincioase şi de trebuință, deoarece este singurul ordonator al fiecărei fapte a lui pe care o săvârşeşte prin propria participare. Pentru că fiecare gând, de regulă, trebuie să prevadă o faptă oarecare şi în general să aibă ca scop materializarea acesteia. Şi pentru că dintre toate câte se întâmplă unele depind de noi iar altele nu şi fiindcă de noi depind toate acestea pentru care prin libertatea voinței decidem dacă le vom pune în aplicare sau nu adică toate cele pe

---

[104] Sensul libertății umane reprezintă elementul principal în gândirea scriitorilor bisericeşti. Pentru scriitorii bisericeşti nu există vreo altă formă de definire anterioară, a omului. Persoana umană nu este rezultatul vreunui element arhitectonic sau întregirea vreunui cod de informații. Structura psiho-somatică a omului nu este stabilită mai dinainte, ci întotdeauna se află într-o continuă evoluție, se află întotdeauna pe drum. Omul având în mâini o oarecare materie ce i s-a dat mai dinainte, îşi alcătuieşte existența. Este liber între granițele zidirii lui, între granițele efemerității lui. Nu-şi poate depăşi zidirea din care este alcătuit, însă poate să o transforme, să o plămădească. Posibilitatea de a funcționa autonom şi independent în interiorul nevoii lui, este exact libertatea acestuia.

care le săvârşim cu voia noastră[105] – deoarece la îndemână ne sunt mai ales toate subiectele legate de sufletul nostru şi toate cele pentru care noi decidem – datorită tuturor acestor motive, mintea noastră, care este capătul fiecărei fapte, este cea care face diferitele opţiuni în funcţie de datele fiecărei probleme, iar acest lucru este unul absolut firesc.

În categoria probabilităţilor sunt cuprinse unele teme, cum ar fi cea a mişcării şi a lipsei de mişcare, cea a violenţei împotriva cuiva sau a împăcării, la fel dorinţa sau lipsa dorinţei de a satisface nevoile cuiva, dacă cineva se bucură pentru lucrurile care sunt necesare sau nu şi în general toate acele teme asemănătoare celor precedente, în care sunt cuprinse lucrările virtuţii şi ale răutăţii; pentru toate aceste subiecte, alegerea ne aparţine absolut numai nouă.

60. Atunci, când sufletul decide să se pocăiască şi să urmeze drumul virtuţii şi după o judecată dreaptă decide să se întoarcă la locul lui firesc şi rânduit de Dumnezeu, din acel moment începe decis să urce pe drumul care duce spre cer, fără a permite să se închidă pleoapele ochilor trupului, nici să aţipească, şi în general să nu se odihnească deloc, aşa încât prin eforturi dureroase

---

[105] Stithat, la acest punct, presupune învăţătura stoicistă. Tot ceea ce scrie se găsesc cuvânt cu cuvânt în lucrarea lui IOAN DAMASCHIN şi anume ***„Expunere exactă a credinţei ortodoxe"***, în special la capitolele antropologice.

şi multe lacrimi să poată găsi o poartă ca să intre într-un loc împărătesc pentru a se odihni şi pentru a nu fi tulburat de ispite, intrând în locul sfânt al cunoaşterii lui Dumnezeu. Şi numai atunci va înţelege cu adevărat care este firea normală a făpturilor şi cu realul ajutor al înţelepciunii celei mari a Cuvântului lui Dumnezeu, va primi în adânc scopul lucrurilor omeneşti, cu ajutorul Duhului Celui dumnezeiesc. Astfel, după ce va fi dezinteresat de lucrurile cele pământeşti, se va întoarce repede spre culmile înalte ale înţelegerii şi spre locul lui prietenesc şi cunoscut de acesta, unde l-a aşezat la început Dumnezeu, pentru a se adăpa, precum cerbii după setea cea mare pe care a avut-o. Pentru a-şi atinge acest scop, îmbrăţişează şi în general urmăreşte toate virtuţile şi are grijă de cuvintele care-i ies pe buzele gurii lui iar de multe ori tace. Şi în acest fel lucrând cu înţelepciune şi cumpătare decide să-şi omoare toate simţurile pentru a se ajuta pe sine.

61. De-acum înainte, mintea, dacă nu mai este preocupată de lucrurile pământeşti şi lumeşti,[106]

---

[106] Sensul de ***grijă*** face referire la încercarea disperată şi distrugătoare de suflet a omului, aceea pentru tot ceea ce este trecător şi efemer. Griga pentru materie îndepărtează mintea omului de la starea cuvenită, adică de la relaţia continuă cu Dumnezeu, conducându-l la iubirea pentru materie, la înţelepiunea materială şi mai departe la moartea sufletului. Grija faţă de materie este exact motivul căderii sufletului spre lucrurile materiale şi îndepărtarea de comuniunea cu Dumnezeu.

fiindcă a închis definitiv toate intrările, pe unde intrau ispitele lumii exterioare ispitindu-l, începe a se înțelege pe sine, făcând mișcările cele corecte. Şi în acest fel, ca un stăpân absolut al propriei persoane, stă în mijlocul diferitelor sensuri, le judecă şi distinge gândurile folositoare de cele dăunătoare, pe primele dintre acestea îmbrățișându-le şi aplicându-le, în timp ce pe celelalte le respinge, aruncând de pe el veşmântul vechi al păcatului şi al faptelor întunecate, deoarece prin pocăință, cu harul şi ajutorul sfântului Duh, a purtat un veşmânt într-u totul alb. Iar acest lucru este unul foarte firesc; pentru că atunci când sufletul aruncă de pe el viclenia şi chipul înfrumusețat al fățărniciei, iar gândul lui îl îmbelşugheză şi-l face simplu, fără răutate cu luminarea Sfântului Duh, imediat începe să-L cunoască pe Dumnezeu şi propria-i persoană, îndepărtându-se de prăpăstiile periculoase ale necredinței „*avortând*" în întregime patima „*ego-ului*".

62. În continuare, deoarece vede că rezultatele pocăinței sincere ale sufletului lui sunt vizibile, omul nu ia în calcul sănătatea lui trupească şi nu este descurajat de greutățile pe care le prezintă lucrările virtuții şi nici nu se vatămă datorită încercărilor de care sunt nevoie pentru săvârşirea poruncilor lui Dumnezeu, până când va gusta din nou din rezultatele dreptății. Pentru că, atunci când sufletul se preocupă cu multă grijă împreună cu

unealta[107] pusă în slujba lui, adică trupul, să pună în aplicare poruncile lui Dumnezeu şi atunci când se îngrijeşte în amănunt cu mult zel despre cum va fi el de smerit, atunci lacrimile pocăinţei lui sunt răcorite din cer de o răcoare dumnezeiască, cultivând iubirea şi credinţa lui în Dumnezeu. Astfel începe să iubească originea lui dumnezeiască, şi cu toate acestea, după ce se amestecă cu frumuseţea divină a chipului lui Dumnezeu, mai departe îi luminează şi el pe oameni şi toate razele virtuţilor se întorc asupra lui şi toate simţurile lui le îndreptează spre a-L slăvi pe Dumnezeu. Acest lucru se întâmplă pentru că deja s-a oprit iarăşi pe postamentul lui firesc şi divin, unind ca într-un cerc marginile bunătăţilor, identificându-se ca într-un trup cu puterile cele dumnezeieşti şi prietenoase ale îngerilor. Şi este vădit faptul că fiecare temelie se găseşte întotdeauna în partea de dedesubt a acestuia ca un suport, iar locul temeliei sufletului nu ar fi putut să fie niciunul, în afară de Însuşi Dumnezeu, aşa cum a zis şi dumnezeiescul Solomon: „*Dacă mânia stăpânitorului se ridică*

---

[107] Despre superioritatea sufletului faţă de trup, vezi IOAN DAMASCHIN, ***„Despre credinţă împotriva Nestorienilor“***, 46.10-11, Kotter IV; NEMESIE DE EMESSA, ***„Despre firea omului“***, P.G. 40, 632A: *«Trupul omului este imaginea sufletului. Comportamentul lui se schimbă în funcţie de comportamentul sufletului. Nu are proprie gândire, ci face ascultare de dorinţele sufletului, atunci când acestea funcţionează după fire».*

împotriva ta, nu te clinti din locul tău"[108], şi în al cărui loc de origine al lui, sufletul s-a întors. Iar după ce a omorât simţirile trupului, îşi aşază din nou temeliile stabilite mai din 'nainte, de care nu se mai desparte niciodată, pentru că împreună cu el este Creatorul şi Dumnezeul, aşa cum zice şi Dumnezeiescul David: „ ...*Nu se va clătina în veac cel ce locuieşte în Iersualim*".[109]

63. Însă argumentele noastre legate de temelia sufletului, pentru care este destinat să rămână neclintit pe aceasta, le-am făcut deja cunoscute prietenilor noştri. Acum să cercetăm, care sunt trăsăturile caracteristice ale sufletului.

l) Care sunt trăsăturile caracteristice şi însuşirile sufletului?

64. Trebuie să avem în vedere că aceste caracteristici ale trupului ca făptură materială, este distingerea lui în părţi, eliminarea lichidelor şi transformările pe care le suportă, aşa cum ne spune filozofia; vorbind mai simplu, atunci când spunem transformare, spunem toate câte cele se referă la calitate, adică la temperatură, la răcire şi la alte asemenea lucruri; scurgerea, este eliminarea conţinutului stomacului; din stomac sunt eliminate elemente uscate şi lichide, chiar şi aer, care bineânţeles trebuie să fie înlocuite; din această

---

[108] Eccleziast 10, 4.
[109] Psalm 124, 1

cauză, după această eliminare a celor ce sunt în stomac, se observă că trupului îi este foame şi sete după cum este şi firesc. Filozofia mai ne spune, că trăsătura caracteristică a sufletului este evlavia, raţiunea şi că virtuţile lui şi ale trupului se influenţează reciproc unele pe altele, fiindcă stările trupeşti au o referire imediată asupra sufletului dar şi invers.

65. Deci, legat de aceste lucruri, filozofia are această părere relatată mai sus. Noi însă, pornind din Sfânta Scriptură spunem că, în afară de lucrurile la care s-a referit filozofia, trăsătura caracteristică a părţii raţionale a sufletului este cunoaşterea cu exactitate a făpturilor, iar acest fapt se poate observa din posibilitatea lui Adam de a cunoaşte, atribuind fiecărei specii de animal un nume caracteristic şi potrivit acestuia, după ce mai întâi a cunoscut firile animalelor şi firea Evei; mai mult, partea raţională a sufletului este caracterizată de predispoziţia filozofică, simţul mental, adică posibilitatea de a percepe dincolo de simţurile trupului, cum ar fi: gândirea, înţelegerea lucrurilor nemateriale, virtuţile, ştiinţele, amănuntele activităţii, voinţa, posibilitatea de a alege şi memoria; pentru că imaginaţia este o putere a părţii iraţionale a sufletului, care funcţionează cu ajutorul simţurilor, din exteriorul trupului; în acelaşi fel, şi simţul, este o putere care percepe şi distinge provocările exterioare, care-l fac să se trezească.

66. Sufletul, cu partea lui raţională, judecă gândurile şi mai judecă dacă poftele trupului or să le pună în practică sau nu[110]. De aceea se sprijină pe dreapta judecată având posibilitatea să ocolească faptele cele rele[111].

Cu ajutorul predispoziţiei spre filozofie şi posibilitatea lui de a ţinti spre ceva, cercetează în amănunt cunoaşterile, şi în tăcere examinează cuvintele existenţei făpturilor, iar în final, sedimentează şi alcătuieşte înăuntrul lui o concluzie raţională în întregimea acesteia; fiindcă prin această predispoziţie de a gândi a sufletului, fără a vorbi deloc, de multe ori şi în vis vorbeşte cu el însuşi, de asemenea dialogând şi cu alţii; din acest motiv, omul se mai numeşte şi făptură raţională (**λογικό ''ανθρωποσ**). Cuvântul oral, face cunoscut şi exteriorizează modul de gândire şi de meditaţie al omului şi din această cauză ne mai numim şi oameni sociabili-vorbăreţi (**λαλητικοι**)[112].

Prin simţul lui mintal, sufletul, într-un mod mistic şi raţional, simte energiile pe care le produce înăuntrul lui Sfântul Duh şi lumina care îl luminează, de asemenea mai simte mişcările şi strălucirea lui, dar câteodată nu aude clar, nici

---

[110] NEMESIE DE EMESSA, ***„Despre firea omului."***

[111] În gândirea scriitorilor bisericeşti omul este responsabil pentru faptele lui, precum şi în altă situaţie procedura judecăţii nu ar fi avut sens. Omul este autonom, adică se află într-u totul în graniţele zidirii şi a libertăţii lui.

[112] NEMESIE DE EMESSA, ***„Despre firea omului"***, idem, pag. 239-241

chiar propriul glas; acest lucru, pentru că Sfântul Duh are glas şi mai mult, cu ochii minții al acestui simț, sufletul percepe corect descoperirile Domnului, de multe ori aflând cu multă siguranță cele ce vor urma să se întâmple în viitor, fiindcă poate avea chiar vedenii atunci când este treaz dar şi atunci când trupul doarme, vedenii pe care le prezice ca pe nişte profeții, fiecare dintre aceste profeții adeverindu-se la momentul potrivit.

Prin puterea voinței lui se gândeşte la lucrurile pe care le are în vedere să le materializeze, fie ele dumnezeieşti sau omeneşti, distingând ce trebuie să facă, iar pentru atingerea acestui scop, îşi concentrează toate încercările lui, deoarece iubeşte şi urmăreşte acest lucru cu toată căldura lui.

Cu harul liberei alegeri încearcă înăuntrul acestuia diferite mijloace pe care le va folosi şi cunoştințele de care are nevoie; apoi această alegere pe care o va face şi pe care o va iubi, imediat o pune în aplicare.

Cu puterea memoriei lui, cuvintele care l-au condus, după părerea lui, la o decizie corectă, având la temelie datele simțurilor, de obicei le pune în aplicare şi toate câte cele ce cu ajutorul posibilității de percepție a minții, le-a înțeles şi ale căror schelet şi contur le salvează înăuntrul lui ca şi când ar fi scrise pe o tablă, şi dacă această imagine este căutată şi reprezentată, o aduce în memoria lui şi cu limba lui, adică prin cuvânt,

toate acestea le povesteşte tuturor celor cu care se însoţeşte.

67. Şi legat de însuşirile şi trăsăturile caracteristice ale sufletului, lucruri care s-au spus mai sus, este îndeajuns. Acum să cercetăm, cu care dintre trăsăturile sufletului, cele ale lui sau altele străine, sufletul pleacă din acest trup şi din această viaţă ducându-se în cea veşnică.

m) Cu care trăsături străine sau ale lui, sufletul pleacă din această viaţă?

68. Aşa cum am spus deja, caracteristicile părţii raţionale a sufletului sunt: mentalul (puterea de a gândi), posibilitatea de a înţelege făpturile, predispoziţia spre filozofie, aceea de a atinge ţinte, simţul raţional, posibilitatea înţelegerii lucrurilor dincolo de simţuri, virtuţile generale, ştiinţele, modurile de folosire a mijloacelor, posibilitatea voinţei, posibilitatea de a alege liber şi memoria[113]. De partea cealaltă, imaginaţia şi simţurile trupului sunt caracteristicile părţii iraţionale a sufletului[114]. Dintre aceste caracteristici, după

---

[113] NEMESIE DE EMESSA, ***„Despre firea omului"***, idem, pag. 231.

[114] vezi NEMESIE DE EMESSA, ***„Despre firea omului"***, idem., pag. 195: *«Partea imaginară a sufletului este o secţiune a părţii iraţionale a sufletului care lucrează cu sentimentele.»*

despărțirea lui de trup și plecarea din această viață, sufletul, pe unele dintre ele le păstrează, pe altele nu.

69. Câteodată, sufletul duce cu el în cealaltă viață și câteva dintre caracteristicile care nu sunt în totalitate ale lui. Și datorită obârșiei lui dumnezeiești, aceste caracteristici sunt cu totul și cu totul străine față de suflet și în nici o situație, caracteristica lui nu poate fi invidia, ura, nepăsarea sau frica; toate acestea nu sunt trăsăturile caracteristice ale sufletului; dacă sufletul pleacă din această viață spre cealaltă cu aceste trăsături, stăpânul invidiei, adică diavolul, deoarece va recunoaște că în persoana lui (a sufletului) există pentru el o oarecare slujnică, atunci va atrage sufletul în adâncul iadului. Însă pentru un suflet pierdut ce ar fi mai înfricoșător decât chipul înfricoșător al lui Dumnezeu?

70. Dacă sufletul, a trăit în această viață cu evlavie, în curăție și s-a ocupat în continuu de înfăptuirea faptelor bune și a pus în aplicare poruncile lui Dumnezeu, atunci când pleacă din această viață spre Dumnezeu, ia împreună cu el cunoașterea făpturilor, predilecția pentru filozofie, simțul mental, înțelegerea lucrurilor dincolo de simțuri și memoria care este și mai puternică, lepădându-se însă de toate celelalte trăsături ale lui, exact așa cum se leapădă și de lucrările trupului, locuința lui din acest moment devenind locul slavei lui Dumnezeu.

71. Locurile sfinte ale slavei lui Dumnezeu sunt acelea, în care locuiesc puterile cereşti şi cetele de îngeri. Acest lucru se întâmplă pentru că prin harul Sfântului Duh pe care sufletul l-a primit spre folosul lui, încă de când se afla în trup, în acelaşi timp cu arătarea Sfântului Duh, aşa cum ne spune şi Pavel[115], s-a întemeiat şi întărit Biserica lui Hristos, al cărui scop este folosul adus de Trupul lui Hristos, creştinilor; ori că prin Acesta creştinii descoperă cuvintele înţelepciunii Sfântului Duh, fie că prin aceste cuvinte, iarăşi cu ajutorul Sfântului Duh îl aduc pe om la recunoaşterea destinaţiei lui, ori că dăruieşte vindecări ale trupului şi sufletului[116] întotdeauna cu ajutorul Sfântului Duh, fie că arată anumite semne, fie că are grijă de oamenii cei sărmani şi suferinzi, fie că guvernează Biserica lui Dumnezeu şi a celor evlavioşi ai ei, fie că prin ajutorul Sfântului Duh face şi mai puternică voinţa omului înarmându-l cu puterea de neânvins în lupta împotriva demonilor, fie că îl „*aprovizionează*" cu înţelepciunea lui Dumnezeu sau cu orice altceva dintre roadele Sfântului Duh, aşa cum este iubirea, pacea şi bucuria, eliberându-l de patimile lui. Dacă sufletul are norocul şi

---

[115] Epistola 1 către Corinteni 12, 4.

[116] Chiar şi rugăciunile credincioşilor nu sunt reduse numai la suflet. Cerinţele credincioşilor legate de sfinţenie nu se reduc la sufletul omului, ci fac referire la plinătatea existenţială a omului, vezi *Rugăciunea intrării*, glas 1: *«Înger de pace... păzitor al sufletelor şi trupurilor noastre de la Domnul să cerem».*

dobândeşte vreun lucru dintre toate acestea, şi de ce să nu dobândească toate aceste lucruri, atunci este fiul lui Dumnezeu, aşa cum invers nu este considerat fiu al lui Dumnezeu, dacă nu dobândeşte nimic din toate acestea. În consecinţă, în funcţie de mulţimea de virtuţi care îl împodobesc, acesta îşi găseşte locul şederii şi sălăşluirii lui, acela pe care-l merită şi care-i este dăruit în aceste diferite zone ale locului lui Dumnezeu. Aşadar acolo, cu puterea cea mai de sus a îngerilor, deoarece firea raţională a oamenilor se desăvârşeşte în toate cunoaşterile ei şi se înalţă prin înţelepciunea Sfântului Duh, îşi însuşeşte harurile dumnezeieşti şi în funcţie de acestea, este aşezată într-una din aceste puteri cereşti, deoarece comunică cu ele şi vrea să dobândească şi ea harurile tuturor acelor puteri dumnezeieşti, aşa cum am scris în cuvântul meu din cea de-a treia sută de Capete gnostice şi bineânţeles mult mai amănunţit în Teoria ierarhiei noastre cereşti şi pământeşti, legată de puterile dumnezeieşti şi de modul în care sufletele desăvârşite se unesc cu acestea.

72. După ce sufletul iese din trup şi se sălăşluieşte în felul în care l-am spus, odihnindu-se în locurile dumnezeieşti ale slavei lui Dumnezeu, îngerii îl ţin cu putere pe aripile lor, deoarece au fost creaţi şi datorită acestui lucru. Şi după ce se va găsi într-o bucurie şi tresăltare absolută, crede că va gusta din bunătăţile cele veşnice ale lui Dumnezeu, privind în faţă de foarte aproape la

răsplata ce va să fie şi la câştigul lui din aceste bunătăţi; acolo îşi aduce aminte de faptele lui de virtute, pe care le-a făcut pentru a împlini voia lui Dumnezeu, şi-şi adună în minte toate aceste fapte bune şi rugăciunile pe care le-a făcut, dar şi mulţumirile şi recunoştinţa faţă de Dumnezeu, primindu-le cu bucurie toate acestea câte i se întâmplă şi toate câte se petrec în acest loc pentru el conform cuvântului lui Dumnezeu, aşa cum crede şi explică marele Dionisie Areopagitul, legat de taina morţii credincioşilor şi a oamenilor evlavioşi[117].

73. Fiindcă dacă punem în discuţie faptul că cel care trăieşte pe pământ în evlavie şi dreptate, fie că este treaz sau doarme, are aşa cum spune şi o învăţătură plăcută lui Dumnezeu[118] ca însoţitor şi păzitor un înger de pace care-l apără şi-l fereşte, câteodată luându-l chiar în mâini pentru a nu se împiedica piciorul lui de vreo piatră sau a nu cădea în vreo oarecare oprelişte a păcatului[119], mult mai mult după moartea acestuia îşi va da seama că însuşi Dumnezeu şi slujitorii dimpreună cu El îl ţin sub o umbră deasă odihnindu-l, însoţindu-se cu sufletul lui, în aşa fel încât îi îndreptează mintea pentru a-şi aminti de toate faptele bune pe care le-a

---

[117] DIONISIE AREOPAGITUL, ***Despre ierarhia bisericească***, P.G. 3, 456D.

[118] Se face referire la toate câte cele ce se rostesc în Sfânta Liturghie a Sfântului Ioan Gură de Aur.

[119] Psalm 91, 11

făcut în timpul vieții, sau chiar ei ca îngeri ce sunt îi aduc la cunoştință tot ceea ce fac oamenii pe pământ şi tot ceea ce rânduieşte legea lui Dumnezeu pentru el.

Dacă cel care doarme se gândeşte în visele lui la grijile şi problemele zilnice, aducându-şi aminte de tot ceea ce a înfăptuit, aşa cum afirmă şi Sfântul Vasile cel Mare[120], atunci sufletul în visele lui, discută cu ceilalți dar şi cu el însuşi. Şi atunci când omul se trezeşte, sufletul îşi aduce aminte foarte clar de tot ceea ce a văzut în vis, şi mai ales după moarte. Pentru că după moarte, sufletul eliberându-se din legăturile trupului şi din diferite patimi, şi pentru că are o mai bună memorie şi simț mental, îşi va aminti mult mai accentuat de faptele lui față de momentul în care omul trăia şi dormea. Şi nu numai datorită acestui lucru, dar şi datorită simțului mental pe care-l are, simțind toate cele câte se vor petrece pentru el pe pământ, pentru că se găseşte lângă Dumnezeu şi în acelaşi loc cu îngerii, însoțindu-se cu aceştia. Dacă acest lucru nu ar fi fost unul drept, ucenicii lui Hristos nu ar fi dat poruncă prin viu grai să se facă parastasele pentru morți de trei, de nouă, de patruzeci de zile, la un an, ba chiar şi prinoasele aduse în dar pentru aceştia, rugăciunile sau laudele la sfinți[121].

---

[120] VASILE DE CEZAREEA, *„La martira Iulita"*, P.G. 31, 244D.
[121] Faptele Sfinților Apostoli, P.G. 1, 1145B-1148A.

74. Astfel dacă acceptăm părerea că toți, cei care au trăit cu evlavie în această viață, trăiesc și în cealaltă, chiar dacă aceștia mor trupește și se leapădă de cele lumești, așa cum spune Fiul și Cuvântul lui Dumnezeu: „*Nu este Dumnezeul morților, ci al viilor*“[122], atunci cu siguranță în cer au înăuntrul lor o oarecare viață și într-un fel sau altul simt – deoarece simțul nu este o caracteristică a morților, ci a viilor – dacă acceptăm că simțuri există și după moarte, atunci sufletul își amintește și în cealaltă viață, toate câte cele ce le-a făcut odată pe pământ existând în trupul omenesc.

Cuvântul lui Dumnezeu a arătat foarte bine că sufletul după moarte își aduce aminte toate câte cele le-a făcut atunci când se găsea înăuntru și împreună cu trupul în viața pământească, și cu simțul mental al lui, simte toate câte cele unii oameni le fac pentru el pe pământ și la toate acestea martorul nemincinos este acel bogat care se prăjea în foc și care se gândea la frații lui de pe pământ rugându-l pe Avraam să-l ajute[123].

75. Dacă cumva cineva susține că acest lucru, Domnul l-a spus în pilde, așadar ne fiind cu putință să se întâmple în realitate și în general, atunci pe acesta îl întreb direct rugându-l să caute pentru a afla dacă pildele închipuiesc unele lucruri sau nu. Dacă lucrurile stau așa, atunci pildele nu sunt luate din realitate, ci indică toate câte cele

---

[122] Matei 22, 30.
[123] Luca 16, 24.

urmează să se întâmple în viitor, deci nu sunt mincinoase; aşadar pildele, sunt adevărate şi vorbesc despre lucruri reale şi care urmează să se întâmple în viitor, pentru că nimeni în nici o situaţie nu ar fi putut să susţină faptul că o pildă ar fi putut fi aplicată pentru vreun lucru care nu ar fi putut să se întâmple vreodată. Deci, pilda, este un cuvânt care prevesteşte, având ca temelie lucrurile din prezent, ce se întâmplă în viitor sau cu alte cuvinte, închipuieşte lucrurile ce se vor întâmpla în viitor, sau o imagine anume, care închipuieşte întâmplări asemănătoare cu aceasta.

Atunci când Domnul, a spus pilda bogatului, ne-a arătat printr-o întâmplare care va fi pentru aceştia, pedeapsa iadului din viaţa ce va să fie şi că acest fapt este lucrarea demonilor. Şi mai mult! Această pedeapsă va fi valabilă şi pentru păcătoşii care nu au arătat nici o milă şi îndurare pentru aproapele lor, toată bogăţia atribuindu-o numai lor, aceştia crezând că ei sunt stăpânii şi iconomii absoluţi ai acestei bogăţii.

Dacă avem impresia că această pildă a fost spusă în legătură cu un lucru, care nu se va întâmpla niciodată în viitor, atunci vom fi împinşi de situaţie să considerăm că Cel care a spus pilda este un „*nimeni*“, care a scos pe gură nişte vorbe de hulă şi a vorbit în principiu despre nişte lucruri inexistente şi imposibile şi care nu or să se întâmple niciodată. În acest fel se va pierde şi se va eşapa toată teoria legată de mântuirea noastră

viitoare şi de nădejdea noastră, deoarece înăuntrul nostru s-a zdruncinat temelia credinţei noastre, care este cuvintele nemincinoase şi învăţătura lui Hristos.

76. Dar din moment ce noi suntem indiferenţi faţă de cei care pălăvrăgesc şi nu zic nimic folositor, să ne continuăm cuvântul nostru.

Aşa cum s-a spus deja, toţi cei care au trăit cu evlavie în viaţa de aici, trăiesc şi după moarte şi după plecarea lor din această viaţă pământească şi trecătoare. Iar acest lucru nu este valabil numai pentru aceştia, dar şi pentru cei lipsiţi de evlavie, fiindcă fiecare dintre ei, deoarece îşi asumă responsabilitatea pentru faptele lui, are şi răsplata ce i se cuvine. Şi faptul că acesta este adevărul, îl arată sfintele moaşte ale drepţilor, dar şi trupurile păcătoşilor. Moaştele evlavioşilor sunt atinse de un trup bolnav ca să-i dea putere şi ca să-l vindece şi aşa cum un izvor care izvorâşte mir şi râuri cu apă înmiresmată peste măsură, tot aşa şi aceste moaşte îi umple pe dinăuntru şi-i liniştesc pe cei care se închină la acestea şi le sărută cu credinţă, în realitate ele fiind moaşte de oameni vii şi nu de morţi[124]. Referitor de trupurile celor necuviincioşi,

---

[124] Moaştele sunt lucruri vizibile ale sfinţeniei, prezenţa ei trupească şi de-a lungul timpului. Trupul sfântului nu se strică, ci rămâne nestricăcios şi neschimbat pentru totdeauna şi pe deasupra emană şi mireasmă frumos mirositoare. Elementele care dovedesc faptul că trupurile sfinţilor, chiar dacă aparent sunt moarte, acestea depăşesc normalitatea şi firea stricăcioasă, normalitatea şi necesitatea trupului de a se

o imagine perfectă este acel craniu, care a fost întrebat odată de luminatul de Dumnezeu, Macarie[125] şi care a dat un răspuns clar despre necredincioşii care se găsesc în chinurile iadului. Şi nu este numai această mărturie, ci multe alte întâmplări adeversc acest lucru; bineânţeles şi revelaţiile pe care unii le-au avut în diferite feluri şi în anumite perioade de timp, aşa cum sunt prezentate în cartea apoftegmelor şi în întâmplările vechi din Limonariu şi Sfinţii Părinţi.

77. Din acest motiv, fiindcă după moarte trăiesc amândoi, adică şi drepţii dar şi păcătoşii, drepţii se însoţesc şi împărăţesc împreună cu Hristos[126], găsindu-se în continuu cu Dumnezeu Tatăl şi cu îngerii. Aceasta pentru că au lăsat în urma lor fapte de dreptate care mărturisesc sfinţenia lor în Biserica lui Hristos, în principiu unele cuvântări insuflate din învăţătura dumnezeiască a lui Hristos pentru folosul sufletelor, arătându-se întotdeauna în biserici cu învăţătura lor insuflată şi vorbind în sufletele noastre. Pentru toate aceste motive îi lăudăm şi îi cinstim în fiecare an de ziua praznicului lor, conform cu cuvântul dumnezeiesc care

---

strica şi de a muri. Din acest motiv moaştele sfinţilor sunt cinstite şi sunt aşezate spre închinare. Cinstea adusă moaştelor sfinţilor nu înseamnă şi cultul acestora, aşa cum bine subliniază MARIOS BEGZOS, vezi *„Fenomenul religiei“*, idem, pag. 260: *«...Trupul se îndumnezeieşte dar nu se dezîndumnezeieşte. Moaştele sfinţilor sunt cinstite şi nu divinizate».*

[125] MACARIE EGIPTEANUL, *„Apoftegme“*, P.G. 65, 280A

[126] Epistola II-a către Timotei 2, 12.

zice: *„pomenirea celui drept să fie însoţit de laude“*[127], aducându-le în dar mir şi aprindem lumini în cinstea lor dar şi a lui Dumnezeu. Acest lucru îl facem, pentru a-şi aduce aminte de noi în mijlocirea lor în faţa Acestuia, rugându-se pentru mântuirea lumii, stând lângă tronul Împăratului cu o bucurie nespusă iar cuvântul lor având trecere la Hristos Dumnezeu aceştia primind mulţumirile noastre, care cu multă recunoştinţă le exprimăm faţă de Dumnezeu de ziua praznicului lor, prin cinstirea lor ajutându-i pe cei săraci şi suferinzi pe nedrept. Referitor la cei păcătoşi, ne rugăm la Dumnezeu şi-I cerem să se milostivească de ei, căzând în genunchi în faţa Acestuia şi rugându-L să le ierte păcatele, să măsoare şi să uşureze cumva pedeapsa lor, pentru ca şi aceştia să poată să guste doar o picătură din iubirea Lui de oameni, găsind îndurare şi milă din partea Acestuia. De aceea facem milostenii şi oferim ajutorul nostru săracilor. De asemenea, tot din această pricină, mai facem şi privegheri de toată noaptea şi rugăciuni, iar conform tradiţiei Apostolilor, aducem jertfe nesângeroase (Sfinte Liturghii), pentru că suntem siguri de faptul că în cealaltă viaţă, unde păcătoşii se găsesc, toate acestea vor fi simţite de ei cu simţul lor mintal şi într-un anume fel se mângâie, oprindu-li-se pentru puţin chinurile şi necazurile care-i cuprind, aşa cum ne spun Apostolii

---

[127] Pilde 10, 7

lui Hristos dar şi conform revelaţiilor multor Părinţi ai Bisericii.

Am vorbit îndeajuns despre caracteristicile sufletului şi în guncţie de cât ne-a îndrumat şi Cuvântul dumnezeiesc în comentariul nostru. Acum a venit însă vremea să spunem unde merge sufletul după moarte şi ce fel este acel loc în care se odihneşte acesta, astfel sfârşind şi noi cuvântul nostru.

n) Unde merge sufletul după moarte[128]

79. Dintre sufletele care merg în cer după moarte, unele sunt curate şi împrăştie o mireasmă bine-mirositoare, au o înfăţişare dumnezeiască, sunt pline de slava lui Dumnezeu şi de o lumină din cea mai curată, iar acestea sunt numai sufletele sfinţilor. Acestea despărţindu-se de trup, strălucesc precum soarele, datorită lucrării înţelepte, a dreptăţii şi a curăţiei. Aceste suflete, cu ajutorul îngerilor care le iau de pe pământ şi le conduc spre lumina cea dintâi care nu poate fi cuprinsă, lumina fără de materie, de neânţeles chiar şi de către îngeri, iar această lumină nu este alta decât Dumnezeu slăvit şi căruia se închină nenumărate puteri cereşti dumnezeieşti, Dumnezeu Tatăl, Fiul şi Sfântul Duh fiecare în parte, deoarece sufletele oamenilor sunt lumini strălucitoare făcând parte

---

[128] Cuvântul πότμοσ [o] este unul poetic şi la început însemna cler, soartă sau noroc. De multe ori era folosit având sensul de moarte, vezi *„Iliada“* 7.52.

din cea de-a treia ceată, urcă în cer cu ajutorul luminilor celor de-a doua, adică a îngerilor. Când ajung acolo, se închină la tronul slavei lui Dumnezeu, cu o frică din cea mai curată şi cu o bucurie a Sfântului Duh, în timp în aceeaşi clipă îşi fac apariţia şi Heruvimii, Serafimii cu toate puterile cereşti cele înfricoşătoare şi nemaivăzute, încercând să-i dea îndrăzneală sufletului pe care-l urcă în continuu.

80. Apoi, fiecare suflet evlavios, cu o prietenie şi puritate întâlnită între o prietenă cu un prieten, la un semn dumnezeiesc sunt lăsate să intre în aceea ceată dumnezeiască, al cărei har slăvit l-a primit încă de când era în viaţă prin prezenţa Sfântului Duh şi cu care a fost lăsat să intre în sânul Bisericii, aşa încât participarea lui la aceasta să înmulţească numărul membrilor, care sunt chiar trupul lui Hristos. Cu acest trup al lui Hristos, care este Biserica, se leagă în aşa fel încât să se bucure şi să se odihnească împreună cu acesta la umbra aripilor lui Hristos, până în clipa când va ajunge vreodată în Împărăţia cerurilor cea veşnică, ca să fie aşezat pentru totdeauna lângă Dumnezeu.

81. Celelalte suflete negre şi într-un mod descurajator de întunecate, datorită cuvintelor, gândurilor, obiceiurilor şi tendinţelor rele, sunt sufletele păcătoşilor. Şi pentru că se despart într-un mod năpraznic de trup, izvorăsc o mireasmă dezgustătoare, pe care o transmit pretutindeni. Aceste suflete, fiindcă sunt acoperite de întuneric şi

pentru că miros urât, pentru că sunt pline de diferite murdării, sunt duse fără voia lor de îngerii care pedepsesc, într-un mod cu totul înfricoşător, în adâncurile iadului, unde stăpâneşte frica şi groaza şi unde sunt păzite de o gardă foarte aspră, care nu arată nici un strop de milă. Apoi această gardă la rândul ei predă sufletele altor gărzi şi duhuri necurate, într-un loc unde stăpânul întunericului, adică diavolul îi leagă cu legături veşnice, şi pe îngerii cei întunecaţi care se aseamănă acestora avându-i ajutor, îi pune să aprindă un foc veşnic. Sufletele sunt predate acestora, pentru că urmează să fie cu ei pe veşnicie şi pentru că pe aceştia i-au avut prieteni în viaţa lor, în lucrările şi în vorbele lor, fiindcă le-au urmat sfaturile pe care le-au transformat mai apoi în fapte, fapte din care s-au vătămat chiar ele însele dar şi pe alţii, în viaţa de pe pământ a lor fiind doar un exemplu rău, caracterele lor precum şi comportamentul acestora, lăsând o amintire rea.

o) Ce fel este locul, unde sufletele se odihnesc după moarte?

82. Pentru că sufletele păcătoşilor sunt vinovate şi condamnate, acolo unde sunt ele în iad, acestea stau în nişte locuri întunecate, înfricoşătoare şi lipsite de soare, aşa cum dealtfel am spus mai sus. Stau închise în continuu ca şi când s-ar găsi în temniţă şi legături, găsindu-se într-o stare de mâhnire, tristeţe şi suspinuri din cele mai grele, în timp ce memoria lor reia astfel şi prezintă din nou faptele lor, fără nici un

ascunziş, exact aşa cum au fost înfăptuite în viaţă. Şi toate aceste lucruri se întâmplă în prezenţa demonilor, care aruncă priviri înflăcărate, scot foc din gura lor şi scrâşnesc din dinţi împotriva acestora, vorbind de pedepsele care vor urma să le suporte aceştia în iad. Şi pentru că sufletele lor se găsesc în astfel de chinuri, un alt mod de consolare pentru acestea nu există, mângâiere care să uşureze şi să îmblânzească starea lor, în afară de rugăciunile celor vii de pe pământ, înălţate spre Dumnezeu, ca să se milostivească de ele (de suflete) dar şi de faptele bune făcute faţă de oamenii necăjiţi, semenii lor.

Dar pentru că simt şi sunt pregătite să audă aceea decizie înfricoşătoare a Judecătorului Celui Drept, care va zice: „*Plecaţi de la mine blestemaţilor şi să mergeţi «în focul cel mai din afară» care a fost pregătit de diavolul şi de îngerii lui*“, numai datorită acestor cuvinte amintite de conştiinţa lor, se ofilesc de aceea frică înfricoşătoare, cuprinzându-i un îngheţ nemaiîntâlnit[129].

---

[129] Iadul nu are chip al pedepsei. Dumnezeu nu trimite în iad, deci nu pedepseşte. Omul este acela care primeşte sau nu slava lui Dumnezeu. starea în care se găsesc cei din iad este datorată numai acestora. Iadul este lipsa de participare la Dumnezeu, vezi IOAN DAMASCHIN „***Contra maniheilor***“, 44.1-3, Kotter IV. Origen, GRIGORIE DE NISSA, „***Maxim Mărturisitorul***“, DIDIM AL ALEXANDRIEI, „***Evagrie Ponticul***“, au acceptat învăţătura despre apocatastaza tuturor, învăţătura despre dispariţia temporară a răului, vezi ORIGEN, „***Despre începătorii***“, vol. II, ediţia Părinţi Bisericeşti Greci şi Scriitori, vol. XVI, pag. 311.

83. De partea cealaltă sufletele drepților, pentru că s-au împrietenit cu Dumnezeu şi conversează cu îngerii, stau pline de bucurie şi fericire în locurile cele luminate ale puterilor celor cereşti, revenindu-le în memorie toate faptele bună făcute de aceştia, dreptatea care i-a caracterizat cât timp au trăit, educația lor virtuoasă şi din acest motiv simțind înăuntrul lor o bucurie nespusă. Mai mult, deoarece se găsesc sub aceea lumină dintâi împreună cu îngerii, cu arhanghelii şi cu restul puterilor nenumărate ale lui Dumnezeu, care au o privire blândă şi se fac părtaşi la slava Acestuia, cântând un imn, altele „*aliluia*" adică lăudați-L pe Dumnezeul cel adevărat[130], altele *Sfinte Dumnezeule*[131] şi cele care sunt mai apropiate de Dumnezeu cântă „*ghel ghel*"[132] aşa cum am scris, stau acolo şi ca existențe vii ce sunt aşteaptă împlinirea promisiunii pe care le-a făcut-o Dumnezeu şi folosind la modul cel mai desăvârşit gândirea lor supranaturală, dobândesc o cunoaştere desăvârşită, asemănătoare cu cea a îngerilor iar acest lucru se întâmplă pentru că înăuntrul lor nu mai există neputința omenească a gândirii parțiale despre lucruri, fiindcă după revelația şi apariția Sfântului

---

[130] Apocalipsa lui Ioan 19,1,3,6

[131] Despre importanța cântării întreit sfinte în Biserica Otodoxă, vezi IOAN DAMASCHIN, ***„Despre cântarea întreit sfântă"***, Kotter IV

[132] Iezechiel 10,13

Duh, s-a întărit desăvârşirea cunoaşterii[133]. De acum sunt gata să audă acel glas preadulce, care la va zice: „*Veniţi, binecuvântaţii Tatălui Meu, moşteniţi Împărăţia cea pregătită vouă de la întemeierea lumii.*“[134]

84. Fericiţi vom fi şi noi să auzim acest glas, după ce am alcătuit acest cuvânt, pentru a ne împotrivi ereticilor şi oamenilor care nu pot să spună nimic bun de credinţă, dar în acelaşi timp să le aducem foloase credincioşilor care din întâmplare vor cerceta această lucrare. Şi luând deciziile corecte din viaţa noastră, să fim învredniciţi la sfârşitul vieţii noastre pământeşti, să auzim acest glas de care trebuie să ne bucurăm toţi auzindu-l şi cu care Dumnezeu urmează a-i pe cei drepţi ca să-i bucure. Şi împreună cu toţi sfinţii care au trăit şi s-au sfinţit în diferite perioade de timp, să gustăm din bunătăţile cele veşnice ale lui Dumnezeu şi să ne găsim împreună cu El în Împărăţia cerurilor, într-o atmosferă de extaz şi tresăltare sufletească, pe care o dăruieşte Sfântul Duh, ca să se slăvească numele sfintei, celei de o fiinţă şi nedespărţitei Treimi, căreia se cuvine toată slava, cinstea şi închinăciunea acum şi pururea şi în vecii vecilor.

Amin.

---

[133] Epistola 1 către Corinteni 13,10

[134] Matei 25,34

MELETIE MONAHUL

Despre firea omului

MELETIE MONAHUL

Extras din lucrarea:
Despre firea omului

Lucrare sinoptică care cuprinde păreri alese ale oamenilor slăviți ai Bisericii, dar şi păreri ale altor oameni din afara ei şi a diferiților filozofi

Despre suflet[135]

Pentru că omul este o alcătuire din trup materialnic şi suflet nematerialnic - omul este o făptură rațională – şi pentru că această coexistență a acestor două elemente este vădită, să spunem câteva lucruri despre suflet, ca să nu dăm impresia

---

[135] Textul lui MELETIE intitulat *„Despre suflet"*, este ultimul capitol al unei lucrări de medicină cu titlul: *„Despre firea omului. Este o lucrare sinoptică ce cuprinde păreri adunate ale anumitor oameni de vază ai Bisericii, dar şi a anumitor oameni din afara Bisericii sau diferiți filozofi"*. Am folosit ediția lui J. CRAMER, ***„De Natura Hominis"***, din seria: ***„Anecdota Graeca e codd Manuscriptis Bibliotecarum Oxoniensium"***, vol. 3, Hakkert, Amsterdam, 1963, şi ediția lui J. P.Migne din colecția: Patrologia Graeca,vol. 64, 1076A-1309C.

că trecem cu vederea vreuna din aceste două părți ale acestei făpturi.

Şi să începem de aici. Sufletul este „*mintal*“ şi „*rațional*“. Termenul de „*mintal*“ indică faptul cu nu poate fi simțit ci numai cu mintea poate cineva să şi-l închipuie şi să-l perceapă; termenul de „*rațional*“ înseamnă că nu este văzut, şi anume este nematerialnic, fiindcă nu are nici o legătură cu componența materială a trupului. Energiile sufletului sunt raționale şi vitale, pentru că viața este sădită împreună cu sufletul şi nu poate fi gândit fără aceasta, doar că sufletul se împărtăşeşte din trup şi este temelia principală a trupului. Mişcările sufletului sunt: simțul, rațiunea şi lucrarea. Trebuie să avem în vedere că sufletul se mişcă în trei feluri:

– ciclic;
– elicoidal;
– şi drept (direct).

Mintea nu greşeşte în judecata ei, deoarece omul vine la o primă relație cu lucrurile prin simțurile acestuia.

Aşadar mintea, prelucrează mai bine problemele simțurilor dovedind lucrurile.

Deci cu toate aceste mijloace, suntem în putință să percepem şi să explicăm în ce fel trebuie să păşim şi unde mergem, urmând întotdeauna drumul dovezilor.-

Cuvântul despre suflet nu va încerca să explice care este esența sufletului, ci va încerca să arate ce

nu este sufletul, fiindcă esența sufletului nostru este una necunoscută şi pe de altă parte această esență nu ne este în putință să o cunoaştem. Cineva, ar fi putut spune: Cum scrii despre suflet, dacă nu ştii ceva legat de acesta? Pentru că este nepotrivit să scrii despre un lucru sau să încerci să-l explici, dacă nu cunoşti cu siguranță ceva legat de acest lucru. Mai întâi trebuie să cunoaştem elementele caracteristice ale vreunui lucru şi mai apoi să transmitem şi celorlalți cunoştințele noastre legat de acesta.

În acest context, în care se pune această întrebare, trebuie să afirmăm că lucrurile dumnezeieşti nu pot fi determinate iar esența lor este necunoscută. Având la temelie acest raționament, spunem că-L cunoaştem pe Dumnezeu, cu toate că nu L-am văzut niciodată, aşa cum o arată şi expresiile Sfintei Scripturi: „*L-am văzut pe Dumnezeu stând pe un tron înalt*", iar cealaltă expresie: „*L-am văzut pe Dumnezeu în față*". Însă cei ce au folosit aceste cuvinte, le-au folosit fără ca în realitate să-L vadă pe Dumnezeu, în schimb într-un fel sau altul aveau dorința intensă ca să-L vadă. Deci, atunci când spunem că „*pe Dumnezeu nu L-a văzut nimeni*", ne gândim într-adevăr la faptul că nu-i cunoaştem caracteristicile, acestea însă existând împrejurul Acestuia. Aşadar, acesta care a spus că nu ştie care este ființa lui Dumnezeu, recunoaşte că nu-L cunoaşte pe Dumnezeu? Bineînțeles că nu, fiindcă îL cunoaşte prin însuşirile Lui, cum ar

fi acelea că Dumnezeu este atotputernic, atotvăzător, iubitor de oameni, Creator, un bun Părinte şi mai înainte ştiutor; totuşi nu cunoaşte fiinţa Acestuia. Nimeni nu poate susţine cu tărie că nu există Dumnezeu, deoarece nu-I cunoaşte „***ousia***" Acestuia, adică fiinţa, substanţialitatea adică din ce este El creat. Acest lucru poate fi susţinut numai de cei lipsiţi de minte, cum ar fi bogatul nemilostiv, care în lipsa lui de cunoaştere a spus că: „*Nu există Dumnezeu*". Noi însă, acceptăm că există Dumnezeu şi din lucrările Lui afirmăm că-L cunoaştem; dar nu putem să promitem că suntem în putinţă să ne apropiem şi să-I înţelegem fiinţa lui Dumnezeu.

Deoarece sufletul a fost a creat „*după chipul*" lui Dumnezeu, prin puterea noastră raţională însă, nu putem să-I percepem compoziţia; bineânţeles, ştiu bine, că în om există suflet, iar din Sfintele Scripturi am aflat că acesta este nemuritor, creat „*după chipul*" Creatorului lui. Dar cu gândirea mea, nu pot să percep, care este esenţa acestuia. Acest lucru, îl cunosc deci şi nu îl cunosc. Imaginea generală a sufletului nu o ştiu, dar într-un fel pot să aflu, într-un alt fel acest lucru îl trec cu vederea; iar asta este un lucru firesc. Fiindcă, dacă presupunem că fiinţa chipului lui Dumnezeu, adică a sufletului, a fost înţeleasă, în timp ce fiinţa lui Dumnezeu a fost neânţeleasă, asta ar fi arătat că antiteza dintre aceste două lucruri revelează cum că chipul prezintă un oarecare defect.

Pentru că înțelegerea esenței sufletului se află în afara granițelor minții noastre, exact această parte necunoscută a sufletului arată şi ființa de neânțeles a lui Dumnezeu.

Iar chipul, ca unul real ce există, este chipul Creatorului. Dar dacă presupunem că Dumnezeu nu are început şi sfârşit, în timp ce sufletul are început, chiar dacă nu are sfârşit, atunci acesta încetează a mai fi chip adevărat al lui Dumnezeu. Şi acest lucru nu aduce nici o greutate în a o dovedi. De ce? Pentru că vorbim de asemănarea cu chipul unui oarecare împărat, însă acest chip este foarte diferit de chipul pe care-l avem atunci când pe împăratul îl vedem direct cu ochii noştri; aşadar ne numim dumnezei dar nu precum Dumnezeul cel real; suntem fiii lui Dumnezeu însă nu ca Fiul Lui Unul-Născut al Dumnezeului celui Întreit; bineînțeles că suntem chipul lui Dumnezeu, dar nu exact ca originalul. Iar acest lucru se întâmplă din multe motive, pe care le cunosc cei care au dobândit ceva cu gândirea lor înțeleaptă.

Dacă sufletul este în acest fel, să spunem despre acesta aşa cum s-au gândit la el înțelepții din trecut. Pentru că unii filozofi şi-au exprimat părerea că sufletul este trup, în timp ce alții au spus că este fără de trup - Ca răspuns comun pentru toți aceştia, care spun că sufletul este trup, sau ceva material cum ar fi spre exemplu mintea, focul, apa, sângele, aerul sau orice altceva, este îndeajuns ceea ce a zis Amonie al şcolii lui Pitagora: „*cu*

*toate că trupurile materialnice sunt schimbătoare şi cu uşurinţă pot să se descompună, dar numai în elementele care alcătuiesc părţile lor componente, bineânţeles că pot să se împartă şi într-un număr infinit de componente şi nici unul dintre acestea nu rămâne neschimbabil! Însă este nevoie de ceva care să le susţină şi să le ţină unite între ele, ca ceva care le-ar putea strânge (aduna la un loc) şi susţine; acest «**ceva**» îl numim suflet.*" După toate acestea chiar dacă presupunem că sufletul este trup materialnic, orice formă ar avea acesta şi cea mai neânsemnată formă, tot acesta va fi lucrul acela care-l va susţine, pentru că s-a dovedit că fiecare lucru materialnic, are nevoie de ceva care să-l păstreze ca pe un întreg, iar acest lucru se va întâmpla în infinite cazuri. Însă este absurd să zicem că un început există înaintea altui început; aşadar, sufletul nu este trup material.

Celor care spun despre suflet că este netrupesc, bineînţeles că nu gândesc bine, să le răspundă Olaton care zice: „*Cel care urmăreşte să ia o decizie bună, trebuie să cunoască bine situaţia pentru care urmează să gândească şi să decidă; altfel, de nevoie va greşi în toate*". Voi însă, având în vedere toate aceste păreri contradictorii, cum o să definiţi ce este sufletul?! Iar greutatea în a defini ce este sufletul stă în faptul că în funcţie de unghiul din care privim, vedem numai o parte a problemei pierzând întregul. Şi Sfântul Grigorie Teologul, vorbeşte despre acelaşi subiect: „*Pentru nici unul*

*din motive nu este valabilă expresia «**nu este ceva**», ci «**este ceva**», iar acest lucru este existența unei entități și nu anularea inexistenței; deci spunând că sufletul nu are trup, nu înseamnă că acesta nu există... dar dacă se întâmplă bineînțeles să nu existe ceva anume, acesta nu este cu putință să se numească trup*".

Dinarh, dând o caracterizare sufletului, a spus că acesta este armonia, și trupul este lira; deci armonia suportă și binele și răul, în funcție de relaxarea sau întinderea corzilor; în cazul sufletului însă, acest lucru nu este valabil, pentru că nu există suflet mai bun sau mai rău, dar nici nu poate fi diferit de propria-i existență; deci sufletul nu este armonie. Mai mult, sufletul suportă și virtutea dar și răutatea, deci armonia nu poate suporta buna acordare și neconformitatea cu celelalte organe; deci sufletul nu este armonie. Sufletul, primind cele opuse într-o singură parte a acestuia, indică faptul că este esență și are un oarecare fundament; însă armonia este calitate, calitatea unui lucru subiectiv, deci sufletul nu este armonie.

Galin nu-și exprimă vreo oarecare părere despre suflet. Din cuvintele lui Ipocrat reiese că acesta este rezultatul unor unificări, ale unor adunări. Dacă acest indiciu este valabil, atunci este clar că acesta crede despre suflet că este muritor; dar unificările care alcătuiesc trupul, nu pot să fie suflet, lucru ce reiese și din următoarele chestiuni. Fiecare trup, fie însuflețit sau neânsuflețit, a fost

alcătuit din patru elemente iar unitatea dintre aceste patru elemente alcătuiesc trupurile. Dacă unificările trupului sunt sufletul, nu va mai exista nici un trup neânsufleţit iar această concluzie reiese din următoarea gândire.

Dacă unificările, care alcătuiesc trupul, sunt suflet şi dacă fiecare trup este rezultatul unificărilor, atunci este clar că fiecare trup are suflet; însă dacă fiecare trup are suflet, atunci nici un trup nu este neânsufleţit, nici piatra, nici lemnul, nici fierul şi oricare alt lucru neânsufleţit. Mai mult decât atât, dacă sufletul este rezultatul unificării elementelor şi dacă aceste unificări întotdeauna sunt diferite, în funcţie de vârstă, de perioadă şi modul de viaţă, înseamnă deci că şi sufletul de fiecare dată se schimbă şi ia alte chipuri. Însă, dacă sufletul se schimbă în continuu, atunci nu mai avem întotdeauna acelaşi suflet, ci odată avem suflet de leu, altădată de oaie sau al coricărui animal; unitatea dintre elemente nu se opune dorinţelor trupului, ci conlucrează (συνεργία) pentru că acesta reprezintă puterea mişcătoare. Sufletul însă se împotriveşte dorinţelor trupului; deci sufletul nu este o unificare de elemente. Pe de altă parte, dacă sufletul este o adunare de elemente, atunci această unificare ar da şi o calitate. Calitatea însă, devine mai bună sau mai rea, fără a strica temelie acestuia. Deci dacă acest lucru este valabil, sufletul va pleca şi trupul se va strica. Acest lucru nu este corect; deci sufletul nu este

nici o adunare de elemente şi nici calitate. Să mai adăugăm şi să spunem că aceste calităţi sunt perceptibile, le percepem cu simţurile noastre, sufletul însă nu poate fi perceput, fiind raţional; aşadar sufletul nu este vreo oarecare calitate fără trup.

Pentru cei care zic despre suflet că este o combinaţie armonioasă între sănătate, putere şi frumuseţe, dăm următorul răspuns: dacă sufletul este o combinaţie armonioasă între sănătate, putere şi frumuseţe, atunci în mod direct omul nici nu s-ar mai fi îmbolnăvit, nici nu ar mai fi fost urât la vedere. Însă se întâmplă, nu numai odată, ca aceste trei însuşiri să lipsească şi totuşi omul să trăiască. Se întâmplă ca omul să fie urât la chip şi să aibă un temperament bolnăvicios şi să se îmbolnăvească; deci sufletul nu este rezultatul unui bun amestec de elemente ale trupului. Cum de zic unii, că în fiecare om prin firea lui există răutăţi şi virtuţi care apar mai târziu? Acest lucru depinde de amestecul de elemente din trupul fiecărui om, dacă acesta este unul bun sau nu; pentru că aşa cum unii prin firea lor şi datorită temperamentului acestora au o sănătate mai bună sau mai rea, tot aşa şi unii sunt irascibili, arţăgoşi şi se enervează uşor, alţii sunt nepăsători iar alţii sunt supuşi diferitelor pofte; dar unii pot stăpâni toate aceste sentimente ieşind învingători; şi este vădit faptul că stăpânesc datorită temperamentului lor. Bineînţeles că una este ceea ce predomină şi alta este ceea ce supune. Una este unificarea diferitelor

elemente, alta este sufletul; fiindcă trupul este o unealtă a sufletului şi dacă se pregăteşte corespunzător, ajută sufletul iar în sens contrar îi pune piedici. Şi în această situaţie, pentru că sufletul nevoit se trudeşte înclinând spre trupul învăţat rău, chiar dacă este cu totul indiferent, se distruge împreună cu acesta, exact aşa cum un muzician face greşeli muzicale folosind o liră prost acordată, acest lucru dacă mai înainte nu a acordat-o bine. Din acest motiv, sufletul are nevoie de un trup bine îngrijit, pentru a-l face unealta potrivită a lui. Iar acest lucru îl poate reuşi cu cuvintele şi bunele maniere, aşa cum se întâmplă şi în armonie, odată relaxându-se, altădată forţându-l pentru a-l face o unealtă ascultătoare şi folositoare a acestuia.

Aristotel caracterizând sufletul ca fiind un intermediar al trupului, pe care-l îndreaptă spre reuşita scopurilor omului, posibil să fie de acord cu cei care numesc sufletul ca fiind *calitate*; Pitagora numeşte sufletul *număr* care se mişcă şi formează diferite relaţii matematice; Xenocrat îl defineşte ca fiind un număr continuu şi o degajare pretutindeni de miros; Maniheii spun că sufletul este nemuritor, fără trup, este unul singur pentru toate făpturile, însă acesta se desparte şi se împarte în funcţie de fiecare trup, neânsufleţit sau însufleţit în care se găseşte. Platon îşi exprimă părerea spunând că există un suflet sau mai multe. Kroniu şi Porfirie spun că toate felurile de suflet au

caracteristicile unui singur suflet, diferențiindu-se numai cu numele. Şi ultimul dintre aceştia, Iamvlih, urmând cu totul şi cu totul drumul opus față de cei mai dinainte, spune că fiecare specie de animal are şi o anume specie de suflet.

Noi lăsându-i deoparte pe toți cei despre care am vorbit mai înainte pentru a-şi combate unul altuia teoria, să facem referire acum numai la dovada nemuririi sufletelului adusă de Sfânta Scriptură insuflată de Dumnezeu, pentru că acesta este singurul izvor stabil nemincinos, şi toate câte sunt spuse în aceasta, au fost rostite chiar de Hristos şi ucenicii Lui.

Aşadar, dacă sufletul nu face parte dintre lucrurile care se strică deci fiind nestricăcios, bineînțeles că este şi nemuritor. Însă unii spun, legat de această unificare, că toate cele care se unesc pentru a forma esența unui oarecare ipostas, se unesc pentru totdeauna; mai departe toate aceste lucruri care se unesc, suportă unele modoficări fără a mai rămâne în starea lor de mai dinainte, aşa cum se întâmplă cu vinul şi apa. Cum trupul atunci când se uneşte cu sufletul continuă să rămână trup sau invers aşa cum sufletul, în timp ce este fără trup şi are propria ființă şi ipostas, se uneşte cu trupul devenind parte a unui organism viu, în acelaşi timp păstrându-şi neatins propriul ipostas, independent şi incoruptibil? Foarte bine. Acest lucru se întâmplă, pentru că de nevoie, fie sufletul se uneşte cu trupul suportând transformări

amândoi, fie stau despărțiți unul lângă celălalt, aşa cum într-o horă stau dansatorii sau dansatorul stă lângă dansatoare. Şi dacă sufletul nu are trup, atunci cum se desparte şi pleacă din trup? Pentru că nici un lucru fără de trup nu se desparte de trup şi nici nu poate să stea sau să se sprijine pe un trup! Şi totuşi sufletul se găseşte şi în trup dar se desparte şi de acesta.

Spunem aşadar, că este adevărat faptul că sufletul se desparte de trup atunci când moare omul; însă este o minciună atunci când spunem că în general ceva netrupesc, nu poate să stea şi să se sprijine pe trup. Deci este adevărat în ceea ce priveşte sufletul, pentru că acesta nu se atinge de trup. Şi este într-adevăr o minciună pentru că şi conturul trupului, cu toate că nu are trup, de asemenea poate să se atingă şi să dispară; acelaşi lucru se întâmplă şi cu albeața trupului. Pentru suflet însă, acest lucru este adevărat, fiindcă acest contur al trupului nu se atinge deloc de trup; pe de altă parte, dacă presupunem că se atinge de trup, înseamnă că se găseşte lângă acesta. Însă este cu neputință ca ceva cu totul fără trup să se găsească lângă un organism viu, pentru că în această situație, acest organism viu nu va fi pe de-a'ntregul însuflețit; iar dacă este însuflețit, nici nu se atinge şi nici nu se desparte, pentru că nu are trup.

Pe deasupra mai poate promova şi alte moduri de gândire cum ar fi: dacă nu s-a unit, nu s-a amestecat cu trupul şi nici lângă acesta nu se

găseşte, atunci ce motiv ar exista ca acest organism viu să se numească a fi un „*lucru*", dacă pentru trupuri este clar că toate mădularele lor în mare parte suferă transformări, preschimbându-se în alte trupuri aşa cum unele elemente devin corpuri compuse, mâncărurile devenind sânge, sângele devenind carne şi restul de organe ale trupului? La făpturile mentale însă, se produce această unificare, dar aceasta nu este urmată de vreo oarecare transformare, pentru că o făptură mentală încă din firea lui, deţine acea caracteristică şi anume ca fiinţa lui să nu se descompună. Şi sufletul, deoarece se identifică cu viaţa, dacă s-ar fi schimbat în timpul amestecului sau unirii lui cu trupul, s-ar fi transformat, s-ar fi modificat şi ar fi încetat să mai fie viaţă; atunci, întrebăm, din ce cauză s-a unit cu trupul, dacă nu i-a asigurat viaţă? Deci sufletul este unit cu trupul în aşa fel încât, firile sufletului şi ale trupului să nu se amestece.

Faptul că sufletul este unit cu trupul, poate fi dovedit de suferinţa unuia pentru celălalt dar şi de faptul că nu se amestecă cu trupul. Pentru că atunci când sufletul apare prezent într-una din părţile trupului, acest lucru îl face ca şi când s-ar despărţi exact pe el de celelalte părţi, fiindcă în timp ce acesta este fără trup, apare existând în locuri materiale şi stricăcioase. Şi după ce se îndepărtează de toate acestea, rămâne neântinat, integru iar firea lui nu se amestecă cu firea trupului păstrându-şi curăţia pe care o are prin

firea lui, continuând să coexiste cu însuşirile cu care a fost împodobit de la început, nefiind influenţat de vreun oarecare element oricât de mic ar fi acesta. Aşa cum soarele prin prezenţa lui preschimbă aerul în lumină şi-l face să fie plin de această lumină, luminând şi unindu-se cu aerul, fără ca acestea două să se amestece între ele, conlucrând absolut libere, în acelaşi fel şi sufletul atunci când se uneşte cu trupul, nu se amestecă cu acesta păstrându-şi propriile caracteristici. Se diferenţiază numai printr-un singur lucru şi anume că soarele ca un corp material ce este, descriptibil şi identificat într-un singur loc, nu poate fi găsit după cum se observă pretutindeni împreună cu lumina lui, aşa cum se întâmplă cu focul. Pentru că focul rămâne în locul unde sunt şi lemnele; la fel se întâmplă şi cu fitilul, acestea găsindu-se într-un anume loc. Însă sufletul, pentru că nu are trup şi este nematerialnic neputând fi descris ca prezenţă într-un anume loc, înaintează pretutindeni cu toată măreţia lui dăruind viaţă şi strălucire întregului trup; şi nu există parte din trup, care să nu fie luminată şi în care acesta să nu se găsească în întregime. Aceasta pentru că sufletul nu este supus trupului, ci se impune stăpânind trupul. Pe de altă parte, sufletul nu stă în trup ca într-un vas sau ca într-un burduf, ci probabil ca trupul să se găsească înăuntrul acestuia. Atunci când profetul se roagă la Dumnezeu să-i scoată sufletul din temniţă, acest lucru îl spune nu deoarece crede că trupul este

temnița sufletului, ca şi când acesta şi-ar petrece viața în exil şi temniță. În concluzie, fiindcă cele mentale nu este cu putință să fie împiedicate de trupuri şi pentru că aleargă să ispitească întreg trupul, cu toate că rămân în acesta împărțindu-l pe din două, nu este cu putință să fie supuse de nici un trup, fiindcă sunt mentale. Cu toate că firea celor mentale este una netrupească şi neâmpărțită, acestea poate să coexiste şi cu părțile trupului dar şi cu întreg trupul. Cred că din această cauză sufletul este hulit de demoni, aşa încât să fie tulburat de gânduri viclene şi mai ales sufletul de creştin.

Platon îşi imaginează nemurirea sufletului şi o adevereşte în felul următor:

„*Sufletul se mişcă în continuu. Ceea ce se mişcă în continuu este nemuritor. Deci sufletul este nemuritor*". Şi pentru că sufletul este nemuritor, faptele bune sau rele pot să se schimbe între ele; deci dacă aceste schimbări există, atunci există şi fapte care sunt condamnate şi respinse, dar şi ceva care le condamnă şi le respinge; dacă există faptă condamnată şi acel ceva care o condamnă, atunci există şi lucruri care pot fi prevăzute, ocolite şi ceva care poate să le prevadă din timp; dacă acestea toate sunt valabile, atunci sufletul este nemuritor.

Sfântul Vasile cel Mare zice: „*Să crezi cu tărie că Dumnezeu este nevăzut pentru că şi sufletul este nevăzut; deoarece acesta nu are nici culoare, nici formă şi nici nu poate fi descris printr-o*

caracteristică trupească oarecare, putând fi recunoscut numai prin manifestările energiilor lui". Sufletul are două feluri de manifestări şi energii, fiindcă este chipul exact al lui Dumnezeu. Deci Dumnezeu are două feluri de energii: pe de o parte energiile cunoaşterii prin care poate să cunoască toate făpturile, pe de altă parte are energiile previzibile, prin care are grijă anticipat de noi cei mici şi bolnavi.

La fel şi sufletul are două energii, cele cunoscătoare – iar acestea sunt: mintea, opinia, cugetul şi imaginaţia – şi cele vitale, care se mai numesc şi doritoare – iar acestea sunt voinţa, sentimentul şi însăşi dorinţa. Aşadar sufletul a amestecat puterea vitală cu trupul într-un mod foarte firesc, aşa încât să nu se poată despărţi de acesta, exact pentru că există o oarecare unire, neputând fi asigurată în funcţie de dorinţele şi predispoziţiile trupului. Exact aşa cum se întâmplă cu soarele, care atunci când răsare şi îşi trimite razele lui, nu este cu putinţă să nu se lumineze această parte unde cad razele acestuia, tot aşa se întâmplă şi cu sufletul neputincios şi fără vlagă care nu poate să producă viaţă şi să dea viaţă trupului în care se găseşte şi cu care coexistă. Însă puterea teoretică se mişcă şi lucrează numai atunci când vrea omul. Pentru că mijlocul prin care omul vede, este ochiul în timp ce mijlocul prin care sufletul vede este o minte împreunată cu acesta, ci nu în ideea că mintea este *„ceva în altceva"*, ci că sufletul şi mintea acestuia

este unul şi acelaşi lucru; această minte a sufletului este o putere, care există prin firea ei nefiind adăugată mai târziu, părţii gânditoare a sufletului.

Aristotel, crede că mintea care are o putere mai mare, există în om din clipa în care a fost creat, în timp ce aceasta care lucrează şi acţionează în fiecare zi, a fost adăugată înăuntrul nostru mai târziu. Şi contribuţia lui Aristotel arată că cu aceasta putem să reuşim în cercetarea şi cunoaşterea lucrurilor lumii naturale şi simţitoare. Această minte a noastră este un lucru desăvârşit, atotputernic, contribuind la cercetarea, la cunoaşterea sufletului şi a trupului nostru.

Platon nu pare a zice că omul este alcătuit din două elemente: *din suflet* şi *trup*. Dar pentru că fiecare suflet foloseşte ca locuinţă un trup potrivit pentru el, îşi imaginează lucruri mult mai înalte, care-l caracterizează pe om. Tot Platon ne întoarce la ideea provenienţei divine a sufletului şi la faptul că trebuie să avem grijă aşa încât având credinţă în sufletul care există înăuntrul nostru, să urmărim bunătăţile sufletului, acestea fiind virtuţile şi *evlavia.* Deci să nu iubim poftele trupului, pentru că nu acestea sunt dorinţele adevăratului om, ci mai întâi ale animalului iar mai apoi ale omului.

Kleomvrot Amvrakiotul, după ce a prelucrat în mintea lui într-un mod rău, acest comentariu filozofic şi anume spunând că pentru suflet este mai bine să se lepede de trup, a decis să facă un salt în gol, în acest fel singur punându-şi capăt

zilelor aşa cum spune şi sfântul Grigorie Teologul; „*saltul în gol al lui Kleomvrot Amvrakiotul, a fost rezultatul deciziei lui filozofice, după ce a cercetat în interiorul lui cuvântul despre suflet*“, iar în altă parte tot sfântul zice: „*sufletul, în ceea ce priveşte numele, este de genul feminin* (η ψυχή)*, dar nu are nici una din caracteristicile şi însuşirile femeii, fiindcă însuşirile ei nu sunt nici de genul masculin dar nici degenul feminin. Dumnezeu doar îşi aruncă asupra lui* (a sufletului) *luminarea Acestuia iar acesta se luminează; fiindcă tot ceea ce soarele înseamnă pentru lucrurile simţitoare, la fel şi Dumnezeu înseamnă pentru cele mentale; adică pe de o parte, soarele luminează lumea simţitoare şi văzută, iar pe de altă parte Dumnezeu, luminează lumea nevăzută; aşadar sufletul este nevăzut, dar nu pentru Dumnezeu sau îngeri, ci nouă tuturor care suntem plămădiţi din lut; iar noi oamenii, fiecare dintre noi, am fost numiţi la scară mică*: «o întreagă lume»“; însă lumea este aceasta care are înăuntrul ei toate lucrurile orânduite şi frumoase; iar ei spun că omul este o lume mică, raportat la toată această lume (***kosmos*** – univers – **κόσμοσ**) infinită care ne înconjoară.

Totuşi această lume este una mare şi merită toate laudele, dar mai mult, în fiecare zi explică şi descoperă slava şi puterea lui Dumnezeu, pentru că într-un mod tacit, măreşte lucrările măreţe ale lui Dumnezeu dar în acelaşi timp, tăcerea lui se dovedeşte a fi şi un propovăduitor fanatic al

Acestuia. Dar această lume naturală, care ne înconjoară este mult mai mică decât lumea mică şi simţitoare a omului, fiindcă omul are posibilitatea de a se simți pe sine, în timp ce lumea naturală este doar un obiect al simțurilor; de asemenea lumea naturală este posibil să se transforme în funcție de voința Creatorului, în timp ce omul este independent; lumea naturală este străină față de însuşirile lui Dumnezeu, în timp ce omul este rudă cu Dumnezeu, datorită firii lui raționale şi pentru faptul că a fost alcătuit din două elemente, din materie şi spirit, lucru care reprezintă o dovadă a înțelepciunii necuprinse a lui Dumnezeu, în același timp vădind strălucirea şi măreția celor două firi ale omului. Trebuie să adăugăm faptul că lumea naturală a fost creată pentru a sluji omului şi nevoilor lui, dar omul existând îL slăveşte şi el pe binefăcătorul lui. Dacă eu ca om, exist pentru a-L slăvi pe Dumnezeu şi lumea există pentru a-mi sluji nevolilor mele omeneşti. Aşa cum fierarul foloseşte cleştele pentru a apuca fiarele înroşite în foc pe care le foloseşte să construiască un car sau un cui, servindu-i mai departe tâmplarului să facă o uşă tot aşa şi omul în relația cu lumea. Din acest motiv sfântul Grigorie Teologul spune: „*sunt făptura cea mai de preț, fiindcă am motivul cel mai întemeiat pentru care am fost creat*". Pentru că cu cât Dumnezeu se găseşte mai înalt față de toate celelalte create, pe atât de mic este lucrul pe care-l fac eu, raportat la lucrarea lui Dumnezeu, Celui

care m-a creat; fiindcă motivul şi cauza pentru care eu ca om am fost creat, este unul mult mai măreaţă şi mai de preţ faţă de lucrul pe care eu aş putea să-l aduc în schimb ca răsplată Creatorului meu.

Omul arată vădit faptul că este alcătuit din două lumi şi anume cea văzută şi cea nevăzută, iar acest lucru bineînţeles că-l arată celor ce pot să gândească raţional; fiindcă este sigur că omul se alcătuieşte din două firi. Cu toate că arată că înăuntrul lui există două firi, acestea nu funcţionează ca două firi independente, ci doar, omul reprezintă o unire armonioasă şi indestructibilă a celor două firi, aşa cum se întâmplă dealtfel cu fiecare trup în parte. Pe de o parte este alcătuit din foc, apă şi lut fără a spune că acesta, acest amestec mai are şi altceva, iar pe de altă parte mai are piatră şi lemn. La fel se întâmplă şi cu trupul însufleţit, raţional sau iraţional, neputând să-l numeşti numai sânge, salivă sau vreuna din cele două firi. Iar acest lucru se petrece din cauză că, tu ca întreg nu ai aceleaşi însuşiri cu acestea pe care le are fiecare membru în parte, din care sunt alcătuite. Dealtfel analogia întregului este diferită de cea a elementelor fiecărei părţi. Tot aşa se întâmplă şi în cazul omului. Acesta fiind alcătuit din suflet care este ceva lipsit de materie şi trupul care este materie, nu poate avea alte însuşiri, fiind diferit de aceste două părţi ale lui din care este alcătuit; oricum, altfle lucrează

ca un întreg față de cum lucrează ele fiecare în parte, adică sufletul şi trupul omului.

Dacă presupunem că omul concepe în sufletul lui şi-şi imaginează cu mintea construcția şi planul unei case, totuşi realizarea acesteia o face cu mâinile. Omul ca întreg este ceva diferit față de părțile din care este compus; poți să mai cercetezi şi în felul următor problema: casa noastră ne-o construim din diferite materiale de construcții dar nimeni nu ar putea spune cu siguranță că această casă este aceeaşi cu fiecare material în parte folosit la construcția ei. Pentru că această casă nu este doar din piatră, lemne şi alte lucruri asemănătoare, fiindcă dacă ar fi fost aşa, atunci foarte bine, cineva, înainte de a construi casa, ar fi numit fiecare material în parte, casă; însă casa noastră, ca întreg, a fost construită printr-o bună asamblare între ele a fiecărui material în parte. Dacă dărâmăm casa, fiecare material în parte îşi păstrează propriile caracteristici; dar cu toate că, fiecare material îşi păstrează caracteristicile lui, spunem că am pierdut întreaga casă care a fost bineânțeles construită prin asamblarea fiecărui material în parte. Aceleaşi lucruri sunt valabile şi pentru om. Cu toate că este alcătuit din suflet şi trup, nimeni nu ar putea spune că omul are exact aceleaşi însuşiri cu cele pe care le are sufletul şi trupul fiecare în parte, ci doar că are alte însuşiri, pentru că omul există bineânțeles datorită relației sufletului cu trupul, rezultând însă o cea de-a treia

existență. Iar acest lucru este vizibil, atunci când părțile din care a fost creat, se desparte. Deci dacă se produce această despărțire iar trupul își păstrează caracteristicile lui, făcând posibilă această distincție triplă: ***suflet – trup – om***, totuși trupul rămâne mort; la fel și sufletul rămâne rațional și mintal cu toate că s-a despărțit de trup. Rezultatul este acela și anume că omul, care mai înainte a fost rezultatul coexistenței a două elemente separate și anume a sufletului și trupului, acum s-a pierdut.

Pentru că omul poate să se împartă și să se distingă în trei părți și pentru că sufletul poate și el să se distingă în trei părți, unii cred că și trupul poate să se distingă în trei părți. Acestora le răspundem că fiecare corp poate să se împartă și să se distingă în trei părți, însă fiecare lucru care poate fi divizat în trei părți nu este neapărat trup. Deci, cu toate că această calitate și cantitate venită de la sine, ca sensuri sunt necorporale, atunci când din întâmplare se unesc între ele, alcătuiesc un volum; la fel deci, se întâmplă și cu sufletul; acesta nu se poate distinge de la sine în trei părți, atunci când se întâmplă să se unească cu trupul care are trei dimensiuni, ci sufletul este considerat și el ca ceva ce se poate distinge în trei părți.

Se spune despre suflet că este influențat de multe patimi ale trupului, deoarece se observă că suferă împreună cu trupul și chiar înaintea acestuia; de multe ori suferă în agonie, datorită

vreunei oarecare răni a trupului, dar mai suferă chiar şi înainte ca rana să înceapă să doară; dar şi după ce rana trece, într-un mod mult mai accentuat, primeşte durerea. Iar când trupul se însănătoşeşte, şi aceasta se însănătoşeşte împreună cu el; şi când trupul se răneşte, suferă împreună cu el şi sufletul; atunci când sufletul simte ruşine, faţa se înroşeşte, iar când îi este frică, faţa se îngălbeneşte. Nici un lucru fără trup nu poate suferi împreună cu trupul, dar nici trupul nu poate suferi împreună cu ceva fără de trup; deci sufletul este trup. Şi ca o generalitate, undeva se spune că „*nici un lucru fără trup nu poate să sufere împreună cu trupul; deci ce problemă există dacă acest fapt este valabil numai în cazul sufletului?*“. Legat de acest subiect, există o oarecare îndoială şi anume că: numai trupul este cel care simte durerea şi suferă atunci când primeşte comanda de la suflet în timp ce sufletul rămâne apatic sau acesta suferă împreună cu trupul? Dintre aceste două păreri, cei mai de seamă învăţaţi cred că prima situaţie este cea care are loc.

Se mai vorbeşte şi de faptul că unele lucruri fără de trup pot suferi împreună cu trupul. Calităţile, cu toate că sunt fără trup, atunci când trupurile suferă, şi acestea suferă împreună cu trupurile, suportând unele modificări precum trupul atunci când acesta se strică şi ceva nou se produce în el. Mai exact, în suflet se modifică înţelepciunea, fie că este ea considerată ca fiind o

calitate, o trăsătură naturală, fie că este o trăsătură dobândită ulterior; pe de o parte sufletul, se găseşte în înţelepciune, pe de altă parte, opus, înţelepciunea şi ea se găseşte în suflet. Aşadar dacă sufletul se pierde şi se distruge, se pierde şi înţelepciunea, deoarece dacă sufletul nu mai există, unde va mai putea locui înţelepciunea? Şi invers. Dacă se distruge înţelepciunea, în general sufletul nu poate fi distrus pentru că suflet fără înţelepciune poate exista.

Sufletul în acelaşi timp este şi ***ousie*** = fiinţă, esenţă adică ceva ce există de la sine, care nu mai are nevoie de altceva ca să existe, deci ceva care poate să primească un adaos, ceva care poate primi o caracteristică în plus dobândită din întâmplare ulterior, o cea de-a doua caracteristică. Cu alte cuvinte, înseamnă ceva, care este creat şi se distruge fără însă a fi distrus şi subiectul.

Numele de [***ουσία* gr. / *ousía* = *fiinţă, esenţă***] înseamnă că unele făpturi există. Cuvântul în sine: ***fiinţă*** (gr. *ουσία*) provine de la verbul: „***sunt, exist*** = [gr.***υπάρχω*** / ***iparho***]" şi indică faptul că ceva există. Gândind astfel, spunem că toate făpturile există şi anume îngerii, sufletele, animalele, plantele şi că această caracteristică de a exista o poate avea toate făpturile. În concluzie termenul de ***ousíe*** indică pur şi simplu că ceva există.

Termenul de ***fissis*** / gr. ***φύση*** = fire, natură, indică mişcarea făpturilor. Pentru că, toate făpturile se pare că se găsesc într-o oarecare mişcare

şi nimic altceva, faţă de celelalte lucruri care mai există; adică nu făptura nu este statică. Cuvântul ***ousía*** = fiinţă, esenţă, este pur şi simplu folosit pentru a dovedi existenţa reală a unui lucru, în timp ce ***fissis*** = fire, natură înseamnă mişcarea făpturilor.

Firea unui lucru apare sub cinci forme şi anume este: mentală, raţională, simţitoare, vegetală şi neînsufleţită. Firea mentală este cea a îngerilor, deoarece tot ceea ce ştim şi putem să ne imaginăm despre aceştia, sunt doar inteligenţe. Nu firea raţională este cea a oamenilor, fiindcă mişcările nevăzute ale sufletului sunt exteriorizate şi anunţate celorlalţi oameni prin nume şi cuvinte. Firea simţitoare poate fi observată la animalele cele necuvântătoare; pentru că animalele necuvântătoare, în afară de puterea de hrănire, de înmulţire şi cea genetică, acestea mai au şi puterea simţitoare. Firea vegetală este firea plantelor, pentru că şi acestea se mişcă cu aceleaşi puteri. Şi la cele neânsufleţite se întâmplă acelaşi lucru, fiindcă şi acestea se mişcă în funcţie de calitatea speciei lor şi de locul destinaţiei lor. Iar atunci când spunem că se mişcă în funcţie de calitatea lor, vrem să subliniem faptul că se mişcă în funcţie de cum se încălzesc sau se răcesc; şi când spunem „***κατά το πού*** [**katá to poú**] = **încotro**“, vrem să spunem mutarea lor dintr-un loc în altul, însă nu prin propria putere, ci cu intervenţia altora. Şi cercetătorii spun că ***ousía*** = fiinţa este ceva ce

există de la sine, care nu mai are nevoie de altceva ca să existe, în timp ce ***fissis*** = firea, aceştia spun că este începutul mişcării şi al relaxării fiecărei făpturi.

Se mai numeşte *fissis* (fire), pentru că provine din perfectul compus (**gr.** ***φύομαι*** = *fiome*), care înseamnă **exist**, exist prin propria fire, de la sine existenţă; în timp ce cuvântul [gr. ***ουσία*** = ousía = fiinţă / esenţă / substanţă] provine de la verbul ***ειμί*** = imi adică de la verbul ***είμαι*** = ime, ceea ce înseamnă **sunt**. Însă sensurile lui ***íne*** şi ***pefikéne*** se identifică. Termenul de '***υπόστασις*** = ipostassis, nu indică numai simpla existenţă a unei făpturi, ci mai reprezintă cum şi ce forme mai pot apărea şi care este compoziţia acestora; spre exemplu, în general toţi oamenii au o trăsătură comună şi anume aceea că sunt existenţe [***οντότητες*** = **ontotites**]; Dealtfel cu toţii trăim, ne mişcăm şi existăm. Însă fiecare dintre noi mai are şi anumite caracteristici speciale, prin care se distinge şi se deosebeşte faţă de ceilalţi oameni; mai exact, fiecare dintre noi are ţara lui, un neam, un nume, o meserie, anumite fapte, defecte, înfăţişare frumoasă sau urâtă, pe care le numim trăsături secundare, apărute întâmplător. Toate acestea reprezintă ipostasul unei existenţe şi sunt considerate a fi un întreg comun cu existenţa. Spre exemplu, atunci când spunem numele de **„Meletie"** şi ne îngrijim numai de faptul că acesta există, atunci ne referim doar la fiinţa lui, la existenţa

acestuia. Dar când acest nume îl cercetăm ca pe un întreg împreună cu caracteristicile secundare pe care le-am adus la cunoştinţă mai sus, adică cele întâmplătoare, atunci acest întreg îl numim ipostas = persoană sau (*'ατομον* = atomon). Sensurile subiectului şi anume ale fiinţei şi al ipostasului sunt identice; însă fiinţa nu cuprinde sensul de ipostas ci dimpotrivă, sensul de ipostas le cuprinde pe toate inclusiv şi sensul de ***ousíe*** = fiinţă, esenţă, substanţă.

Ermineuţii, definesc înţelesul de ipostas în felul următor. Aceştia spun că ipostasul este un lucru care funcţionează ca suport, ca o bază sau temelie. Fiecare ipostas are o fiinţă aparte. Pe această temelie (suport), pe acest subiect se sprijină trăsăturile secundare, şi ca trăsături dar şi ca manifestări, adică cele survenite întâmplător, alcătuindu-se în acest fel un întreg. Într-un mod asemănător este definit şi sensul individului (*του ατόμου*). Cercetătorii spun că *„individul"* este orice se poate caracteriza prin anumite însuşiri, al cărora întreg nu poate fi găsit la nici un alt individ. Şi foarte corect a fost spus că nu poate fi găsite la nici un alt individ; mai exact însuşirile individului **„Meletie"** nu pot fi găsite la altcineva şi anume că este Bizantin, că este doctor, că este scund, că are pometii obrajilor proeminenţi, că are o privire palidă, că are un nas plat şi scurt, că are dureri la picioare, că are o cicatrice pe frunte şi că este fiul lui Grigorie. Toate aceste trăsături ca întreg, l-au

făcut „individ" pe Meletie al meu şi exact aceste trăsături sunt imposibil de găsit la altcineva. Este adevărat că la oameni există multe variaţiuni.

De asemenea cercetătorii mai definesc sensul persoanei (**του προσώπου**), în felul următor.

Spun că **„prossopon"** = persoana este aceea care cu propriile energii şi propriile trăsături caracteristice, îşi descoperă într-un mod mai restrâns firea lui. Cunoaşterea pe care o dobândim atunci când observăm vreo lucrare, ne împinge să numim *prossopon* = *persoană* pe acela care lucrează; de exemplu, eu Meletie, atunci când citesc stând pe scaun sau când îmi tai vena pentru a trage sânge sau când ating pe cineva pentru a-l tachina, atunci eu, ca individ, mă deosebesc de ceilalţi fraţi ai mei; aşadar acesta care cu propriile lui lucrări se deosebeşte de ceilalţi, este un individ, care se cheamă **„prossopon"** = *persoană*. Acest lucru însă, pe care eu Meletie tind să-l fac, nu este o lucrare în exclusivitate a mea, ci este şi a lui Ştefan dar şi a lui Nicolae; fiindcă acestea sunt lucrări care aparţin firii raţionale şi nu a alteia; iar acest lucru se întâmplă, pentru că întotdeauna acestea care au şi îşi manifestă aceeaşi lucrare (energie), de obicei au şi aceeaşi fire; cel care are o fire diferită faţă de cele de mai sus amintite, este puţin probabil să facă aceleaşi lucrări ca ale acestora.

Făpturile care fac parte din altă specie şi au o fire diferită, un om raţional nu ar fi putut să susţină

că acestea fac aceleaşi lucrări; spre exemplu, focul nu poate să răcească iar cristalul nu poate să încălzească; de asemenea şi lucrarea glasului poate să fie alta şi să însemne alte lucruri.

Lucrarea este primul înțeles creat în mintea noastră; şi în mintea noastră există lucrare simplă şi independentă, fără a exterioriza ceva, proiectând înăuntrul lui ceea ce a prelucrat şi a gândit; dealtfel fără aceste lucrări, în nici un caz nu s-ar fi putut numi minte. De asemenea, lucrare se mai numeşte şi exteriorizarea şi prelungirea gândurilor şi a înțelesurilor prin cuvânt; însă această lucrare nu mai este una independentă, ci este considerată a fi în relație şi cu ceilalți oameni. Această legătură pe care o are acesta care face ceva cu cel care urmează să facă, înseamnă lucrare, iar aceasta la rândul ei va aduce un oarecare rezultat. Spre exemplu, mai întâi mintea mea a cercetat umflătura cu infecție, cauzată de lovitură, apoi mâna mea a dat afară infecția operând rana, rezultatul fiind acela că bolnavul s-a făcut bine. Crezi cumva că fiecare dintre aceste lucruri a făcut vreo oarecare lucrare? Ai să-mi spui, bine, în general rezultatul este lucrarea unui oarecare lucru care exercită ceva. Pe de o parte lucrarea sufletului este aceea de a identifica doar cauza, pe de altă parte însă, lucrarea sufletului şi a trupului este intervenția chirurgicală. Separat însă de aceste treburi, rezultatul acțiunii făcute în acelaşi timp este acela că bolnavul s-a însănătoşit. Nu ai fi greşit, dacă viața

zilnică a omului ai fi numit-o lucrare, conform căreia ne mişcăm pentru a ne bucura de hrană şi băutură.

Deci viaţa, este rezultatul unei oarecare lucrări, ba chiar este prima lucrare a fiecărui organism viu. Dacă presupunem că viaţa nu este rezultatul vreunei lucrări concomitente, cu siguranţă va fi rezultatul unei întâmplătoare şi peste fire mişcări a sufletului, care se numeşte patimă, lucru care nu este unul firesc. Deci viaţa, este o lucrare, o acţiune. Lucrare de asemenea mai este şi voinţa, aceasta fiind rodul şi urechea minţii. Aşadar mintea este prima cauză a tuturor mişcărilor care se petrec înăuntrul acesteia şi a tuturor înţelesurilor care se produc. Rezultatul şi însuşirea tuturor acestor mişcări, este voinţă. Voinţa este simplă, este de un singur fel, dar pentru faptul că se numeşte doar voinţă, se schimbă în funcţie de deosebirile şi însuşirile diferitelor lucruri. Dealtfel, fiinţa sufletului nu este aceeaşi cu alegerile trupului, pentru că pe de o parte sufletul este lucrarea lui Dumnezeu, pe de altă parte însă, dorinţele noastre sunt mişcarea care este făcută chiar de noi îndreptată spre vreun oarecare lucru către care vrem să mergem sau să ne îndrumăm sufletul. Adică, putinţa voinţei este ceva semănat ca un dar al lui Dumnezeu, însă folosirea acesteia în diferite scopuri, este o problemă care ne aparţine şi depinde de părerea noastră.

Voința este dorința de a căuta lucrurile, pe care ca nişte făpturi independente ce suntem, putem să le alegem şi să le înfăptuim liberi. La fel, voința noastră tinde chiar spre lucrurile, care ar exista prin absurd posibilitatea, să le înfăptuim; iar această eventualitate stă în puterile noastre de a o atinge, precum şi inversul, adică să vrem să nu înfăptuim un lucru. Să dăm un exemplu: Să călătorim cu corabia sau să nu călătorim, evitând călătoria. Aşadar voința, cuprinde aceste subiecte şi alte asemenea lor. Mai departe, ceea ce voința doreşte, noi, dintre toate câte aceasta le doreşte, alegem. Alegerea deci, este un lucru compus, este rezultatul voinței este raţiune şi dorință. A prefera înseamnă a alege un lucru, după ce am respins altul. Nimeni nu poate alege ceva, dacă mai înainte nu s-a gândit, nimeni nu poate nici măcar prefera vreun lucru, dacă mai înainte nu a raționalizat. Ceea ce voința a ales se transformă în plan şi poate fi pus în aplicare, numai atunci când este însoțit şi de dorința de a-l realiza. Din cele relatate mai sus urmează să rezulte faptul că alegerea este o dorință, care cercetează lucrurile ce ne stau în puterea absolut a noastră de a alege. După ce am ales, avem acea dorință puternică de a reuşi în ceea ce ne-am propus şi pe care prin voința noastră liberă l-am ales, pentru că noi suntem stăpânii absoluți ai gândirii şi alegerii noastre. Iar după aceste decizii solide, adică după gândurile sigure de sine, urmează şi faptele raționale.

În adevăratul sens al cuvântului, lucrul fără fundament, este acela care nu există, dar se poate vedea prin anumite însuşiri diferite, existenţe diferite şi ipostasuri, exact aşa cum se întâmplă cu chipul nostru, cu firea fiecărui om. Această fire singură nu are sens; dobândeşte însă sens când devine chipul omului cum ar fi a lui Atanasie, al lui Meletie sau al lui Chiriac scriitorul cu aur; sau dacă vreţi un alt comentariu, ipostatic înseamnă cel care se uneşte cu om altă ***ousíe*** = fiinţă, cu totul diferită, producând în mintea noastră un nou chip şi apărând ca un nou ipostas compus. Spre exemplu, omul este alcătuit din suflet şi trup, însă sufletul despărţit de trup nu poate fi de la sine ipostas şi nici trup, ci amândouă împreună reprezintă o temelie solidă, un întreg. Întregul, care este alcătuit din două elemente, indică existenţa acestor două elemente. Pentru că aceste două elemente apar într-o unitate neîmpărţită, cu această imagine de întreg, aceste două lucruri apar unite în mintea noastră.

Aşadar, cuvântul lung şi fără sfârşit, care se aseamănă cu corpul unui animal, are un singur înţeles referitor la suflet şi o singură frază referitoare la trup. Slăvit să fie numele Domnului şi Dumnezeului, mulţumindu-I Acestuia, care esta cauza şi ajutorul în înfăptuirea de fapte bune.

Amin.

Bibliografie

GEORGOPOULOS K.D., **Istoria Filozofiei greceşti**, Atena, editura Papadimas, 2000.

HUSSEY J.M., NICETAS STETHATOS, în **New Catholic Encyclopedia**, vol. 10, pag. 470-471.

MAŢOUKAS NIKOS, **Istoria Filozofiei Bizantine**, Tesalonic, Editura Vanias, 1994.

GRONDIJS L.H., Der Heilige **Geist in den Schriften des Niketas Stethatos**, în revista: Byzantinische Zeitschrift, Leipzig-Munchen, vol. 51, 1958, pag. 329-354.

BALANOU D.S., **Scriitorii bisericeşti bizantini de la 800 până la 1453**, Atena, 1951, pag. 94-95.

CHALENDARD M., NICETAS STHETATOS. **Le Paradis spiritual et autres texts annexes**. Texte, traduction et commentaire, Paris 1944.

MICHEL A., **Die vier Schriften des Nicetas Stethatos uber die Azymen**, în revista: Byzantinische Zeitschrift, Leipzig-Munchen, vol. 35, 1935, pag. 308-336.

SICKENBERGER J., **Niketas von Herakleia**, Leipzig, 1909.

WENGER A., **Ciel ou Paradis**, în revista: **Byzantinische Zeitschrift**, Leipzig-Munchen, vol. 44, 1951, pag. 560-569.

HRISTOU PANAGIOTIS, **Scrierile Bisericeşti. Părinţi şi Teologi ai Creştinismului**. Vol. 1, Tesalonic, editura Kiromanos, 1994.

WOLTER H., Niketas **Stethatos în: Lexicon fur Theologie und Kirche**, vol. 7, pag. 975.

TATAKIS VASSILIOS, **Filozofia Bizantină**, Atena, Editura Societății de Studii a Civilizației Neoelene şi a Învățământului General, nr. 5, 1977, trad. Kalpourți Eva.

HRISTOU PANAGIOTIS, **Niketas Stithat**, în: **Enciclopedia religioasă şi morală**, vol. 9, pag. 466-470.

STEFANIDOU B.K., **Istoria Bisericească**, Atena, Editura Papadimitriou, 2000.

ȚAMIS DIMITRIOS, **Desăvârşirea omului la Nichita Stithat**, Tesalonic, Editura Societății Patriarhale de Studii Patristice, 1971.

Cuprins

Cuvânt înainte (Pr. ION ANDREI GH. ȚÂRLESCU) / 5

NICHITA STITHAT, **DESPRE SUFLET** / 23
Către Singhelul şi Hartofilaxul Coronidei, de la Nichita şi cel mai bătrân din mănăstirea Studion, care se mai numeşte şi Stithat / 25
Acelaşi, către un prieten drag / 28
A unui smerit monah Nichita, cel mai bătrân din mănăstirea Studion, ce se mai numeşte şi Stithat. Cuvânt despre suflet / 32
a. Câteva gânduri ale celui ce scrie despre sufletul omului, şi mai întâi despre îngeri, care reprezintă prima creație a lui Dumnezeu / 35
b. Câteva gânduri generale legate de facerea lumii / 39
c. Gânduri despre crearea omului / 44
d. Cărui scop divin serveşte crearea omului? / 50
e. Ce înseamnă că omul a fost creat „după chipul" şi „după asemănarea" lui Dumnezeu şi care este ființa sufletului? / 52
f. Care puteri în general, au alcătuit şi au contribuit la crearea sufletului, care sunt virtuțile lui şi în ce fel omul este văzut ca o lume rațională? / 56
g. Care este ierarhizarea acestor puteri şi care este mişcarea lor firească? / 61
h. Care este planul lui Dumnezeu pentru suflet? / 67
i. Care este temelia firii mentale a sufletului? / 81

j. Ce înseamnă că sufletul se abate de la destinația lui firească? / 87
k. Cum poate sufletul să se îndrepteze, după ce s-a abătut de la destinația lui? / 91
l. Care sunt trăsăturile caracteristice și însușirile sufletului? / 96
m. Cu care trăsături străine sau ale lui, sufletul pleacă din această viață? / 100
n. Unde merge sufletul după moarte / 111
o. Ce fel este locul, unde sufletele se odihnesc după moarte? / 113

MELETIE MONAHUL, **DESPRE FIREA OMULUI**, *(Lucrare sinoptică ce cuprinde păreri alese ale oamenilor slăviți ai Bisericii, dar și păreri ale altor oameni din afara ei și a diferiților filozofi)* / ***117***
Despre suflet / 119

BIBLIOGRAFIE / 151

Din lucrările Editurii Andreas

Anton Pann, Tipic bisericesc

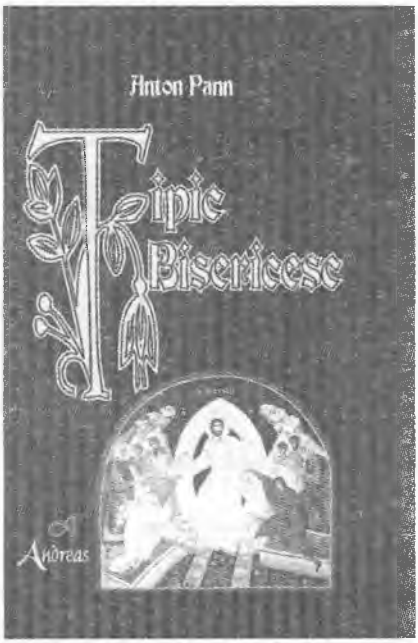

Tipicul bisericesc alcătuit de Anton Pann şi publicat în tipografia lui de la Bucureşti, este o carte de referinţă pentru liturgica Bisericii din acea perioadă. Anton Pann, ştiut ca un bun cunoscător al slujbelor bisericeşti, al muzicii psaltice bisericeşti, al vieţii liturgice, al datinilor şi obiceiurilor românilor, a fost probabil rugat de Mitropolitul Nifon să alcătuiască un tipic bisericesc, să pună, aşadar,